

BOŠKO KRSTIĆ

VODOLIJA

VÍZÖNTŐ

Mikes International

Hága, Hollandia

2004.

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A könyv a következő Internet-címről tölthető le: **http://www.federatio.org/mikes_bibl.html**

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, kérjük küldjön egy emailt a következő címre:

mikes_int@federatio.org

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The book can be downloaded from the following Internet-address: **http://www.federatio.org/mikes_bibl.html**

If you wish to subscribe to the email mailing list, please send an email to the following address:

mikes_int@federatio.org

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

ISSN 1570-0070

ISBN 90-8501-007-1

NUR 301

© Mikes International 2001-2004, Boško Krstić 1995-2004, All Rights Reserved

© Hungarian translation Beszédes István és Varga Piroska 2001-2004

A Kiadó előszava

A Hollandiai Mikes Kelemen Kör 44. Tanulmányi Napok konferenciájára (2003. szept. 11-14., Elspeet, Hollandia) megjelentettük a konferencia egyik vendéglőadója, Boško Krstić nagysikerű regényét – *A Behringer kastély*-t – kétnyelvű kiadásban. Most sor kerül a szerző másik regényének – hasonló formában történő – kiadására.

A szerző Tanulmányi Napok előadását a Mikes International folyóirat 2004. január-márciusi számában közöljük, amely ugyancsak a mai napon jelenik meg.

Boško (Vićentije) Krstić szabadkai újságíró, irodalmár. 1947. november 1-jén született Miholjacki Martincin (Horvátország). Gyermekéveit olyan bácskai földbirtokokon töltötte, amelyek egykor a Fernbach, Ungár és Szepes(i) családok tulajdonában voltak. Általános és középiskolai tanulmányait Szabadkán fejezte be. Jugoszláv irodalomból és szerbhorvát nyelvből szerzett oklevelet a belgrádi Filológiai Fakultáson. Esszékötetei, regényei, könyvei több kiadásban jelentek meg szerb és magyar nyelven. A Behringer-kastély című regénye 1996-ban helyet kapott a NIN című belgrádi hetilap hagyományos és rangos válogatásában az év öt legjobb regénye között.

Hága (Hollandia), 2004. január 7.

MIKES INTERNATIONAL

Publisher's preface

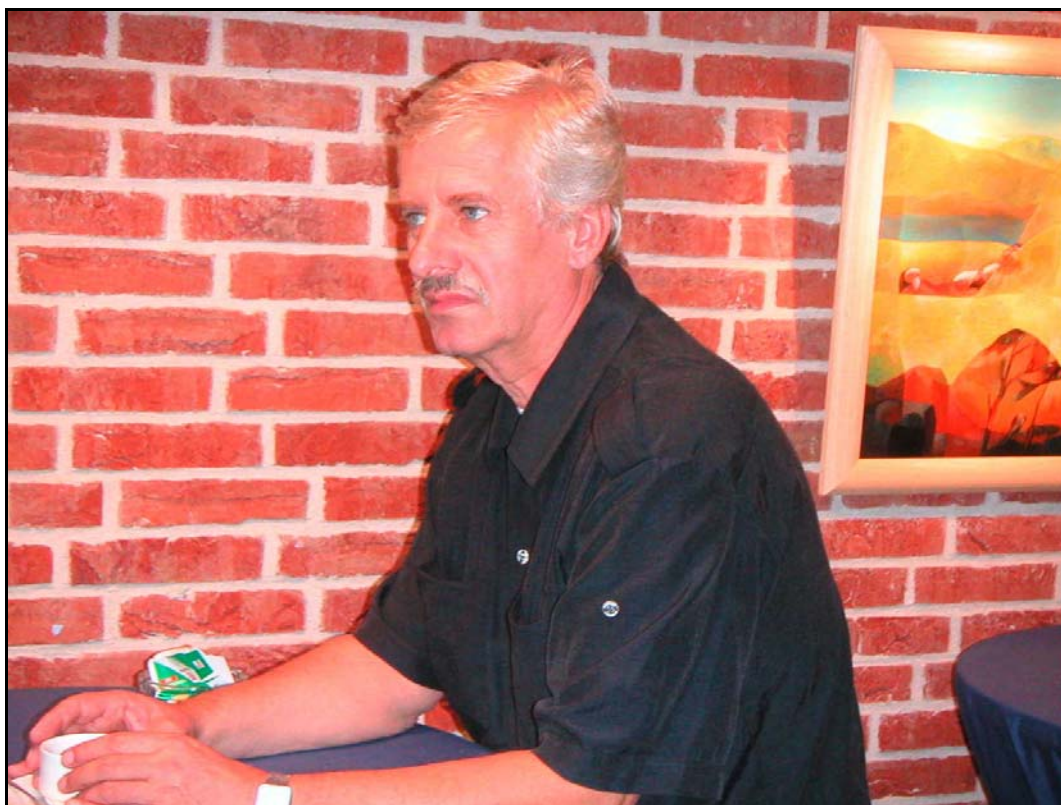
We published to the 44th Study Week of the Hollandiai Mikes Kelemen Kör (Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands) the novel entitled '*The Beringer Castle*' - in bilingual (Serbian and Hungarian) format - by Boško Krstić. Mr. Krstić was one of the guest speakers of this conference that was held between 11 - 14 September 2003 in Elspeet, the Netherlands. Present volume is the second novel of the author; we publish it again in bilingual format, Serbian and Hungarian.

We publish the paper presented at the Study Week conference in the January-March 2004 issue of the periodical Mikes International (also in bilingual – Serbian-Hungarian - format).

Boško (Vićentije) Krstić is a journalist and literary person living in Subotica / Szabadka (Yugoslavia). He was born on November 1st, 1947, in Miholjacki Martinci (Croatia). He spent his youth at ranches in Bácska (northern part of Serbia). After having completed his elementary and secondary education in Subotica, Mr. Krstić continued his studies at the Faculty of Philology in Belgrade where he received a master degree in Serbo-Croatian language and Yugoslavian literature. His bundle of essays entitled *Subotičke senke* (Shades of Subotica) was published twice: in 1992 and in 1994. His next work, the monograph entitled *Subotica* appeared in 1995. Present novel – *The Beringer Castle* – was placed in 1996 among the best five novels of the year by the prestigious weekly NIN (Belgrade).

The Hague (Holland), January 7, 2004

MIKES INTERNATIONAL

Boško Krstić

Beleška o piscu

Boško Krstić, novinar i književnik iz vojvođanskog grada Subotice, nekada Jugoslavija, danas Srbija i Crna Gora. Rođen je 1. novembra 1947. godine u Republici Hrvatskoj. Rano detinjstvo proveo je na starim bačkim imanjima i kaštelima, osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici a studije jugoslovenskih književnosti i srpskohrvatskoga jezika na Filološkom fakultetu u Beogradu. Bio je novinar i glavni i odgovorni urednik "Subotičkih novina", danas je urednik časopisa za književnost "Rukovet".

Objavio je nekoliko monografija o Subotici, knjige eseja "Subotičke senke" i "Potraga za ulicom divljih kestenova (o Danilu Kišu), romane "Kaštel Beringer i "Vodolija". Knjige su mu izašle u više izdanja a većina je prevedena i na mađarski jezik. "Kaštel Beringer" bio je u najužem izboru za najbolji roman na srpskom jeziku 1995. godine.

A felvétel a Hollandiai Mikes Kelemen Kör 44. Tanulmányi Napok konferenciáján készült, 2003. szeptember 11-14. között a hollandiai Elspeet-ben.

The picture was taken at the 44th Study Week of the Hollandiai Mikes Kelemen Kör [Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands], held between September 11-14, 2003 in Elspeet, the Netherlands.

TARTALOM / CONTENT

A Kiadó előszava	III
Publisher's preface	III
Beleška o piscu	IV
<i>VODOLIJA</i>.....	<i>1</i>
<i>VÍZÖNTŐ</i>.....	<i>38</i>
Utószó.....	79

VODOLIJA

Roman

1.

Jan Roman, konobar u kafani "Crna mačka", još nikada nije ispustio tacnu s pićem. I ovoga puta on priđe šanku i dvema grubim šankericama pažljivo izređa narudžbu. Dok su one punile čaše, Jan obrisao tacnu, okrete se i pažljivo pogleda po kafani. Kao da se satima u njoj ništa nije promenilo, danima se ništa nije desilo: skoro su sva mesta bila zauzeta stalnim gostima, niko nije odlazio, niko nije dolazio. Žamor iste jačine, miris i dim, vreme je proticalo ujednačeno, noć odmicala.

"Kao da je slika a ne život" – pomisli Jan Roman.

Šankerice su ređale čaše i flaše po šanku. Jan je sa jezom osluškivao taj zvuk udara stakla o metalni šank, udar tek toliko slabiji da se čaša ne razbije. Ali, inače sasvim neosetljive, šankerice su bezbroj puta ponavljale taj udar istom snagom, a čaše se nisu lomile. U toj maloj, neuhvatljivoj razlici između udara čaša o šank i njegovog straha da će prsnuti, treperili su živci Jana Romana.

Konobar na lepezu raširenih prstiju leve ruke stavi obrisanu okruglu tacnu i počeo da na nju ređa piće. Bocu s vinom i sifonom sode postavi u sredinu tacne, bliže nadlanici, da mu svojom težinom posluži kao balans. Odmah primeti da je vino već otvoreno i po tome shvati da je vreme već poodmaklo i da se šankerice više ni ne trude da sakriju svoj nemar, računajući na već podnapite goste. Možda su dopunile flašu ostacima vina vraćenog sa drugih stolova, možda pomešale dobro s lošijim vinom ili čak nasule i nešto vode...

Jan, ipak bez reči, oko flaša na tacni počeo da ređa čaše. Dok je pogledom proveravao da li su suve, na ivici jedne primeti trag ruža, trag nečijih usana. Ali samo delić usana, jer su šankerice veći deo ipak obrisale. On uzdrhta od pomisli na nepoznatu ženu. Pokuša da u pamćenje vrati malopredašnju sliku kafane dok ju je osmatrao, da možda utvrdi čije bi to usne mogle da budu, ali se nije mogao setiti. A nepoznate usne na čaši, zapravo samo trag, na kraju krajeva samo nečiji nemar, prljava čaša, raznežiše ga. Misao mu odluta do Magdalene. Kako je već dugo nije video?

Prenu se: ma to je samo prljava čaša! Nekada ih je, kad nisu bile besprekorno čiste i suve, vraćao aljkavim šankericama. Prestao je to da čini kada je shvatio da mu one posle doduše dodaju druge, ali samo drugačije prljave. Zato on i ovoga puta, iako opet s gađenjem, pređe preko toga i nastavi da na tacnu ređa pića. Kako je koje uzimao sa šanka i tražio mu pravo mesto i meko spuštao na tacnu, tako je na sebi osećao poglede dve šankerice, poglede s nešto zebnje ali više podrugljivosti – hoće li reagovati ili ne, hoće li vratiti čašu, protestovati, nešto im prebaciti ili promrmljati. Od njih je zračila grubost, neizgovorene ali već spremne reči odbrane i napada, možda i neka uvreda. Svaki put kada bi čašicu ipak spustio na tacnu i posegao za drugom, osećao je kako se napetost šankerica prema njemu smanjuje, ali kako raste napetost u njemu i vrtoglavo mu zateže živce a krv kao bujica juri u mozak. Osećao je kao da menja prostor, da počinje da lebdi i nestaje odavde, udaljavao se žamor kafane, podrugljivi pogledi šankerica bežali u dubinu kao u kontra zumu, slabio miris pića i uznemiravajući zveket stakla o metal i sve pokrivao šum visokog pritiska u ušima. Misao mu je prekidala putovanje u neko rano jutro, dok se budi i napokon gleda svitanje ispavan i dobre volje.

Ali od svega on spazi samo škrto nasute čaše do ispod crte, vlažne, nepažljivo nasute pićem, ispljusane. Jan ih poređa oko flaše s vinom i sifona sode. Slabio je u njemu otpor da se na bilo koji način suprotstavi toj navali prevara, lukavosti i prljavštine; ružnom, sasvim nepoštenom odnosu, toj gadnoj komunikaciji među ljudima koje su bili svesni svi, a ipak svi i pristajali na nju. Kao da je i ovima koji varaju i prevarenima upravo tako i bilo dobro. Jedni su varali verujući da to drugi ne primećuju, a drugi varali prve pretvarajući se da im veruju. Jedino njemu nije bilo dobro.

Osećao je napolju noć i daljinu. Da li je Andriji bolje?

Tacna na levoj ruci bila je puna i teška. Gledao je kako se sa neobrisane flaše vina i sifona sode sliva voda. Krenu da posluži naručeno piće. Učini mu se na tren da se pod flašom vina stvorio vodeni jastuk i da se za malo meko pomerila. Ali neki gost baš beše ustao od jednog stola i opraštao se društvom leđima okrenut njemu. Jan je osećao da će se gost odjednom, ne gledajući unazad, krenuti i preseći mu put, pa zato izbacilo svoje desno rame i pažljivo njime zakrili levu ruku s tacnom, kao kad se zaklanja lopta u driblingu, ili vodi dete kroz gužvu.

Mislio je na to kako će gostima na sto spustiti već otvorenu bocu vina. Da li će neko reagovati, možda zatražiti novu, neotvorenu? Ili će protestovati zbog zakinutog pića, ili zbog vlažnih i prljavih čaša, možda će neko primetiti trag ruža na čaši? Da se to desi osećao bi se bolje. Požele da gosti gnevno viknu na njega, da odlučno protestuju, da vrata loša pića poslužena u neurednim čašama, da ih on vrati šankericama, one operu i osuše, brižljivo naspuno novo piće bez zakidanja i da sve krene obrnutim ali boljim redom. Činilo mu se da bi se taj red nastavio, izlio na ulicu, da bi se i drugi pubunili i napokon sve krenulo nabolje.

Gost koji se opraštao zbilja neoprezno krenu upravo u trenutku kada mu se Jan našao iza leđa. Ali ovaj ga blago zadrži dodiranjem desne ruke i nastavi s punom snagom ka svojim stolovima. Boca vina se zbilja pokrenu. Jan oseti kako mu je odjednom otežao deo tace na prstima, kako više nema prijašnje ravnoteže i kako i neke čašice s pićem klize zajedno s bocom vina. Trebalo bi sad sve prihvatiti desnom rukom i vratiti u prvobitni raspored pića i težinu. Ali Jan oseti da to zapravo ne želi. Grčili su mu se prsti leve ruke u naporu da zadrže tacu, ali mozak ne posla komandu desnoj ruci da pomogne levoj.

Po glatkoj tacni nečujno su klizile čaše, isticala snaga iz prstiju leve ruke, a volja da se sve to zaustavi slabila. Jan Roman čak oseti neku slatku strepnju od onoga što će se neminovno dogoditi i nastavi da mirno korača ka, činilo mu se, sve daljim i daljim stolovima.

Boca s vinom naglo kliznu brže, zakači se dnom za visoku ivicu tace, za njom jurnuše čaše, leva ruka konačno popusti i tacna Jana Romana tresnu o pod pokriven keramičkim pločicama. Zveket razbijenog stakla zagluši eksplozija sifona sode i Janu se komad debelog stakla zari u nogu iznad leve cipele.

Sve stade u utišu se.

Na podu se piće razlivalo, mešalo slatko i ljuto, obojeni likeri kao kapilari granali po bistroj bari, mešale se boje i ukusi sa sitnim kristalima stakla, podigao se neki novi i nepoznat miris tako pomešanog pića. Čulo se samo pucketanje ugljendioksida rasute sode koja je vrila po tom gadnom koktelu.

Jan oseti kako mu se niz nogu sliva krv i natapa čarapu.

Svi su gledali u njega. On u baru pred sobom, zatim u učutane goste pa u šankerice. Njima je s lica polako nestajalo prvo iznenađenje izazvano eksplozijom sode i vraćao podsmešljivi i ljubopitljivi izraz: šta će se sada zbiti? To su se pitali i svi u kafani "Crna mačka".

Na velikoj plastičnoj tacni na stolu kraj ulaza stajalo je nekoliko masnih čaša nasutih vodom. Ljudi ožednели na strašnoj suši koja je harala gradom ulazili su i tu ispijali po čašu skupe vode, čekajući da neka od šankerica pogleda put njih pa da ubace novčić u kutiju. Sada su i oni, zaustavljenih čaša ka ustima, ukočenih ruku s novčićem nad kutijom, zurili u konobara.

Jan Roman stajao je skamenjen u sred srčce, a onda kao da se odmače od samog sebe i pridruži drugima u tom posmatranju i očekivanju. Učini mu se da se zbunjen sagiba, ne znajući šta će golim rukama po slomljenom staklu, u magnovenju shvati kako je to zapravo kraj njegovog beskorisnog i nevažnog insistiranja na čistim čašama, na dobrom piću i posluži, da je to konačno olakšanje i kraj straha šankerica koje kradu i njegov konačan ulazak u svet koji ga je okruživao i neprekidno do bola uznemiravao. Da konačno i on postaje deo tog sveta, isti kao i svi drugi.

I zato se Jan Roman ne sagnu. Miran, osećajući kako mu se telo opušta, misao sve brže nestaje iz ovog sveta i iz ove kafane, on lagano prekorači baru, desnom rukom skide leptir mašnu i stavi je u džep, otkopča dugme na smokingu, otvori vrata kafane i iskorači u zvezdanu, toplu i sušnu noć.

Za njim ostade krvav trag.

2.

Samo što Jan Roman uđe u svoj stan i skide smoking, neko zazvoni. Neobično, bila je noć a neko je zvonio. Da nije Magdalena? Jan sa sakoom u ruci priđe vratima i otključa ih. Ali, zvonio je neki ubogi prosjak s nameštenim pačeničkim izrazom i odvratno molećivim glasom nešto tražio. Roman se, potpuno zatečen, pokušavao vratiti iz sasvim drugog sveta u kome je u mislima bio, i u ovom banalnom trenutku potisnuti osećanja koja su ga razdirala, ali je uspeo jedino da upadne u još veću konfuziju, i u mislima, i u osećanjima. Nije zapravo bio ni potpuno svestan ko je čovek pred njim niti šta traži. A taj ubogi lukavi čovek kao da je dobro znao da se Romanu događa nešto neobično. Zašto bi mu inače noću svetleli prozori? Znao je da zbunjeni ljudi, tužni i očajni, ili neumereno radosni, škrti ili darežljivi, čine u tim trenucima, bez ikakve veze sa svojim pravim karakterom, sasvim neprimerene i neočekivane stvari. Tako sada i Jan Roman, zalutao između sna i jave, košmara i stvarnosti, sasvim nevoljnim i nesmišljenim pokretom pruži svoj smoking od listera prosjaku, a ovaj ga pohlepno zgrabi i nestade u mračnom prolazu na ulicu.

3.

Niko nije pouzdano znao kada je i kako suša stvarno počela. Stari ljudi su se još sećali vremena kada su nekim gradskim ulicama proticali potoci, ali su se oni nekako neprimetno pretvarali u suve kanale koji su se samo povremeno punili kišom. Počeli su da ih koriste kao kanalizaciju i deponije smeća, a kada su

leti počeli nesnosno da zaudaraju, zatrpavali ih ili pokrivali balvanima, šibljem i zemljom. Tako su se korita starih potoka izravnala i postajala deo puteva i ulica. Zašto? – o tome niko nije javno govorio, ili nije ni znao.

Prolazile su godine a da se u proleće nikada ne sastave vlage s površine i iz dubine zemlje. Nestajale su bare i jezera, a ptice nastanjene u ritovima sada besmisleno, iz neke navike ili nagona, uzalud obletale ta suva mesta. Sve se to događalo vrlo sporo, pa su samo stariji i mudriji primećivali šta se zbiva i da neće biti dobro.

Uzalud su ljudi sadili voće, korenje mu je venulo u suvoj zemlji i pesku. Još je drvašce i izdržavalo godinu-dve, a onda se nezaustavljivo sušilo i umiralo. Starim deblima sušili su se vrhovi. Sve zeleno postajalo je žuto. Gradski drvoredi potpuno orezanih grana isterivali su u proleće samo poneku grančicu, a i ona se kasnije sušila. Nije bilo hlada, ni starih bujnih šuma, pa je vetar je sa severa na grad nanosio dine peska. Kao da je sve što god je čovek okusio pod zubima hrskalo od prašine. Ljudski vek se tako merio: kad progutaš peska koliko si težak - došao ti je kraj.

Stari bunari, koje je izdanska voda nekada punila skoro do vrha, potpuno su presahli. Voda se svake godine povlačila u dubinu, ni pumpe više nisu mogle da je izvlače. Ljudi su kopali vrtoglavo duboke šahtove pa iz njih kopali i bušili bunare, ne bi li nekako izvukli malo vode. Svi se s površine zemlje okretoše njenoj dubini.

Javiše se i pronalazači koji su nudili nekakva jednostavna i čudotvorna sredstva koja je trebalo spuštati u bunare, ili pričvršćivati za vodovodne cevi, ili rastvarati u vodi pa je vraćati u dubinu; zapravo varali ljude, uzimali pare i odlazili dalje. Nekada retki i skoro zamrli zanat bunardžije ožive, svuda su kopali bunare, ovi kratko davali malo vode a onda sahnuli.

Kiša je bila uspomena i svima se činila najlepšim darom s neba .

Suša je potpuno izmenila logiku grada, života i odnose među ljudima.

Ne zna se tačno kada su je ljudi postali konačno svesni, ali onda počеше i priče zašto ih je pogodila ova katastrofa. Jedni su tvrdili da je to zbog toga što je sa jednog od gradskih trgova sklonjen spomenik nekom svecu zaštitniku od vatre, koji u desnoj ruci drži krčag i proliva vodu, i da je suša božja kazna. I zbilja - vatre i požari su učestali i odnosili ljudima i ono malo roda što je rodilo. Drugi su smatrali da je suša osveta jedne vere prema drugoj veri, starosedeoici da su to učinili doseljenici koji su iz još sušnijih krajeva prepunili grad, ovi su pak tvrdili da je sve laž: da vode zapravo ima napretek ali da je domaći skrivaju i ne daju. Stručnjaci su razloge pronalazili u izmeni klime, atmosferskim promenama, rupama u ozonskom omotaču koje su se otvorile baš nad ovim gradom, u nagloj industrijalizaciji i izgradnji, jer su podzemni vodotokovi ispresecani dubokim temeljima zgrada i novih puteva i pruga. I obećavali da će sve vrlo brzo biti ponovo u najboljem redu. Šaputalo se da su uzrok svemu naftne bušotine, podzemne nuklearne eksplozije, tajni svetski podzemni rat ko će kome oduzeti vodu i umoriti ga žeđu, kako bi se uspostavili neki potpuno novi odnosi na zemaljskoj kugli.

Napokon je prostrujala priča da je suša je zavládala zato što je nestalo plave boje, boje vode. A jedina prava plava boja na svetu bila je u velikoj plavoj vazi kraj jezera, a bez te boje niko nije mogao ni da živi niti bilo šta da stvara. Godinama su noću tajno dolazili iz raznih krajeva i iz vaze krali plavetnilo. S pokradenom plavom bojom nestala je i voda. A onda kada su ukrali i poslednje zrno plavog, pucali su u usta plavom vodenom bogu koji je razjapljen na vazi čuvao azur. Posle toga nastala je strašna suša - osveta vodenog boga. Svakog je ranog jutra, u praskozorje, žedni vodeni bog s vaze urlikao, stotine njih je tvrdilo kako ga je čulo. Žalio je za vodom, za jezerom koje je nestajalo pred njegovim očima. Ali, zapravo, nije se tačno znalo da li to urliče razjapljeno keramičko čudovište ili žedne i gladne divlje životinje u obližnjem zoološkom vrtu. To, uostalom, ljudima nije bilo važno; oni čuju ono što žele da čuju.

4.

Jan se dobro sećao trenutka kada su se prvi put sreli Andrija i on, ali imao je utisak da se zapravo poznaju mnogo duže, možda tačnije da su se i pre stvarnog susreta međusobno nazirali, pretpostavljali da postoje, možda i tragali jedan za drugim. Roman je prvo jednog lepog kasnog popodneva, kada je polazio na posao u »Crnu mačku«, na nebu spazio jato belih golubova letača. Bilo je na nebu i drugih golubova, ali ovi su leteli najviše i hvatali krilima sunce kada je na zemlji već bio suton. To jato je poslednje sužavalo krugove i spuštalo se negde svom golubarniku. Jan je spazio da to mora biti negde u donjem gradu ali nije mogao tačno da odredi gde: golubovi su se gubili među crvenim krovovima i kao u zemlju propadali. Jato mu se učinilo nekim znakom, nečijim znakom i pozivom. Kako je vreme prolazilo Jan se sve više približavao mestu na kome se jato posle napornog leta gubilo i napokon otkrio kapiju iza koje se čulo gugutanje. Bila je to neobična kapija: nije mogao da otkrije u koju kuću vodi, jer su obe kuće pored nje imale svoje druge ulaze.

Ova kapija je negde vodila, ali gde - Jan nije mogao da zaključiti. Tek kad jedne večeri pođe Donjom ulicom kojom je nekada tekla reka Mlaka, primeti nisku kućicu čiji su prozori bili niži od svih, skoro do zemlje, do staze. Verovatno je staro korito reke toliko nasipano da se napokon podiglo do same ivice prozora. Kao da je cela ulica potonula u zemlju.

Jan preko niske ograde, u dvorištu koje se strmo dizalo prema onoj neobičnoj kapiji, ugleda mršavog čoveka kako čutke u sudove sipa vodu žednim golubovima. Ovaj kao da oseti pogled, priđe kapiji, otvori je i pozva ga: »Uđi«. Tako je počelo poznanstvo s Andrijom. Jan o njemu nikada nije saznao mnogo: otkud je, otkad je tu, ima li ikoga svoga, šta je radio i od čega živi? Tek kasnije shvati da njegov prijatelj zapravo nigde, baš nigde ne izlazi iz svog dvorišta, i da je taj skoro svakodnevni golubiji let u nebo neki njegov let, iluzija sopstvenog pogleda na svet koji mu je iz tog donjeg, niskog dela grada bio nemoguć. I da možda golubovima poziva nekoga da ne bude više sam, kao što je eto sada pozvao njega. Zato se Janu činilo da njihov susret nije slučajna i da je do njega jednom svakako trebalo doći. Znali su satima da čutke sede na toploj travi i gledaju u nebo. Jan bi se zakleo da su neprekidno razgovarali i mnogo štošta jedno drugom rekli, ali to je bio samo osećaj a ne istina. Kao da su komunicirali čuteći. Andrija je bio bolestan, videlo se to po njegovim očima, ali niti je govorio o svojoj bolesti, niti je Jan mogao otkriti šta bi to moglo biti. Više je to ličilo na neku patnju na koju je sam pristao, pa bez snage da nešto promeni i samome sebi pomogne - vene i nestaje.

Andrijina kuća bila je među retkima od cigle na toj donjoj strani; druge su bile mahom nabijanice i stračare. Na gornjoj ulici bogati su podigli lepe kuće i nekada velike placeve koji su se strmo spuštali prema starom koritu reke podelili na dva dela, gornji i donji. Donje su, zbog nekada čestih poplava, prodali siromasima. Tako su nastala dva sveta: gornji - bogatih i oholih, i donji - siromašnih i zavidnih. Iako ih je nekada tako podelila poplava a sada bila strašna suša, ta dva sveta ostala su razdvojena. Mržnja se rodi ali ne nestaje s razlogom svog nastanka, nastavlja da živi, razdire i jača, hraneći se ljudskim strastima koje nemaju nikakve veze sa njenim početkom. Šta se sve ovde događalo i ko je i s kim trgovao - ne zna se, tek Andrijin plac je ostao nepodeljen po sredini, možda zato što je na gornjoj strani naružen, sasvim sužen na širinu one čudne kapije, verovatno zbog lakomosti dvojice komšija koji su se nekako domogli gornjeg dela placa i raširili svoje kuće duž ulice. Tako je Andriji gore ostala samo čudna kapija, dva zabata susednih kuća kao neki tesnac i plac koji se levkasto širio dole do njegove kućice. Bilo je to najružniji plac, najgore mesto da se na njemu bilo šta lepo izgradi.

U kuću se s dvorišne strane ulazilo niz jednu stepenicu, a jedina soba bila je pokrivena crvenom ciglom i jednim starim tepihom. Valjda zato što je ležala tako nisko, bila je to možda najniža kuća u celom gradu, kao da je u toj sobici bilo nešto hladnije a Janu se činilo da mu tu i korak drugačije odzvanja. Dvorište kuće i tavan s drvenim zabatom i otvorima u golubarnik prosto su zatrpali golubovi, poludivlji dobri letači koje je Andrija samo zviždukom mogao podići u nebo, a oni onda beskonačno kružili nad njim i tom kućicom, stvarajući iluziju da je baš tu središte nečega, doduše sada sasvim nejasnog i nepoznatog, ali svakako vrlo važnog.

5.

Sasvim zgrožen od kafane »Crna mačka«, izvređan i bolestan u duši, uplašen od uvek neprijatnih susreta s ljudima, Jan Roman je satima tamarao gradom, bežao u sušom sparušenu prirodu i tu tražio sebi spasa.

Možda to više i nije bila priroda već samo uspomena na prirodu. Drveće bez lišća, sablasti.

Trčao je i lutao, daleko i mahnito, sasvim neprimereno svojoj lošoj konobarskoj kondiciji, pokušavajući tako da pobegne od stvari koje su mu se dešavale i, činilo mu se, zaustavljale ga i usporavale, vukući ga u sam vrtlog iz koga je upravo pokušavao da pobegne. Ludeo je od umora kojim je potiskivao patnju duše. Liptala je iz njega prljava voda, znoj, kafanski mirisi, mutile loše uspomene i nesmiljena lica, klonuo je, nestajao i zaboravljao. U tom besomučnom trku su mu se smirivali živci, misli bistrile, a čula opet osećala obične mirise suvih trava i lišća. Polen mu se hvatao po majici, trnje mu deralo kožu, paukove mreže hvatale za trepavice i obrve, ubrzano je treptao spašavajući se buba koje su mu uletale u oči, sve mu se maglilo, sunce prelamalo kroz suze. Želeo je da se u toj suši i žezi osuši kao malo vode, da ispari i nestane, bezbolno i konačno. K svesti i nadi vraćala ga je misao na Magdalenu.

Samo da stigne do Magdalene!

Čekala ga je tako izluđenog i premorenog. Peškirom mu je brisala već retki znoj, kao čistu vodu koja posle ispiranja potekne iz bunara, sve obilnija i bistrija. Vetar mu je hladio telo a ona ga milovala i smirivala

mu grčeve mišića i žila. Sklanjala mu je finu paučinu s trepavica, uživala u tome kako mu se umiruje dah i počinje pravilno da diše, srce pravilnije i sporije da tuče. Telo mu se sušilo.

Bio je između sna i nje.

Lagano ga je svuda dodirivala i tog čoveka iz polusna otimala sebi. Dodirivala ga mekim prstima, vlažnim tek toliko da im se ne čuje šum po njegovoj koži. Samo jagodicama prstiju i osjetljivim nadlanicama, tamo gde je najviše receptora. Ljubila ga je a njemu postajalo hladno, licem joj je tražio tople pazuhe, dojke i stomak, skrivao joj se među butine i drhtao. Ljubila ga je svuda i po telu mu osećala pomešane so znoja i slast korovskog polena. Svest mu se vraćala i oči ispod još spuštenih kapaka sve brže pokretale.

Uzimala ga je sa drugog sveta, i sama počinjala da drhti i da mu se približava, spajali su im se svetovi i misli. Kože su im se dodirivale i sve više međusobno osećale jedna drugu, mešali su im se mirisi i tečnosti, spajale topline, ubrzavao i ujednačavao dah. Sisala mu je ogrebotine od trnja, ublažavala rane u duši a on joj po telu tražio mekoću i mirise. Narastala je u njima želja i strast. Predavala mu se potpuno, nežno, da ga ničim ne povredi, nestajući i opet se vraćajući, da ni trenutak, ni svesno ni nesvesno ne bude bez njega. Kao da su se vrtoglavo odlepljivali mrtvi i neosetljivi epiteli s kože i ostajali samo ogoljeni receptori dodira, u mozgu kopnele slike svakodnevice i banalnosti, i osećanja se, bez kontrole i cenzure, lepila tajanstvenom materijom dvoje ljudi koji se vole.

Nestajali su sujeta i stid, nestajali svi drugi, nestajali prošlost i budućnost. Postojali su samo oni u jednom jedinom trenutku.

Sve to kao da nije imalo kraja. Što su više uranjali jedno u drugo, naizgled obilato gaseći međusobnu ljubavnu želju, samo su se još više vezivali i putovali sve novim putevima osećaja i osećanja.

Pomaljala mu se iz dubine svesti. Kao neko ko je neprekidno tu. Oduvek.

Ali, javljao se i strah! Hoće li i kada sve to prestati pa i oni, poput svih drugih, kao uvek, postati primitivni, sebični, ljubomorni i gadni. I sve srušiti. Jer s malo ljubavi pokušavaju da nadoknade sve ono što im se otima na svim drugim stranama. Može li to ijedna ljubav da izdrži?

6.

Gradski podnačelnik, jer zbog dugogodišnje nesloge ljudi nisu mogli izabrati načelnika, sazvao je Upravu grada da donese dve odluke: jednu vrlo važnu - raspored i redosled domaćinstava u redu za vodu na nekoliko gradskih bunara, i drugu, naizgled svečarsku – proglasi novu glavnu ulicu u gradu.

Kako je još davno većina bunara presahla, na ona preostala tri dolazilo je sve više ljudi. Prvobitno je pitka voda donošena u cisternama i iz drugih, dalekih krajeva, ali je bila skupa. Kada se zbog ovog unosnog posla broj trgovaca vodom povećao, našlo se tu i mnogo probisveta koji su donosili vodu u prljavim cisternama, često ih već negde i punili prljavom vodom, ili ih preprodavali švercerima koji su je dugo držali u kojekakvim buradima i prodavali zagađenu. Tako je posle nekoliko epidemija preprodaja zabranjena i ljudi uzimali vodu isključivo sa ova tri bunara, a Gradska uprava, s obzirom da se radilo o tako dragocenom prirodnom blagu, uvela naplatu za svaki litar. Redovi su bili neprekidni. A i nevolje.

I sada je Uprava grada raspravljala sate i sate, ali se nije mogla složiti o tome ko sve ima pravo da bez čekanja zahvati pitku vodu. Prvobitno su tu privilegiju uživali stari i bolesni, ali je kasnije, zbog zasluga, važnih gradskih poslova, velike radne napetosti i opštih interesa tu privilegiju počelo da koristi sve više njih. Na kraju su u redu čekali samo stari i bolesni. Problem je još više iskomplikovan kada su siromasi počeli da za male pare čekaju u redu za vodu bogatima. Ali, privilegovanim je bilo vrlo važno i da se vidi da mogu preko reda, da se zna ko mora da čeka a ko ne; tako je uspostavljana nova hijerarhija grada i stvarao neopisivi haos. Dolazak na vodu preko reda, uz prikazivanje propusnice, ili samo nekoliko prošaputanih reči komandantu reda, bio je trenutak utvrđivanja statusa svakog pojedinca. Zahvatanje vode u toj strašnoj suši postala je najvažnija stvar u gradu. Vodu su čekali samo slabi i bednici, uticajni pokazivali da to mogu i bez reda, a najčešće kupovali vodu od siromaha koji su je čekali do noći, boreći se i s probisvetima među sobom. I oni su vremenom uspostavljali svoje veze s komandantom reda za vodu, pa je za trenutak uspostavljeni sistem privilegija svaki čas trebalo potvrđivati, izmišljati nove i nove dosetke, nove puteve veza, korupcije i rešenja.

Sve je to prolazilo uz mnogo nervoze, svađa i čestih tuča, a bilo je i dramatičnih slučajeva: zaustavi se kamionet s cisternom i nekoliko mrgodnih ljudi, komandant naredi da se ceo red povuče na određenu udaljenost, uključi neku posebnu, brzu pumpu i za čas napuni cisternu. Bio je to čas velikog uznemirenja u ogromnom redu, tihog gundanja jer niko nije smeo niti hteo da ugrozi svoje mesto ma kako ono bilo bedno;

bojao se komandanta koji je mogao da mu zabrani da uzme vodu, ili da ga vrati na kraj kilometarskog reda i zapamti zauvek. Kolale su priče da neki tako pune bazene i kade, zalivaju svoje omiljeno cveće, drveće i travu.

Glasnije negodovanje i poneka psovka čuli su se samo na kraju reda, ali su ti buntovnici ili odustajali, jer nikako nisu napredovali, ili kratko izdržavali pa odlazili i prosili po čašu vode, ili ćutali i dugo čekali da nađu bolje mesto i steknu neku propusnicu u tom redu važnom kao život.

Red je vremenom postajao pravi monstrum. Kako su tu ljudi provodili mnogo vremena, zapravo najviše vremena u jednom danu, Uprava grada se postarala da u njemu ne bude dosadno. Tako su uz red prvo počeli da se okupljaju ulični muzičari, za njima su se sjatile i razne na brzinu sastavljene muzičke grupe, pa i ozbiljni umetnici. Kako je pozorište bilo zatvoreno, glumci su tu počeli da govore monologe, izvode monodrame i kraće skečeve. Pridružili su im se pesnici, slikari, mađioničari, gimnastičari, fotografi, pa se red i program u njemu i pored njega počeo polako upotpunjavati i pretvarati u pravi život, jedini život. Ljudi iz reda su naručivali pesme, pozirali veštim portretistima i fotografima, beskrajno slušali jedne te iste viceve i monologe, nadmetali se sa šibicarima i prevarantima svih vrsta. Kako su neki od tih probisveta sasvim nesmetano varali ljude, a neke su čuvari nemilosrdno proganjali, moglo se zaključiti da i oni imaju neku svoju hijerarhiju i neke svoje propusnice. Bilo je najznačajnije nastupati baš neposredno kod bunara, jer su tada od dugog čekanja namučeni ljudi, sretni što su napokon zgrabili sledovanje vode, odjednom postajali darežljivi i zabavljajući sa strane darivali po koju čašu ili gutljaj. I među umetnicima se uspostavljala nova hijerarhija, od manje zaslužnih ka zaslužnima, i njima delile propusnice, neki su napredovali ka bunaru, neki se udaljavali. Nekadašnji pozorišni prvaci su govorili svoje najbolje uloge iz tragedija a publika se valjala od smeha; bivši koncertmajstori svirali bezobrazne pesmice; primadone se razgolićavale uz prostačka dobacivanja publike.

Uprava grada je i za propusnice uzimala naknade, pa je to polako postao i najznačajniji izvor gradskih prihoda. Svemu su se prilagodili i stanari zgrada pored reda, pripremali su i prodavali hranu i vodu, za vreme žege iznajmljivali suncobrane, starima stolice za sedenje, pružali medicinsku pomoć, naplaćivali upotrebu toaleta. Kako je čekanje ponekad trajalo satima, cele su se porodice organizovale, deca smenjivala roditelje, jedno drugom donosili ručak i vesti od kuće i polako napredovali ka bunaru.

Red je postao najvažnija stvar u gradu i najvažnija stvar svakom stanovniku: bilo da je čekao pitku vodu bilo da je od reda zarađivao. Vreme se računalo do zahvatanja vode i posle toga, prema redu uspostavljali moralni kriterijumi, vaspitavala deca, sprovodile ekonomske mere, kreirali kulturni programi. U političkom smislu postalo je najznačajnije ko i koliko doprinosi funkcionisanju reda i njegovoj rentabilnosti, ko u kulturnom pogledu svojim programom pored reda najviše uspeva da stiša gnev napaćenih ljudi. Disciplinom u redu mogla se steći i propusnica višega ranga, što je podrazumevalo kraće čekanje i pravo na veću količinu vode.

U ovako osetljivoj i složenoj situaciji Uprava grada nije uspela da se dogovori o pravednijem redosledu zahvatanja vode pa je privremeno odlučila da se pored već desetina raznih dotadašnjih propusnica uvedu nove karte sa zaštitnom niti, čime je još jednom udovoljeno vrlo žestokim zahtevima da se najzaslužnijima, kojih je vremenom bivalo sve više, omoguće nove privilegije i zaštite od čestih falsifikata. I pored navodnih ogromnih napora Uprave da striktno i dosledno poštuje sve dogovorene norme ponašanja u redu i u korenu saseče sve nepravilnosti i zloupotrebe, nove propusnice u početku koristio je tek poneko, ali se onda taj krug širio i uništavao njihovo preimućstvo. Na kraju jedva da je neko ostajao bez ikakve kartice pa su izmišljane nove i pravljen redosled vrednosti propusnica. Red je ostao red, ali su na njegovo čelo stalno navirali novi s novim karticama. Novom odlukom i novom karticom je krug besmisla još jednom zatvoren.

*

Ali umesto očekivane svečanosti i poneke čašice, prave nevolje na sednici Uprave grada počele su s proglašenjem nove glavne ulice. Podnačelnik je održao kraći govor o tome kako vreme prolazi, donosi novine, ljudske navike se menjaju, a i Uprava je mnogo toga izgradila i uradila, grad se promenio i razvio, pa su se stekli svi uslovi da se proglasi nova glavna ulica, jer je dotadašnja, Stara ulica, prijava i sasvim propala. U njoj je najveći bunar i svakodnevnih redovi za vodu, pa je neprimereno i nezgodno za grad ovakve prošlosti i tradicije da to dalje bude glavna ulica. Zato je podnačelnik predložio da se za novu glavnu ulicu proglasi Gornja ulica, koja je puna novih zgrada i lokala i, što nije rekao a svako je od prisutnih znao, uglavnom u vlasništvu članova Uprave grada. Ali kako bi sve ubedio da njegov predlog ima i duboke urbanističke i graditeljske razloge, podnačelnik dade reč Glavnom arhitekti Uprave za izgradnju da stručno obrazloži ovaj predlog.

-Mislim da je predlog obična budalaština! – tiho reče Arhitekta.

S obzirom da su svi od njega očekivali da samo ukratko obrazloži podnačelnikov predlog, potvrdi ga i oceni vrlo pametnim – malo je ko, već u svečarskom raspoloženju, i čuo šta je Arhitekta bojažljivo prozborio. Međutim, kako su se oni malobrojni koji su ga čuli utišali, što je izazvalo neku zvučnu promenu, polako svi osetiše da se dešava nešto sasvim neobično i neočekivano. Prvo podnačelnik koji je predložio izmenu, ne verujući svojim ušima, zabezeknut, zbunjen, samo bezbojno upita:

-Šta kažeš?

-Mislim da je budalaština – još sa strahom ponovi Arhitekta.

Sad već svi zanemeše.

-Zašto je budalaština?

-Zato što glavne ulice u gradovima ne nastaju proglašenjem već izgradnjom i nastankom grada, navikama i životom ljudi. Hoćete da na silu promenite logiku grada. Zato je budalaština! – podiže polako glas Arhitekta.

-Vi ste pijani! – dreknu izbezumljeni podnačelnik.

To je zbilja bilo tačno, ali Arhitekta je stalno bio pijan pa se ovo njegovo stanje na sednici Saveta ni po čemu nije razlikovalo od uobičajenog. Podnačelnikova primedba, bolje reći uvreda, više je bila znak nemoći i besa nego neki argument koji bi ozbiljnije osporio tvrdnju Arhitekta.

- Pijan sam, već odavno, ali ova moja primedba je treznija od vašeg predloga. Starom ulicom je nekad proticala reka Mlaka i ceo grad je podignut da se s obe njene strane spušta ka Mlaci. Zato je Stara ulica glavna ulica grada.

- Lupetate! Mlake nema već odavno! Grad je sada ovakav. Zna li koliko je gradova u svetu izmenilo svoj izgled, pa šta? Zar bi uopšte moglo da bude drugačije? – smirenije je, ali nadmoćno govorio podnačelnik.

-Mlake nema, ali logika grada je ostala ista. Reke nema zbog toga što ju je neko godinama zagađivao i zatrpavao sve dok zbilja i nije nestala. Ali ne vredi što hoćete da zaboravite Mlaku, nje je bilo i ostala je u logici grada. Reke nema, ali se ljudi i dalje kreću istim pravcem: uzvodno i nizvodno, uličicama s periferije, zapravo stazama pokraj nekadašnjih potoka silaze do rečne obale, tiskaju se prema reci, a vi ih od nje terate sve dalje!

-Čoveče, možda Mlaka nije ni postojala, možda je to samo priča!

-Svejedno, ako ljudi veruju da je postojala - uopšte nije važno da li je to istina ili ne. Ovaj grad je podignut na obalama reke, možda i izmišljene reke, ali je tako zamišljen i podignut tom logikom.

Kako je i u Savetu grada svako vukao na svoju stranu i gledao svoje interese, ali i interese onih koji su ih tu birali, kao da jedva dočekaše novu mogućnost za svađu, pa žestoko počеше da se nadvikuju i međusobno optužuju. A kada se svi umoriše i svađa stiže do punog besmisla, podnačelnik i ovu temu skide s dnevnog reda.

*

Sutradan je Arhitektu na ulazu u Upravu za izgradnju zaustavio portir i uručio mu rešenje o suspenziji i zabranu ulaska na radno mesto. Dok je Arhitekta potpisivao dostavnicu da je preuzeo dokumenta, portiru se učini da ovaj neobično izgleda. Gledao je za njim kako odmiče ulicom i onda shvati da ga je pre nekoliko trenutaka prvi put video treznog.

7.

Slučaj Inokentija Harlamova, jednog od čuvara izložbenih sala u muzeju Ermitaž u Sankt Peterburgu, zaokupio je mladog muzejskog lekara zbog toga što nije mogao ni da nasluti poreklo neverovatnih zdravstvenih problema tog starijeg i ne mnogo obrazovanog čoveka. Harlamov je sa još nekolicinom pouzdanih i proverenih čuvara, i pored najsavremenijih alarmnih uređaja, ipak dežurao tokom radnog vremena u galerijama Ermitaža, pažljivo motreći na ponekad sasvim neočekivane postupke posetilaca. Dugogodišnjem mirnom radniku mladi lekar jedva je našao zdravstveni karton kada mu se prvi put obratio. Bio je uznemiren, znojio se, tvrdio da ne oseća nikakve fizičke smetnje, ali je molio lekarsku preporuku da ga pretpostavljeni iz sale sa izložbom stare grčke umetnosti, u kojoj je radio godinama, prebaci u negu drugu. Tvrdio je da tamo više ne može da izdrži. Taj prvi put lekaru se zahtev i ne učini previše neobičnim. Navikao je na čudne reakcije posetilaca i zaposlenih na prebogate galerije Ermitaža i više puta

intervenirao i pomagao potpuno onemelim i otupelim ljudima koji su posle nekoliko časova boravka u Ermitažu zurili u hladnu Nevu. Bio je to šok nesprijetnih ljudi na toliko bogatstvo. Mladog je lekara to zanimalo: svi drugi lekari lečili su od nesreća i bolesti, a on od strašnog učinka previše lepote.

Nesrećni čuvar mu se uskoro ponovo obrati sličnom molbom a onda to učesta. Posle samo nekoliko dana provedenih u drugoj izložbenoj sali Harlamov je postajao nemiran, sačekivao vodiče i kustose s grupama i otvoreno se suprotstavljao njihovim tumačenjima slika, tvrdio da su lepše neke sasvim druge a ne one na koje su skretali pažnju stručnjaci, svađao se s posetiocima koji ga nisu slušali i pri kraju radnog vremena postajao izbezumljen. Na kraju je otvorenim šakama pokrivao uši i urlikao. Poslednji put ga je šef obezbeđenja sam odveo lekaru. Posle još jednog razgovora s Harlamovom, lekar je ostao duboko zamišljen i razočaran time što se ni za malo nije primakao otkriću čuvarove tajne. Ali se ona počela makar delom otkrivati sasvim neočekivano, baš tog trenutka kada je mladi lekar pomislio da je nikada neće ni naslutiti.

Dok je Harlamov izlazio iz ordinacije, na njega skoro nalete prodavačica kataloga i suvenira u muzeju koja je i sama dolazila po neke tablete, a kada zateče zamišljenog lekara shvati da je to zbog Harlamova i ispriča mu ovu priču.

Čuvar i prodavačica suvenira upoznali su se odmah posle rata na nekom kursu za animatore kulture, koji je bio obavezan za sve koji će raditi u bilo kojoj kulturnoj instituciji. Svima je, tvrdila je pričljiva prodavačica, bilo čudno što se Harlamov opredelio baš za taj kurs, jer je bilo očigledno da ćutljivi ratnik baš i nije za taj posao. Da se duboko u njemu nešto zbilo i da ga to muči primetili su već pri prvoj poseti Ermitažu, obaveznom delu programa za sve buduće radnike u kulturi. Kada su se s ogromnog Dvorskoga trga približili velikoj livenoj kapiji u Zimski dvorac sav u baroknom plavetnilu, i svima pogled odlutao na žute grivaste glave na fasadama, Harlamov prvo zaostade, a onda ga zgrabi padavica, izlomiše grčevi i na usta izbi pena. Svi su mislili da je u pitanju bolest uobičajena za traumatizovane ratnike, pa niko tome ni ne pridade neku posebnu pažnju.

-Rat promeni ljude – pametovala je prodavačica suvenira. – Posebno promeni muškarce. Oni prvo izazovu rat a onda pate.

Od prodavačice lekar doznade da se Harlamovu sličan napad dogodio i prilikom nekog koncerta u Klubu mladih pisaca.

-Bio je to pravi skandal – poverljivo saopšti prodavačica. – Zamislite, slušali smo tada najveću operetsku divu, a Harlamov se odjednom u sred arije uhvatio šakama za uši i počeo strašno da urla.

Lekar krete tim tragom.

8.

Jan nije čekao u redu za pitku vodu jer ju je dobijao u kafani. Ali otkada je dao otkaz, zapravo bez reči otišao, suočio se i s ovim velikim problemom. Nešto je vode puštano noću kroz zarđalu vodovodnu mrežu, ali je to bila voda za pranje, ređe i za kupanje, uglavnom crvena, prijava voda prezasićena hlorom da se smanji mogućnost zaraze. Pokušavao je jednom-dva puta s kantom u ruci da i sam dođe do dragocene vode, ali je stalno odustajao i još daleko od bunara zgrožen i smučen napuštao red. Nije mogao da podnese neprekidno guranje, zadah neopranih ljudi, budalaste primedbe, neverovatne priče i prostačke viceve. Jasno, nije ni drugima bilo bolje nego njemu, ali posle nekoliko dana su se navikavali i to poniženje i neprijatnosti stoički podnosili. Sudbina je ujednačavala ljude, činila ih jedno drugom sličnima, slabe jačala, osetljive grubila, osposobljavala za učešće i opstanak u ovom zlu. Ko se tom procesu usprotivio, gubio je već na početku, i sam se gubio u vrtlogu koji je proždirao slabe.

Ispočetka su ljudi još gundali, lakomisleno prihvatili čekanje kao neki vašar i privremenu nevolju, ali kako je vreme prolazilo, red postajao sve duži, sve se uozbilji i ljudi počеше da shvataju da njihova nevolja nije samo nestašica vode, već i nešto mnogo strašnije što se u opštoj žeđi dogodilo, da su se promenile stvari, uskovitlale neprimetljive snage i strasti, da se ostvaruju neki projekti za koje niko pouzdano nije znao ko ih je projektovao, ali se oni u životu besprekorno ostvaruju. Pa iako niko nije znao šta je zapravo cilj svemu tome, ipak je svako u tome učestvovao, i ni ne znajući zašto, izvršavao svoj nepisani i neiskazani zadatak.

Jan Roman je bio ophrvan svojim mislima i nevoljama, pa kad još jednom stade u red za vodu pokuša da sebe svede na minimum osećaja, osećanja i misli, da savlada gađenje i stid, da samo kao neidentifikovana individua, telo bez svesti, jedan od mnogih, bez nepotrebnih naprezanja, solidarišući se sa mnoštvom sebi u tom trenutku sličnih, ipak dođe do svog sledovanja vode. Red je polako napredovao, a

vašar u njemu i pored njega polako prerastao u šum koga čovek i nije svestan. Jan se ponada da će ovoga puta uspeti.

Redom se, napred-nazad, muvao neki starac, niko ga nije sprečavao u tom probijanju u svim pravcima, pre bi se moglo reći da su ga rado dočekivali i veselo raspravljali s njim, kao u još jednom programu koji je trebalo da skрати vreme i još više otupi ljudske osećaje. Starac je teatralno, kao neki klasični junak, naizgled zadirkujući gomilu, govorio:

-Znate li ljudi, vi koji ovde čekate vodu, da stojite na dnu staroga mora! Čekate vodu u vodi, čekate litar vode u moru vode.

Ljudi su se smejali, a onda mu oponirali i pružali stotinu dokaza da nije u pravu:

-Da je bilo mora ostala bi makar bara. Nemoguće da nema vode tamo gde su se nekad davili u njoj.

-Mora ponekad nestaju – raspredao je starac. – Ne zna se zašto: oteknu i na njihovom dnu nastane strašna suša, a pojave se na nekom drugom mestu i potope gradove. Ali se nikada ne zna kada će oteći, kada će nekoga potopiti, a kada se možda i vratiti.

-Nema ovde u pesku ni jedne školjke, nema ribljeg skeleta, otisaka vodenog bilja u kamenu...

-Možda je ovo bilo drugačije more, mrtvo more! Puno sumpora i nekih otrova. More neke drugačije logike pa su u njemu mogle da žive neke drugačije ribe i biljke, možda su i ljudi pored njega bili drugačiji od nas?

-Ostalo bi na nekoj karti nešto zapisano.

-A šta ako je neko hteo da skrije da je mora uopšte bilo?

-To je, stari, samo tvoja uobrazilja, samo ti tvrdiš da je mora bilo.

-Nije važno da li ga je zaista bilo ili ne; važno je da ja mislim da ga je bilo. Nije važno šta se stvarno desilo, već ono u šta verujemo. Evo: ovde pod nama je voda, teku reke, talasa se more. Zaista! To je istina! I šta vredi – vi u to ne verujete i zato život provodite čekajući litar vode. Ne vredi ni istina bez vere u nju.

U najživljor raspravi starcu priđoše dvojica, rekoše da su iz Uprave vodovoda, razgovetno i glasno saopštiše da im je baš on potreban za neki savet, uhvatiše ga pod ruku i odvedoše. Starac se više nije pojavljivao a ni ljudi više nisu govorili o moru i reci pod njima.

Kada je tako izmrcvaren i sasvim zbunjen starčevom pričom Jan stigao do Andrije, opet bez vode, i kada mu ispriča događaj iz reda, ovaj mu pre polaska kući dade jednu bocu vode za piće. Jan do tada i nije razmišljao kako Andrija dolazi do vode jer nikada nije izlazio iz dvorišta a bio je i preslab da čeka u redu. Čak su i sudovi za napajanje golubova uvek bili puni vode. Kada mu prijatelj i sutradan dade novu bocu, Jan ga i upita odakle mu, a Andrija odgovori nešto sasvim neodređeno, kao da se radi o sasvim uzgrednoj, nevažnoj stvari. Jan ga više i nije pitao za to, ali oseti neku tajnovitu mrežu u koju su upleteni mnogi ljudi i sudbine, prošlost i sadašnjost, kako se polako obvia i oko njega, upliće ga i određuje događaje u kojima će i sam učestvovati.

9.

Kako je suša ovladavala ljudi se počele menjati. Na zlo! Ma dvoje se nije moglo sresti i porazgovarati a da pri tom ne zapodene neku gadnu priču posle koje se razilazilo izvređano i lošije volje nego pre susreta. Pa bilo o čemu počeli: jedno je odmah na jednu, a drugo na drugu stranu. I to do kraja, bespoštedno, ne ostavljajući drugom ni malo prostora da bilo šta i kaže i bude u pravu. A ni drugo nije pružalo prvom trunku razumevanja ili samilosti. Pokvariše se odnosi među ljudima. Dobri prijatelji počele da prebiraju po prošlosti tražeći nepobitne dokaze da zapravo nikada i nisu bili prijatelji već neprijatelji; sećali se prošlih stvari i sada ih drugačije tumačili; dobro proglašavali zlom a zlo još većim zlom. Slika se sveta počela menjati unazad. Odricani su sretni dani i lepota prošlog života prljana i zamućivana, sva se ljudska snaga i volja okrenuše protiv čoveka, a on sam sve grozničavije tragao za mogućnostima da i sebi i drugima život učini što gorim.

A tek kad ih se okupi više! Tada su se tanke niti zla toliko isprepletale da je bilo pravo čudo do kakvih je to sve rezultata dovodilo: dobre ljude je pretvaralo u demone, nežne u svirepe i ubice, tihe i mirne u govornike i vođe linča. Spajali su se u tom poslu oni koji se u običnom životu nikada ne bi spojili, pravili nemogući paktovi zla, povezivali događaji koji nikakve međusobne veze nisu imali, izazivala čuda, susreti i sukobi koji se nikada ne bi dogodili.

Ljudi su se skrivali, ali se nisu mogli sakriti: zlo ih je svuda stizalo. Neki su se suprotstavljali i doživljavali još veće nevolje, žestili se i izgarali u sopstvenoj jari i besu na koji nisu bili svikli. A vinovnici su se sklanjali i na drugom mestu počinjali nove zle poslove. Niko nije znao kada su se ti ljudi naučili veštini zla i kada ih je i zašto zlo obuzelo.

Pojavili su se neki koji su skraćivali vreme do prvih čarki i sukoba, birali i nametali priče koje će povrediti što više njih, otkrivali ljudima slabosti i javno ih iznosili, odvezivali mehove s mržnjom i gadostima a onda ih raspirivali. Pomagali su besnima da budu još bešnji, slabima da se oseće još slabijima i zato opasnim, prljali sve čisto, uznemiravali sve što je mirno, remetili ljubav muškaraca i žena, prijateljstva, poverenje dece i roditelja. Menjali su logiku ljudi, života i sveta, kao što karcinom menja logiku ćelija pa bujaju loše a umiru dobre. Sve su to radili s nekim moralom i etikom kojima se u prvi mah nije imalo šta ni prigovoriti, osim jednog jedinog: od svega toga ljudi su bili uvek na gubitku i bilo im je sve gore.

Niko nije znao otkud svi ti loši ljudi.

Ljubav je nestajala kao vetar. Ljubavnici jedno drugom otkrivali samo mane, postajali slepi za lepotu, dodiri izgubiše draž, nestaše poljupci i ljubavne igre i ljubav posta dvoboj besnih i nesretnih ljudi. Javiše se i neke nepoznate bolesti a lekovi više nisu pomagali da se izleče ni one poznate. Stari su se panično bojali starosti, deca se izrodiše i u tom paklu i sama postadoše zla.

Reči izgubiše značenja. Više se misao nije mogla izraziti rečima, jer čim bude izgovorena dobije drugo značenje. Tako ljudi počеше tim izvitoperenim rečima prilagođavati sopstvene misli, pa nastade košmar i u glavama ljudi i u njihovom govoru. Obične, prirodne događaje – noć i dan, sunce i mesec, zimu i žegu – počеше tumačiti kao tajne znake i poruke neprijatelja, kao otvorene napade i rat, pa se ljudsko zlo kao duh rasu i prirodom.

Namestilo se neko žućkasto nebo, valjda od prašine i peska koje je vetar danima vitlao nad sparušenim krajem, a kiše i vode nije bilo da to smiri i spere.

Može li se, hoće li se nešto dogoditi mimo i iznad njih – pitali su se i molili ljudi izgubivši svaku nadu? Hoće li biti nekog nebeskog poravnanja? Da li se negde ipak skupljaju njihova nezadovoljstva i muke i mogu li se ona jednom pretvoriti u dobru energiju koja će im se vratiti i usrećiti im živote? Ili je ipak sve u njihovim rukama? Nisu imali snage da se izmaknu, da sami sebe sagledaju u zlu i nađu neko rešenje. Iz dana u dan vrtela im se ista misao, postajala sve plića i sve kraća, i stvarao privid kako se baš ništa ne može učiniti. I dešava se: taj privid postane stvarnost pa se stvarno više ništa i ne može promeniti.

10.

Sve napustiti, zaboraviti i početi novi život, drugačiji život! Uprkos svemu što vuče na drugu stranu, učiniti nešto drugačije, po svome! – opsedalo je Jana Romana, ali nije znao kako da to i učini. Sve napustiti – to da, delimično je to već i učinio, ali šta dalje? Bio je konobar, ali konobari kakav je bio on nisu bili potrebni tadašnjim kafanama, možda ni gostima.

Otvoriti kafanu! – vrati se Janu još dečaćka želja, ali se odmah i rasplinu pri pokušaju da je sagleda kao moguću i stvarnu. Imao je malenu ušteđevinu, iznajmljen stan, siromašnog prijatelja, a u gradu su postojale stotine kafana kakve su izgleda svima odgovarale. Ko bi dolazio u njegovu kafanu? Odbacivao je tu misao ali mu se ona stalno vraćala. Kao u nekoj igri gradio je taj svoj san, postavljao stolove, posluživao neke drugačije goste dobrim pićima i jelima, bez prevare, prljavštine i zla. Uživao je u pomisli kako glas o njegovoj novoj i drugačijoj kafani struji gradom kao čudo, ljudi dolaze da se uvere da je i tako nešto moguće, raspoloženje iz kafane se kao bujica razliva ulicama, sve druge kafane uređuju, konobari prisećaju svog posla, zadovoljni gosti daju napojnice. »Možda bih i zaradio koji dinar« -razmišljao je –» možda bi Magdalena zauvek ostala sa mnom, možda bih našao Andriji prave lekove«? Kako je sve dublje tonuo u te maštarije, sa sve više napora pokušavao je da samog sebe razložno ubedi da je sve to samo igra, samo san, a neosetno se uplitao u mrežu te naizgled nemoguće ideje i ona u njegovoj glavi zauzimala sve više mesta, budila nadu i ambiciju.

Napokon ona toliko naraste da nadjača ćutnju, popustiše kočnice u Janu Romanu, te sve ispriča Andriji. Ovaj je to saslušao uobičajeno mirno i, posle duge ćutnje, očiju uprtih u jato na nebu, kad Jan više i nije čekao odgovor ili komentar, progovorio:

-A zašto bi to bilo nemoguće?

Kao da i Andriju obuže i zarobi isti san. On odmah ponudi da kafanu grade baš tu, na njegovom placu, tamo u gornjem delu koji se onako smešno sužavao i samo s tri metra širine izbijao na gornju, bogatu

ulicu. Tri metra za dobru kafanu? Da li je to dovoljno, da li je uopšte moguće? Ko bi to projektovao, gradio, platio – lomilo je dvojicu ljudi obuzetih nadom.

Ali, kao što mnoge stvari u početku izgledaju daleke, skoro nemoguće, nedostižne, kako vreme prolazi i kupi se u ljudima dobra energija, otkriju se neke do tada nepoznate mogućnosti i rešenja, stvari se počnu i same nekako slagati, i ono što je u početku bio san ostvari se na neobjašnjiv način. Tako i dvojica zaneatih drugova napraviše veliki plan, putujući u mislima neverovatnim stazama sreće, spokojsva i uspeha. A onda, malo-pomalo, počеше svoje sanjarije sagledavati u stvarnom, strašnom životu iz koga su želeli da pobegnu. Najvažnije je, složiš se, da nekom povere da izradi projekat kako bi precizno znali šta im sve treba i koliko će to da košta.

Kako je baš nekako u to vreme Glavni Arhitekta suspendovan i praktično ostao bez posla, a dvojica prijatelja s malo ušteđevine nisu mogli preterano birati projektanta, kafana spoji sudbine Jana Romana i Andrije sa sudbinom nesrećnog Arhitekta.

Bili su to lepi dani. Satima su sedeli pred Andrijinom kućicom i »gradili« kafanu, putovali novim životnim putevima. I mučili se i domišljali: kako da izgrade kafanu koja će samo s tri metra širine izbijati na Gornju ulicu i biti lepša i bolja od svih tamošnjih prostranih i bogatih kafana i restorana.

Glavni Arhitekta je svakodnevno dolazio i dugo vremena provodio u Andrijinom dvorištu. Šetao je gore-dole, polagano, kao da je korakom i đonovima cipela pokušavao da oseti tlo na kome će se jednom podići kafana koja će ih svu trojicu izbaviti iz zla. Okretao se k jutarnjem suncu i dugo razmišljao, zatim u smiraj dana pred kućicom gledao zalazak, mrštio se na dve susedne zgrade koje su kao neka klisura sužavale gornji deo placa na kome je kafana trebalo da izbije na Gornju ulicu i taj zajednički izlaz u novi život činilo tako uskim, teškim i dalekim. Nešto je zapisivao i crtao na papiriće i znao dugo čutke sedeti s dvojicom prijatelja: svaki sa svojim mislima i planovima, ali ipak osećajući jedan drugog, zbijeni sve više pred svetom koji velikim potezima, bez velikih nijansi, određuje sudbine ljudi i tek ponekom, i tek pomalo, ostavlja prostor i mogućnost da svoju sudbinu i sam odredi.

Andrija se držao nekako po strani. Ali iako nije svaki čas ohrabrivao ovu dvojicu, oni kao da su osećali da iz njega izbija neki mir i kao da im tim svojim spokojem daje do znanja da on svakako neće izostati u ovom velikom projektu, da će svakako i on, iako bolestan, u jednom trenutku uraditi svoj deo posla.

11.

Kako nazvati novu kafanu, bolje reći projekat, želju, nadu, možda samo iluziju – pitali su se trojica prijatelja? Uostalom, šta će ona značiti drugima, šta će ta sitnica na kosini između Gornje ulice i zatrpanog korita reke Mlake, ako je uopšte ikada bude, promeniti u ovom svetu velikih pokreta i događaja na koje čovek naizgled sam ne može da utiče već samo da ih kao rob podnosi i trpi? Da li će kafana ikoga trgnuti da shvati da ono što mu se događa nije ružan san već stvarnost, jedina, kratka njegova stvarnost, i da će nakon što i ta kratka i neponovljiva stvarnost nestane svet i bez njega dalje postojati hraneći se životima drugih? Da li je moguće, u žeđi, mržnji i patnji, u strahu za tu kratku stvarnost, jednom kafanom promeniti mišljenje? I to gde? Ovde, na smećem zatrpanom koritu reke Mlake? Dokle će ta poruka dopreti, ko će je sve čuti, doći i uveriti se kako se ljudski, s uživanjem i bez prevare može popiti bolje piće nego u »Crnoj mački«?

I besplatno popiti dragocena voda!

Kako će vodu točiti besplatno kad je nema dovoljno ni za njih – nisu tačno znali, ali bilo je to vreme maštanja kada im je sve bilo dozvoljeno, iako niko pouzdano nije znao će se stvarno dogoditi.

Jan Roman se kasnije nije mogao setiti ko je među njima prvi izrekao ime »Vodolija«, ali mu se činilo da je to mogao biti i on sam. Voda je tada bila najtraženije i najdragocenije piće, pa mu se u mislima odmah javila slika starca kako zaneseno govori o skrivenom moru pod njima, kako ga odvođe dvojica »iz vodovoda«, a svi zgurani u redu, izgubljenih elementarnih osećaja za ono što im se dešava, zacenjeni od smeha, gledaju u leđa čoveku koga možda više nikada neće videti. »Vodolija« -to je pravo ime za njihovu kafanu – mislio je Jan i već video nad ulazom sliku tajanstvenog starca u čamcu kako plovi velikom vodom.

Možda je ime »Vodolija« prvi pomenuo Arhitekta? On kao da je odmah počeo nešto da crta, ali koja se i kakva slika njemu javila u glavi Jan je možda otkrio tek kasnije.

Andrija je uglavnom ćutao, ali da nije možda on prvi izgovorio »Vodolija«? Janu se činilo da Andrija i ne bi mogao da predloži bilo koje drugo ime osim baš tog, »Vodolija«. Kao da je između tog imena i Andrije bilo neke nepoznate veze.

Kafanu koja treba da im promeni život trojica graditelja oduševljeno nazvaše »Vodolija«, ali je svaki od njih pri tom zamišljao svoje drugačije životne puteve i drugačiju sliku nad njenim ulazom.

12.

Trojica prijatelja nisu imala dovoljno novca za nameštaj u novoj kafani, ali je Jan zapamtio priču jednog starog konobara iz »Crne mačke« da je nekada davno, pored mosta na Staroj ulici, na uglu gradske kuće, iz nepoznatih razloga zatvorena prekrasna gradska kafana i da se tada u bescenje prodavao sav njen inventar: brušena ogledala, mermerni stočići, stolice, escajg i posuđe. Bilo je to davno, ali licitacija je, sećao se stari konobar, trajala vrlo dugo i malo je kome bilo jasno zašto je prodaja išla slabo, kao što uostalom nikome nije bilo jasno ni zašto je ta lepa kafana zatvorena. Šta je sa njom dalje bilo, da li je nameštaj razvučen ili je nešto i ostalo, niko nije znao, ali se Janu sada u svesti javi taj ugao gradske kuće s večitom spušenim metalnim zastorima na vratima i prozorima, pa pomisli da bi možda tamo mogao da pronađe deo tog nameštaja. Prizemlje ogromne zgrade gradske administracije bilo je načičkanoo prodavnicama i blještavim izlozima, jedino nije taj ugao prema Staroj ulici. Jan sad tek shvati da je to neobično, začudi se da to do sada nije primećivao, da ni drugi nisu primećivali. Jednostavno, bilo je tako i kao da nikoga nije interesovalo zašto je tako. Nekoliko puta je pokušavao, raspitivao se šta se u tom prostoru nalazi, ali ne saznade ništa. Sve je bilo okovano ćutnjom.

Obuzet znatiželjom jednoga dana nađe se pred tim mrtvim uglom gradske kuće, prođe jednom pa drugom stranom, ali osim prašnjavih metalnih zastora ništa se drugo nije moglo primetiti. Sasvim obeshrabren višednevnim bezuspešnim traganjem, mislima okrenut već drugim mogućnostima da do nekakvog jeftinog nameštaja dođu, on mahinalno zakuca na metalni zastor ulaznih vrata i bez ikakvog očekivanja se okrete i pođe. Ali kad odmaknu nekoliko koraka učini mu se da je iza zastora nešto čuo! Zastade i oslušnu. Kao da se ponovi neki zvuk, kao otvaranje vrata, a onda oseti kao da ga neko posmatra kroz mali prorez na zastoru. Jan se zbunjen vrati nekoliko koraka, netremice gledajući u onaj prorez, priđe sasvim blizu, prisloni glavu na zadržalu roletnu i pogleda unutra. Onda uplašen ustuknu, jer s druge strane, sasvim blizu svojim, ugleda nečije tuđe oči. Neko ga je posmatrao. Bio je zbunjen nekoliko trenutaka, ali onda se opet začu zvuk i on zaprepasćen vide kako se polako podiže metalna roletna i otkrivaju prašnjava i prljava, ali prekrasna vrata stare gradske kafane. U njima je od jakog svetla žmirkao nizak čovečuljak u crnoj besprekornoj konobarskoj odeći. Nekako zaverenički ga pozva rukom da uđe i brzo za njima opet navuče metalnu roletnu. Jan se zbunjen nađe u polumraku, kao da je s jednog stigao na drugi svet, a kada mu se oči privikoše na tamu - skameni se: Gradska kafana sjajila se nedirnuta, sve je bilo na svom mestu, besprekorno obrisani mermerni stočići, u ogledalima se ogledali udobni separei, stolice za malo odmaknute od stolova, kao za goste koji će svaki čas naići. Pred njim je stajao čudni domaćin tog tajnog sveta, star čovek, vrlo ozbiljan, teatralnih pokreta, pa je njegov prenatrpano elegantni hod izgledao u isti mah i smešan i tužan. Po tome kako se kreće u tom prostoru, kao da plove po vodi, vešto izbegavajući stolove, videlo se da je hiljadama puta prošao kafanom i da poznaje svaki njen delić. Jan shvati da je taj čovek godinama ovde, verovatno još od vremena kada je kafana zatvorena, i da živi zajedno s njom neki život potpuno skriven od javnosti, prizivajući prošlo vreme i možda očekujući stare goste koji se nikada neće pojaviti.

-Da, molim? – dočekao je Jana.

-Oprostite, sasvim sam zbunjen, nisam očekivao da ću ovde bilo koga zateći a još manje da ću se naći u gradskoj kafani. Mislio sam da je već odavno nema. Zašto ste me pustili unutra?

-Vi ste konobar, je li, prepoznao sam to po tome kako hodate. Mislio sam već da bi ovo što ja znam morao još neko znati, pa mi se učinilo da biste to mogli biti vi. Zato sam vas pustio unutra. Uostalom i nisam u nekoj prilici da mogu nekog posebno da izaberem. Za ovo zna još samo jedan čovek, iz neke uprave, ne znam kakve, a ja sam star i bojim se da će sa mnom nestati i gradska kafana. Zato sam je morao još nekom otkriti.

- Ja zapravo tražim nameštaj za svoju novu kafanu – objasni Jan - a čuo sam da se nekada davno ovaj nameštaj prodavao. Nisam mogao ni da pretpostavim da je sav sačuvan.

-Prodaje se i sada ali za to niko ne zna. Evo pogledajte, ovo je cenovnik – i stari konobar pruži Janu neki spisak s cenama. Bile su upravo smešno male, neke stare cene.

- Zar to znači da bih nešto ipak mogao da kupim? – zgranu se Jan. – I koga bih za to morao da pitam?

- Mene, ja sam stečajni upravnik. Izvolite izaberite, izaberite šta god želite, još nije kupljena ni jedna jedina stolica – reče stari konobar uslužno, ali kao da se malo zagrcnu naglo nadošlom suzom. Janu nije bilo

jasno zašto: da li zato što do tada nije prodao nijednu stolicu, ili zbog straha da će je sada prodati i tako naružiti svet u kome je danima i noćima živio svoj prošli život.

-A zašto je kafana zatvorena – upita Jan.

-Niko to zapravo ne zna, ne znam ni ja. Kao da je to neko nekom naredio, ali se ne zna ni ko ni kome. Tek jednog trenutka svima nam je postalo jasno da kafana mora biti zatvorena i više se nismo ni raspitivali zašto je to tako. Osećali smo da bi to bilo opasno. Tako je počela rasprodaja i evo traje već godinama.

- Kako je počela kada još ništa niste prodali?

- Isprva su se i raspitivali neki ljudi, ali se proneo glas da nešto nije u redu sa šarama na ogledalima, nameštaju, tanjirima, čašama. U pitanju je nešto politički – prošaputa konobar osvrćući se u praznoj kafani.

Jan se skriveno nasmeši kad shvati da stari konobar i nije želeo da išta proda od kafanskog nameštaja i da je zapravo izmišljenim pričama odvrćao kupce. Stajali su na sredini velike sale. I s jedne i s druge strane na zidovima su visila brušena ogledala, a kako su bila postavljena pravilno jedno naspram drugog, bezbroj puta su i na jednu i na drugu stranu multiplicirala likove dvojice ljudi: Jana Romana punog nade u novu kafanu i starog konobara punog tuge za starom kafanom. Jan vide sebe i na jednu i na drugu stranu, kao u beskraju, u praznini, za tren mu se pomuti koncentracija i pomešaše stvarnost i iluzija, prošlost i budućnost, a dva lika u igri ogledala kao da odjednom napuniše kafanu gostima kao duhovima.

- Šta ne bi bilo u redu sa šarama, pa to su latice nekog običnog cveće? – trže se Jan podižući jednu laganu tonet stolicu i pažljivo posmatrajući izrezbareni naslon.

- Nije obično! – značajno naglasi konobar. – Kada ste uostalom poslednji put videli u prirodi ovakvo cveće? Možda ga u svom životu nikada niste ni videli? A nekada je ceo grad bio ukrašen baš ovim cvećem, pijaca je bila prepuna ovakvih buketa. Sada nema ni jednog jedinog cvetka! Zar mislite da je to slučajno?

Jan je čudnu priču pripisivao ludosti starog usamljenog konobara, poludelog u staroj kafani. Nije mu bilo jasno ni zašto sada njemu, Janu, hoće da proda nameštaj ako ga je već čuvao toliko godina.

-A zašto ne otvore ovu kafanu, pa ona bi ovog trenutka mogla da primi goste – upita Jan?

-I biće otvorena, upravo na ovom mestu, ali ne ova kafana. Sve će biti promenjeno: novi nameštaj, novi inventar, ličiće na ovaj stari, biće to verna uspomena na gradsku kafanu. Ali bez ove šare, bez ovoga cvetka, za neke nove goste, s nekim novim i drugačijim jelima i pićima.

Jan pomisli kako to nema nikakvog smisla.

-Ljudi ponekad više cene uspomene i imitacije nego stvarni život i stvari – reče starčić kao da mu je pročitao misao.

-Ipak, zašto biste baš sada, meni, prodali ovaj prekrasni inventar?

-Zato što će svakako nestati, razvući će ga, možda i uništiti. Bolje da bude sačuvan negde, možda baš u vašoj kafani.

Dok su prolazili između stolova stari konobar je rukom dodirivao stvari, mermer, naslone stolice, podizao i naizgled pomerio čivuluke na pravo mesto, a zapravo ih opet ostavljao tamo gde su i bili. A kada su došli na drugu stranu kafane, prema Staroj ulici, starčić zastade, pogleda značajno Jana, skloni tešku zavesu, otvori krila velikog prozora i podiže roletnu. Tamo kafane razbi blještavilo sunca i Jan ugleda čudo: sredinom Stare ulice valjala se, sva u zlatu i blještavilu, reka, reka Mlaka. Ali kad Jan savlada iznenađenje, shvati da je to samo iluzija, igra, samo žuta klinker opeka kojom je pokrivena Stara ulica, a sunčevi zraci padaju na nju i odbijaju se u oči gostiju u kafani kao žuta reka.

- Ovaj će prozor zazidati – reče stari konobar. – Kažu da se sa ovog mesta vidi nešto zabranjeno. Ali dok je pred kafanom tekla reka, ovo je bio najlepši pogled na svetu.

Janu se mutila misao, brkala stvarnost i iluzija, starčeva priča delovala čas istinito čas kao san. Ipak izabra zajedno s njim potrebne stvari, složiše ih u jedan deo kafane, sastaviše spisak i izačuнаše cenu.

Pri izlasku iz kafane Jan se osvrnu i vide da je stari konobar ostao na sredini sale, ne ispraćajući ga, i oseti da je nekom otkinuo deo nečega vrlo važnoga. Iznenadni ulazak u gradsku kafanu i razgovor sa starcem delovali su mu nestvarno, ali sutradan plati smešno mali račun za kupljene stvari na šalteru Gradske uprave i, iznenađenja li, već za koji dan stvari dovezoše u dvorište Andrijine kuće.

13.

Jan ugleda Magdalenu pred nekim siromašnim izlogom kako u nešto pažljivo gleda. Prvo se upita šta je moglo da je zainteresuje u toj neurednoj prodavnici, ali onda, po njenom ukočenom pogledu koji je bio uprt u dubinu, shvati da ona zapravo ne gleda ni u šta, da samo pokušava da prikrije pravi razlog svog boravka na tom mestu, čeka da joj prođe vreme, da je interesuje nešto sasvim drugo. Ali šta će tu, pitao se Jan uznemiren? Otkako su samo desetinu koraka dalje zatvorili neku kafanu s prostitutkama, sve su se te žene razmилele baš po ovom trgu i nekriomice u to siromašno vreme više molile nego se nudile muškarcima. Magdalenin boravak na tom mestu bio je zato posve neobičan. Ona kao da oseti Janov pogled, okrete se, a kada joj on mahnu, brzo mu priđe, uhvati ga grčevito pod ruku i prosto odvuče niz široku ulicu.

Voleli su se u nekom mračnom stanu koji Jan nije poznao. Magdalena je bila drugačija. Koža joj je bila suva, teško je bilo osetiti na toj koži bilo kakav drhtaj, osećaj, bilo kakvu promenu. Nije se znojila i nije imala nikakav miris. Kao posle stotinu kupanja i pranja jakim sapunima, kao da je sprala sa sebe sve tragove, tuđe tragove, a sa njima kao da je sprala i sopstveni miris, vlagu, osetljivost, kao da je sprala samu sebe, isušila svoje telo i pretvorila ga u čauru odvojenu od sopstvene misli i osećanja. Jan je samom sebi govorio da je to Magdalena, sasvim sigurno da je to žena koju voli, podizali su mu se u duši nagomilani talasi emocija i želja, ali su se razbijali i sahnuli pre nego što izbiju iz njega, pre nego što se prenesu dodirima i kožom na dragu osobu, ostajali u telu kao oluja bez prostranstva da se izbesni i smiri. Pore su mu se zatvarale, izumirale ćelije na površini kože, debljao mrtvi epitel, odvajao ga i od Magdalene i od života. Sve je bilo tu što je voleo i ništa nije bilo tu. Misao se javljala i gasila, pipala po onim tajanstvenim i nerazjašnjenim mogućnostima da se negde preplete s nekom sličnom mišlju ili osećajem, ili osećanjem drage osobe, ali sve je to bilo tumačenje i promašaji. Ništa se od njega nije otkidalo i sjedinjavalo s nečim njenim. Nije imao reči, izgovorene nisu značile ono što je hteo da kaže, a ono što je uspevao - ona je drugačije razumevala. Bili su tu, zajedno, on i ona, ali sve je to bila samo slika. Jan se osećao sam, strašno sam.

14.

Arhitekta nije bilo danima. To uznemiri Jana, prvobitni zanos u njemu je kopneo i oko celog velikog poduhvata obavijala zebnja. Kafana se čas odmicala čas primicala, kao san, vitlajući nesretnog Jana od nade i sreće do razočarenja i bola, a stvarno se ništa nije događalo. Andrija je bio mirniji: »treba mu vremena« – opravdavao je Arhitektu – »život se ne može lako promeniti, a mi tom kafanom hoćemo da promenimo tri života, a možda i mnogo više«.

Golubovi su uzletali i sletali, parili se, osećali glad i žeđ, a sve drugo bilo je za njih samo slika.

*

Arhitekta se pojavio jedne predvečeri. Nosio je pod miškom gomilu papira smotanih u rolne.

Projekat je bio gotov!

Jan i Andrija postiskivali su nestrpljenje i uzbuđenje. Arhitekta je izgledao miran, ćutke je širio hartije po travi i kamenjem pričvršćavao ivice crteža da se ne podižu. Jan je grozničavo među slikama tražio lice kafane, ulični deo, kako kroz onih nekoliko koraka izbija na ulicu; da li je na dva ili tri nivoa, da li se iznad njih uzdiže teresa i natkriljuje ulaz i otvara pogled na gornji deo grada. Ali, nalazio je samo crteže nekih drugih terasa podzidanih belim zidovima, niske šarene krovove, drvene stubove izrezbarene cvetnim motivima, lukove i prozore; zatim crteže kafane iznutra na kojima prepoznao tonet stolice s cvetnim rezbarijama, ogledala iz stare gradske kafane, mermerne stolice smeštene po udobnim uglovima, očito u više različitih prostorija. Sve je to izgledalo kao gradić pod jednim krovom, s nekoliko kućica koje su se ulivale jedna u drugu, s terasama koje su se stepenasto spuštale i jedna na drugu prelivale slapove zelenila.

Ali gde je glavna fasada? Posle dugog vremena, dok su sva trojica ćutke posmatrali tu šarenu bajku na zelenoj travi, a sva trojica očekivali da odjekne to jedno, jedino pitanje, Jan prvi prozbori:

-A fasada?

Kao čovek koji je svestan da je nastupio trenutak od koga sve zavisi, Arhitekta polako, ciljajući vrhovima cipela između crteža, dođe do jednog preko koga je Jan samo preleteo pogledom, podiže ga, sam ga duže osmotri a onda pruži Janu:

-Evo, ovo je fasada.

Roman je zbunjen gledao u crtež. Andrija je ćutao. Arhitekta gledao u daljinu. Bio je to crtež neke lepe kapije s raznobojnim prozorskim oknima. Kroz jedno odškrinuto krilo videla se zelena bašta u staklu, zatim pejzaž s rekom, vrbama i crkvom u daljini.

-Mislio sam da je ovo ulaz- prozbori Jan.

-Pa i jeste ulaz.

-Pa zar je ulaz, samo kapija, na ovom najvažnijem delu, tu gde treba da su oči kafane?

-Da! Njene oči gledaju na drugu stranu, tamo preko- reče Arhitekta pogleda uprtog u daleku crkvu koja se Janu na crtežu učinila odmah poznatom.

-Pa zar nije okrenuta ulici? – promuca.

-Ne, okrenuta je reci.

Andrija je ćutao.

-Kojoj reci?-napokon s uzbuđenjem procedi Jan.

-Pa ovaj reci dole, reci Mlaki – mirno reče Arhitekta.

Kratko vreme vladao je muk.

-Ali, dole nema nikakve reke- samouvereno reče Jan.

-Nema je, ali će je sigurno opet jednom biti. Red stvari koje je priroda odredila mora se poštovati.

-Pa zašto je ne poštuju i drugi, zašto su sve okrenuli na gornju stranu?- sad sasvim siguran upita Jan.

-To je privremeno- mirno odgovori Arhitekta.

Andrija je ćutao.

Janu se počeo bistrirati misao: izlaz nije bio u onih nekoliko koraka koje su im ljudi i vreme ostavili; izlaz je bio na suprotnoj strani, jer na ovoj više nije bilo mesta ni nade za njih. I njemu se učini da dole svetluca reka, huči, terase njihove kafane kao beli čamci klize vodi, i da će za koji trenutak sve to, cela kafana, i oni s njom, kao brod okružen čamcima, zaploviti velikom rekom i otploviti odavde.

15.

Tek što Andrijinom ulicom izađe na glavni gradski trg, Janu se učini da vidi nešto poznato kako promiče u gomili. Požuri, osećajući neobaštnu potrebu da to ili tog stigne. Prvo se to nešto ili neko u crnom samo na momente pojavljivalo u Janovom vidokrugu između letnje i pretežno svetlo obučenih ljudi, ali mu se Jan ubrzo približi i prepozna da to kroz gomilu promiče njegov smoking od teget listera, a da je u njemu onaj prosjak što mu ga je onako čudnovato isprosio, možda i prevario. Začudilo ga je da odrpanko nosi taj smoking jer je na njemu sve ostalo bilo prljavo i dronjavo, ali verovatno da ga nikome nije mogao prodati zbog sumnje potencijalnih kupaca da je ukraden. Tako je smoking završio na prosjaku.

A nekad ga je Jan Roman priželjkivao kao da je u pitanju njegov život sam; davno, još pre nego što je postao konobar, dok je kao mladić sa strahom i tremom ulazio u kafane i restorane u kojima su ga dočekivali lukavi konobari i već unapred procenjivali koliko će mu uzeti novca. Sve je bilo obrnuto: tremu je osećao on, gost, a samouvereni i opušteni bili su domaćini. I dok se on gubio u nastojanju da što otmenije i nonšalantnije izgleda, konobari su glumili snishodljivost i pohlepno planirali svoju prevaru: pružiti što manje za što više novca. On se zbunjen razbacivao bakšišom, a oni, tobože zahvalni, udvostručivali račun. Priželjkivao je da samouvereno uđe u kafanu, da s mirnoćom on osmotri konobare, ali ga je u tome uvek smetala nesigurnost zbog siromaštva, sasvim skromno odelo, malo novca i trema zbog svega toga. Zbog toga u kafanama najlakše i najviše i varaju siromahe. Bogatima nije stalo da se dokazuju pred poslugom, uvek su pred njom oprezni i paze i na najmanju paru.

Zato je želeo taj smoking, da skriva u njega sopstvenu nesigurnost, da ga već na prvi pogled u kafani uvažavaju i odustanu od prevare. Činilo se da je crn ali je pod svetlom, kao senka, izbijala teget boja. Bio je od svetlucavog kašmira, teško je bilo sačuvati ga da se negde ne izliže, jer se taj sjaj jasno razlikovao od onog pravog i jasno svedočio o iznošenosti.

Ali smoking se na prosjaku još dobro držao. Možda je zbilja samo bio više izlizan, kao da mu je na jednoj strani visio i neki končić, ali kad se sasvim približi prosjaku vide i da su mu pod jednim pazuhom izbile

bele fleke od znoja. Ali još uvek je smoking uspešno uokvirivao i skrivao tu sliku bede. Verovatno je taj izgled prosjaku bio vrlo važan u poslu, jer je u tom smokingu delovao neobično i groteskno i, verovatno, uspevao da zbuni više ljudi i isprosi više.

»Kako je to smešno« – pomisli sada Jan.-» Volimo odela samo dotle dok skrivaju pravi izgled naših tela. A kada se tekstil prilagodi našim kolenima, ramenima, laktovima i stomacima, bacamo ga i kupujemo novu ambalažu koja će dalje skrivati naš pravi izgled i obmanjivati one koji nas gledaju.«

16.

Uprava za zaštitu grada zahtevala je uz molbu za građevinsku dozvolu samo projekat fasade, ali Arhitekta predloži Janu da ponese sve crteže kafane. Čutke su i jedan i drugi strepeli od čestog odbijanje molbi bez ikakvog obrazloženja. Zato sve planove spakovaše u fasciklu i Jan Roman ih predade službenici Uprave.

*

Stara šupa na Andrijinom placu kao da postade riznica dragocenosti, sastajalište nekih čudnih ljudi i radionica u kojoj se gradi novi svet. Trebalo je obnoviti šank, stolice, stolove, ogledala, čiviluke, drvene pregrade, sve što je Jan u bescenje kupio od stečajnog upravnika Gradske kafane, pa su trojica prijatelja satima i danima s velikom pažnjom sve čistili finim šmirglpapirom, ispod oštećenih politura pomaljalo se zdravo, skupoceno drvo, izbijali stari mirisi, a njima ispod istanjene kože na jagodicama prstiju probijala krv. Nekim do tada nepoznatim kanalima, od adrese do adrese, od čoveka do čoveka, saznawali su za stare zanatlije zaboravljenih zanata. Kao da je mimo očiju javnosti postojao neki tajni svet. Ostareli, osiromašeni majstori pronalazili su skrivene alate, mustre starih i već zaboravljenih šara, tajne tečnosti, lakove i boje, i vraćali nameštaju odavno izgubljeni sjaj. Ponosni i sujetni, posle dugog vremena čutnje i skrivanja, sada su jedan pred drugim otkrivali sve ono najbolje i najlepše što su nekad naučili, napokon oslobođeni strašnih stega koje su ih u tome sputavale i onemogućivale, sretni što je njihovo znanje ipak nekom potrebno, i da je sve što se do tada događalo samo zabuna i nepravda. I da je tome napokon kraj! S njima su počeli dolaziti i šegrti; gledali, slušali i učili tajne zanata. Staklar je zamenio oštećena ogledala a na nova peskarenjem, po starim mustrama koje je negde pronašao, iscrtao šare onog nepoznatog cveta. Ogledala su sinula novim sjajem i bistrinom kao da očekuju nova lica i slike drugačijeg sveta koji će se u njima ogledati. Kamenorezac je izbrusio površine mermernih stolova i premazao ih lakom, stari zlatar politirao srebrni escajg, keramičar prema nekoliko sačuvanih starih tanjira napravio, islikao i od specijalne gline ispekao nove sudove. Svaki su predmet, svaki delić starog nameštaja kao čarobnjaci dodirnuli svojom rukom. Kafana je budila nade sve više ljudi i širila se kao zavera.

Jan nije primetio da je neobični projekat kafane s licem okrenutim nepostojećoj reci u prvom trenutku samo njega iznenadio: nije upamtio ni da je Andrija o tome prozborio i jednu reč. Ponesen zanosom, nadom i zadovoljstvom što nameštaj za kafanu svakim danom postaje sve lepši a kafana realna mogućnost, Jan kao nešto sasvim prirodno i stvarno prihvati da majstori i šegrti oko njega pominju reku, terase nad rekam, prozore s pogledom na reku, čamce na reci, pa i sam počne da o tome govori kao o nečemu postojećem. Svima se činilo sasvim izvesnim da će vode biti i da je to samo pitanje trenutka. Janu se u jednom trenu javi misao kako sve to šaroliko društvo oko njega, i on zajedno s njima, imaju neku vezu s onim starcem iz reda za vodu.

Arhitekta koji je dvojici prijatelja ponudio za izgradnju ortakluk i sopstvenu ušteđevinu, polako je počeo detaljni projekat, birajući materijale, raspitujući se za cene. Kafana je iz sna polako prelazila u stvarnost.

Golubovi su često sami uzletali i satima leteli nad gradom.

17.

Kroz prozor barokne dvorane Kluba mladih pisaca lekar je preko zaleđene Neve gledao u Zimski dvorac i glavni ulaz u Ermitaž. Nikada još u ovom klubu nije bio. Plava i bela dvorana s mnogo gipsanih ukrasa po uglovima, s kristalnim lusterima i keramičkom peći s razjapljenom plavom glavom hidre. Mladi pisci su upravo završavali neku svoju skupštinu i, verovatno uzbuđeni živom raspravom, sada na brzinu ispijali po koju votku očekujući mali koncert perspektivne i lepe operetske dive. Brze votke u tom mudrom i sporom gradu.

Pijanista je udario u nekoliko dirki, sve se utišalo, plavokosa lepotica blago zatresla uvojke, pogled joj preleteo po sali a zatim se prikovao za jedan ukras na plafonu. Glas joj je začas ispunio dvoranu, kao da je tražio prostora da odzvoni negde napolju, nad Nevom, nad ledom, sve do Zimskog dvorca i odaja Ermitaža, do Finskog zaliva i Carskog sela. Ništa se osim tog zvonkog soprana nije čulo, kao da su se i gipsane glave po uglovima poprimile neki pažljiviji izraz. Iz širom otvorenih prekrasnih usana primadone petrogradske operete, svesne obožavanja mladošću i votkom zanesenih mladića, izletala je u bujicama čarolija zvuka.

Za čas se i mladom lekaru od te lepote sve učini kao san. Nije bio siguran da li glas dopire iz lepih usta te žene ili iz razjapljenih usta plave keramičke hidre na baroknoj peći Kluba mladih pisaca.

Bio je zadovoljan što je ovde iako se ni za pedalj nije primakao tajni Inokentija Harlamova.

18.

Irenu Vodnik, najbližu saradnicu Glavnog Arhitekta, koja se nakon zabrane njenom pretpostavljenom da ulazi u kancelariju bavila nekim nepotrebnim premeštanjem, sređivanjem i spremanjem arhive, posetio je krajem radnog vremena načelnik Uprave za izgradnju s još dvojicom ljudi, saopštio joj da će nepoznati narednih dana svakodnevno dolaziti u biro i, činovnički učtivo, zamolio je da im bude na usluzi. Kako je jedan od dvojice rekao da očekuju od nje da ubuduće u biro ulazi tek pošto oni stignu a izlazi zajedno s njima, posle manje pauze dok ne shvati o čemu se radi, Irena im predade ključ, uze tašnu i uznemirena ode.

Irena Vodnik je bila kartograf Uprave za izgradnju. Talenat je izgleda nasledila jer je u porodici Vodnik bilo arhitekata u nekoliko generacija, a znalo se da dobar deo starih karti grada u arhivu Uprave za izgradnju potiče iz njihove porodične zbirke. Karte je ovde prenela na nagovor Glavnog Arhitekta, iako su se tome protivili neki članovi šire porodice Vodnik. Pričalo se da Irenini odnosi sa pretpostavljenim nisu samo kolegijalni, ali se to stižalo i postalo sasvim uobičajeno da su i na poslu a i posle radnog vremena skupa više nego drugi. A ko bi i mogao tačno odrediti gde prestaje poslovni a počinje privatni život? Razumevali su se bez mnogo reči, kao ljudi koji se dobro međusobno poznaju. Dobro su znali grad, svaku ulicu, skoro svaku kuću i s mnogo razumevanja i opreza vodili računa gde će se šta graditi a posebno šta će se rušiti. Iz oboje je izbijalo neko potisnuto nezadovoljstvo i briga o kojima otvoreno nisu govorili.

Glavni Arhitekta je pio sve više, bivao sve ćutljiviji, pa se po tome primećivalo da ga razdire nešto strašno. Irena je to naizgled tiho primala, besprekorno obavljala svoje poslove i nijednim gestom nije pokazivala da ga zbog toga manje ceni. Zato je i incident na sednici Saveta grada, iako svakako iznenađan, bio Ireni nešto razumljivo, nešto što se moralo desiti, samo ni ona a niti iko drugi nije mogao predvideti kada će se desiti. Pa i šefovu posetu s dvojicom nepoznatih Irena prihvati kao doduše nešto neprijatno i opasno, ali takođe očekivano u nizu dana bez značajnih događaja ali loših slutnji.

Jednoga od pridošlica Irena kao da je znala, viđala ga je čak često, ali joj nikada nije palo na pamet da se upita šta radi taj čovek. Tek sada, kada je došao u njenu kancelariju sa sasvim predvidivim zadatkom, Irena se seti reči svog pokojnog oca koji joj je znao reći da ljudi koje često viđate a ne primećujete šta rade, i da li išta rade, svakako rade nešto ali ne žele da drugi o tome išta znaju.

-Mi smo, shvatili ste, iz Uprave za bezbednost – reče poznati narednog jutra.

-Pretpostavljam.

-A da li pretpostavljate zašto smo ovde?

-To ne, nikada nisam imala posla s vašom službom.

-Verovatno, vi sami, ni sada nećete imati nekog posla s nama, ali treba da nam pomognete.

-Ja vam mogu pomoći samo nekim mapama i kartama, ali to vama sigurno nije potrebno- nasmeja se ona usiljeno.

-Baš nam je to potrebno.

Irenin osmejak se zaledi..

-Želeli bismo da nam pokažete karte. Sve! Jednu po jednu.

Narednih dana dvojica su dolazila početkom radnog vremena, tačno, kao da su sami već odavno ovde zaposleni, Irena se trudila da stigne koji minut ranije i dočeka ih pred vratima, a oni su joj obično sat pre isteka radnog vremena učtivo ali bespogovorno saopštavali da više nije potrebno da ostaje. Prvo su vrlo pažljivo i sporo razgledali svaku kartu koju je Irena pred njima otvarala, nešto su zapitkivali, najviše se

raspitujući ko je kartu radio i koje godine, ali posle se sve to ubrzalo i oni samo poneku kartu stavljali na stranu, a ostale je Irena vraćala na uobičajeno mesto. Glavnog Arhitektu nisu ni pominjali. Iako se na prvi pogled u tom njihovom odabiru karti nije mogao ispočetka primetiti bilo kakav sistem, Irena posle nekoliko dana ipak shvati da sve karte koje izdvajaju imaju obeležene stare vodotokove, ili današnju kanalizaciju, visinske kote, nekadašnje izvore i sadašnje malobrojne bunare, da su to većinom karte iz njihove porodične zbirke, ili neke kopije tih karti na kojima su ili ona ili Arhitekta unosili nove podatke.

Posle desetak dana, kada su sve karte pregledali, jedno jutro dvojica uopšte ne dođoše, a Irena se posle sat čekanja javi šefu koji joj reče da ode kući. Sutradan se isto ponovi pa joj šef saopšti da više i ne dolazi dok joj ne bude javljeno. U njoj je rastao nemir i strah. Glavnog Arhitektu više nije viđala a osećala je da mora da ga sretne da joj možda on razjasni šta se to dešava.

Dočekala ga je jedne večeri pred njegovim stanom. Bilo joj je zbog toga nelagodno i bojala se. Bez reči su se zagrlili i ostali tako dugo, vrlo dugo, mnogo duže nego što se grle ljudi koji su se i pre toga grlili. Kao da su tog trenutka postali nečega svesni i grozničavo pokušavali da toplinom tog zagraljaja sačuvaju malo spokoja u strahu koji im se primicao.

-Ne znam šta se uistinu događa, ali događa se nešto strašno - reče na kraju Arhitekta.

*

Irenu Vodnik su posle nekoliko dana pozvali da se javi u Upravu za bezbednost. Više puta je iz kancelarije pred kojom je čekala izlazio jedan od onih koji su joj dolazili u biro, ali joj se nije obraćao, kao da je sada ovde među njima neki drugačiji odnos i kao da je njen status ovde sada drugačiji. Na kraju je sekretarica prozva po imenu i uvede u sobu u kojoj su je čekala ona dvojica.

-Gde stanujete? – upita jedan.

Ona reče adresu, osećajući se veoma loše zbog toga što im govori nešto što oni vrlo dobro znaju i naslućujući da je to početak neprijatne igre.

-Vidite, i ja tu blizu stanujem, verovatno ste me ponekad i viđali; ja vas jesam, vrlo često.

Irena se tek sada seti otkud zna tog čoveka; zbilja ga je viđala u blizini svoje kuće i često s njim putovala autobusom. Ali, do tada, on je bio samo podatak, samo slika koje ona nije bila svesna. I sačeka novo pitanje:

-Vi stanujete na samoj obali jezera, zar ne?

-Da, na obali.

-Hoćete li mi pokazati tačno gde - upita poznati i pred nju prostre kartu, jednu koja je u originalu poticala iz njene kuće a na kopiji je baš ona obeležavala neke nove podatke.

Ona olovkom koju pedantno izvadi iz futrole pokaza mesto..

-A sada mi pokažite jezero-nastavi on.

Ona ga pokaza, prostor obojen plavom bojom, svetlijom pri obali a tamnijom prema sredini.

-Da li se ponekad kupate u jezeru? – sledilo je.

Irena se zbuni a onda u magnovenju shvati sve i prestravi se.

-Da li se kupate u tom jezeru? – glasnije i s nekom ironijom poznati ponovi pitanje.

-Ne kupam se, kako da se tamo kupam, pa i sami znate da jezero već odavno ne postoji.

-Ne postoji? Pa zašto ga onda dođavola crtate i bojite plavim na tim vašim prokletim lažljivim kartama!?

Irena Vodnik postade svesna strašne optužbe koja se pomaljalo, da su i ona i Arhitekta uporno po gradskim kartama crtali vodotokove i jezera kojih već odavno nije bilo, smatrajući da se zemlja neće i ne može promeniti, da će reke ipak teći svojim starim koritima i da će se vratiti otekla mora i jezera. Kome je to smetalo i zbog čaga, Irena tog trenutka nije znala, ali je dobro znao Arhitekta posle skandala na sednici Gradskog saveta.

-Ne brinite – neubedljivo reče poznati – nas zanima vaš naredbodavac.

Ali Ireni zbog tih reči ne bi lakše.

*

Glavnog Arhitektu nisu zvali u Upravu za bezbednost. Irena mu je sve ispričala i on bio svestan da će se nešto dogoditi, svakako nešto sasvim neprijatno. Ali ga u međuvremenu privuče projekat Janove i Andrijine kafane pa se on sasvim prepusti tome, želeći da bar u nekim trenucima potisne iz duše i misli to teško očekivanje, neizvesnost i strah. Odlazio je kod Irene i s bolom primećivao kako ona od brige za njim prosto kopni i nestaje. Čutili su.

Nju su ponekad pozivali u Upravu za bezbednost. Njega ne. Arhiva je bila zaključana a ceo kolektiv Uprave za izgradnju koristio samo dve-tri karte grada koje im je na raspolaganje stavio direktor. Donosili su mu u kabinet svaki svoj novi crtež i ostavljali ga na nekoliko sati. Šta je i sa kim proveravao direktor na tim kartama radnici nisu saznali, ali niko nije imao za tim ni želju. Kolektiv se zatvorio u sebe kao u neku čauru, a karte grada i bilo kakvi novi crteži poprimili neki nelagodan, opasan prizvuk. Nije više bilo tu ni Glavnog Arhitekta ni Irene, ali ni to niko nije pominjao. Kao da su nestali i to je svakome bila svršena i sasvim obična stvar.

19.

Istoga dana, u isto vreme, Andrija podiže svoje jato golubova, Jan pođe da negde pronađe Magdalenu, a jedna lepa žena konačno odluči da ode do Jana i zauvek ostane s njim.

*

Golub Predvodnik kratko uzlete s krova čim se Andrija pojavi u dvorištu. Bio je to znak drugim golubovima da se sprema za let. Bilo je sunčano i mirno, sveže vreme, prozirno visoko gore u nebo. Pre nego što će zazviždati i podići jato, Andrija pričekava nekoliko trenutaka da ga ptice osete a on da ih obuhvati pogledom i trenutak uživa u njihovoj lepoti, da uspostave uobičajenu komunikaciju njegove misli i njihovog nagona. Od bolesti sasvim oslabljeni Andrijin zvižduk ipak dopre do Goluba Predvodnika, on se brzo podiže nisko iznad krova, u krug jednom nadleti jato, opomenu ga, refleksi golubova proradiše i počеше da se jedan po jedan odlepljuju od trske. Prvo to nije imalo nekakvog reda, ali kako je Golub Predvodnik uporno i pravilno kružio nad dvorištem, jato se dovede u sklad, golubovi zauzeše svoja mesta, nepravilni lepet njihovih krila dok su uzletali pretvori se u ujednačen šum i jato kao da samo stvori neki vazdušni vrtlog koji ga odvuče nagore.

*

Jan izađe iz svog samačkog stana. Ono teško osećanje da je s nečim konačno završio a ništa novo nije počeo polako ga je napuštalo, a pomisao na novu kafanu budila nadu i vedrinu. Ali dani su mu se odužili bez Magdalene i pomisli da je sada, baš sada kada su stvari napokon počele da se slažu po nekom za njega boljem redu, pravi čas da je pronađe.

Ali gde je Magdalena? Nije valjda opet na onom trgu blizu zloglasne kafane? A možda to i nije bila Magdalena? Pokuša opet da joj se seti lica, ali mu se njeno lice nije pomaljalo u svesti. Osećao je Magdalenu u sebi, njene dodire na sopstvenoj koži, pamtio njihovo zajedničko uzbuđenje, njen miris i ukus. A onda je sve to bežalo i nestajalo. Samo je do bola ostajala ogromna čežnja. Ali promeniće se sve to kada se sretnu i dodirnu.

*

Od kada je posle besomučne jurnjave kroz šumu dočekala umornog Jana na šumskom proplanku, od kada su se satima voleli na toploj travi, jedna lepa žena mislila je samo na tog osetljivog čoveka, želela ga i bila sve sigurnija da bi ostala stalno uz njega. To osećanje je jačalo iz dana u dan, a tog popodneva u njoj se napokon sve prelomi i ona pođe da mu sve to kaže i ostane s njim. Obukla je kratku crnu haljinu s tankim bratelama, neprilagođenu prohladnom danu, i samo ogrnula neki pleteni šal. Mislila je da će se to dopasti Janu.

*

Golub Predvodnik vrlo brzo podiže jato na tri hiljade metara. Andrija ga je mogao videti samo dok leti deo kruga na istočnoj strani, kad ga obasja zapadno sunce i više liči na neki sjaj na nebu nego na jato brzih golubova letača. Jato je videlo grad kao na dlanu, jasno i oštro, pratilo svaki pokret na zemlji, kretanje automobila, neoprezan trk deteta preko ulice, izbezumljenu majku. Kroz krošnje osušenog drveća bez lišća nazirali su ljude kako se mimoilaze, pretiču jedan drugog u žurbi, šetaju, ulaze u prodavnice, stoje u velikom redu. Videli su Andriju kako sedi pred kućicom i urođenim nagonom neprekidno održavali kontakt sa svojim gospodarom.

Predvodnik je spazio Jana kada je prošao trgov blizu zloglasne kafane, a onda, nakon zastajkivanja pred nekim izlogom, neodlučno krenuo ulicom koja izbija na glavni gradski trg. Golub je to video ali mu to ništa nije značilo. Začas se jato kružeći našlo s druge strane tog bloka zgrada i na ulici paralelnoj ovoj kojom je prolazio Jan, i koja je malo ukoso takođe vodila na isti trg, Golub ostrim vidom registrova u gužvi i jednu lepu ženu u crnoj haljini, neobičnoj u to već sveže vreme. Predvodniku se učini da će i Jan i ta žena nekako u isto vreme stići pred zgradu koja je delila dve ulice i spajala ih na trgu, da je prosto neizbežno da se ugledaju i sretnu. Ali Jan, primeti to Predvodnik, pređe na drugu stranu i trenutak zastade pred nekom poslastičarnicom, a za to vreme žena pređe desetak koraka i već se sasvim približi trgu. Po njenom hodu, čas levom čas desnom stranom trotoara, moglo se zaključiti da se koleba hoće li na trgu skrenuti levo ili desno. Ako skrene desno, Jan će još imati vremena da i sam stigne na trg i da se sretnu, ali ako pođe levo, biće to predaleko da je Jan spazi, pa čak i ako skrene za njom. Možda se Golub Predvodnik mogao s jatom obrušiti u strašnom vrtlogu, ženi u crnom svratiti pažnju i zaustaviti je malo lepetom svojih krila, tek toliko da i Jan stigne? Možda je škrti vlasnik poslastičarnice već mogao upaliti svetlo da Jan ne stoji tako dugo pred izlogom i proverava da li je Magdalena negde unutra? Ali Goluba su na takve vratolomije upućivale neke sasvim druge struje njegovog malog mozga, a poslastičareva škrtost bila jača od pristojnosti i dobronamernosti. Video je on da će skoro suton, ali je u sebi prebrojavao sitniš koji će zaraditi mrakom u svojoj radnji. Predvodnik je sve video, ali nije imao svesti o tome šta to znači, niti osećanja i volje da bilo šta menja, ili da utiče na stvari koje su se pod njim zbivale. Jasno je video da se Jan i lepa žena neće sresti, ali to je bila za njega samo slika na zemlji. Dvoje zaljubljenih žudelo je jedno za drugim ali nisu mogli videti sami sebe kako se doduše približavaju jedno drugom, ali da se neće sresti..

Žena prva stiže na trg, pogleda na ogromni park s gradskom kućom u sredini, podiže pogled ka nebu i krajičkom oka primeti predivno jato golubova kako se visoko gore zlati na poslednjim zracima sunca. Bilo je to ono neophodno vreme potrebno i Janu da stigne na trg i da se nađu jedno pored drugog na korak-dva. Ali u taj mah na raskrsnicu na glavnoj stanici pristiže tramvaj koji je saobraćao ka Romanovom stanu. Ona pomisli da bi možda prvo trebalo da ga potraži tamo, potrča i još pre nego što tramvaj stade, ulete u njega, sede na najbliže sedište i zagleda se u gradsku kuću. Obično je na ukrštanje s tramvajem iz suprotnog pravca trebalo čekati, ali ovoga puta i ta kola ka drugom kraju grada, ka kafani »Crna mačka«, stigoše skoro u isti mah i zakriliše tramvaj u kome je već bila lepa žena. Jan pomisli da ga je Magdalena možda tražila u kafani, potrča i ulete na platformu kola koja su već kretala u suprotnom pravcu i još jednom pogleda niz ulicu kojom je došao.

Mimoišli su se na rukohvat, leđima okrenuti jedno drugom, u tramvajima koji su odlazili na različite strane.

*

Premoreni Golub Predvodnik u kovitlacu slete na krov a zatim nekako Andriji na ruke. Sasvim olakšao od višerasnog leta, poluzatvorenih očiju, gutljajima je grabio vazduh. Jato je kao pramenje pamuka popadalo umorno po krovu. Andrija je u posude sipao vodu da ih napoji.

Lepa žena stiže pred Janov zaključani stan u sumrak, steže šal oko leđa jer je već bilo hladno, i dugo tako ostade ne znajući šta će.

Jan prvi put uđe u kafanu nakon što je ispustio tacnu i bez reči otišao. Dočeka ga podsmešljivi pogled šankerica koje su se nešto sašaptavale.

-Nije vas tražila – saopštiše mu sa zadovoljstvom, a po njihovom cerekanju je mogao zaključiti da znaju da traži Magdalenu. Jana povredi ta njihova neskrivena sreća što Magdalene tu nema i što ga uopšte nije ni tražila. Ponavljalo se to mnogo puta: nema je, nije ga tražila i podsmešljivi šankerica.

Kada je već okrenuo leđa šanku i pošao ka izlazu, jedna ga zaustavi, očito odlažući do poslednjeg časa to što mu neizostavno mora reći, da mu eventualno ni za malo ne skрати muke.

-Ali već dani vas traži neki nepoznat star čovek, eno ga i sada je ovde.

I zbilja, u jednom uglu Jan ugleda neobično mršavog čoveka nagnutog na neki papir, a kada priđe bliže, pre nego što se nepoznatom predstavio, vide da je to neka karta, sasvim stara geografska karta.

20.

Jan Roman tog starog čoveka nikada do tada nije video. Bio je elegantan, obučen kao da nije odavde, delovao je malo rasejano, a kada mu se Jan obrati, oči mu se vrlo kratko zadržase na njemu a onda

odlutaše s predmeta na predmet, kao u ljudi koji su nekada davno doživeli nešto strašno i strahuju da im se to iz očiju zauvek može pročitati. Vrlo kratko se rukovao i predstavio ali mu Jan ne razabra ime.

Stranac je bio izdaleka, iz neke druge zemlje, ali Roman posle njegovih prvih reči shvati da je nekad živeo ovde.

-Ovde sam zbog suše, pozvali su me da pomognem, a ja to mogu samo ako vi pomognete meni.

Romana podiđe jeza jer predoseti da će bez svoje volje biti umešan u sasvim neizvesne događaje.

-Znam ponešto o razlozima ove suše, ali ne sasvim i kako da pomognem u tome i vama i svojim poslodavcima. Shvatate, ovakva suša nije samo elementarna, mogao bih reći da je istorijska nepogoda, i stvar je vaših najviših državnih organa i Uprave grada. Odazvao sam se njihovom pozivu jer sam nekada davno živeo ovde. Ne znam kako su to uopšte saznali i pronašli me, i zašto smatraju da bih baš ja mogao da rešim ovaj problem, ali možda bismo bar malo bili tome bliži ako razjasnimo neke stvari koje su se desile vrlo davno.

-Kako vam ja mogu u tome pomoći? – s nevericom i nekim otporom prozbori Jan Roman.

-Odvedite me na ovo mesto, kod ovog čoveka koji vam je, rekoše mi, prijatelj.

Jan pročita Andrijino ime i adresu.

-Taj čovek je teško bolestan i ne bi trebalo bilo čime da ga uznemiravamo – pokušavao je Roman još uvek da izbegne da bude umešan u to nešto nepoznato, a nelagodnost ga je upozoravala i nešto neprijatno.

-Radi se u sudbinama ljudi, životu, zlu koje je suša donela, radi se i o vama i o vašem prijatelju. Čak i ako uspemo, to ponekom neće doneti sreću, možda će nekoga i unesrećiti, ali većini hoće, sigurno hoće.

Roman je osećao kako uronjava u nevolju, neodoljivo, bez snage da se odupre, nesvestan zašto je to tako.

-Stotinama godina ljudima se javljaju isti problemi, a oni stalno misle da im se događa nešto novo – nastavljao je Stranac, a Janu se učini da on pri tom misli na nešto sasvim određeno što se njemu neznancu dogodilo, i da je to neko iskustvo zbog koga je tako nadmoćan i ubedljiv u odnosu na njega. Iako Roman ni jednom rečju još nije rekao da pristaje na saradnju, i njemu i Strancu bilo je jasno da je to gotova stvar i da zajedno kreću u neizvesnost. I Jan Roman sasluša ovu priču.

-Moji su – počeo Stranac – živeli u velikoj kući čiji je donji deo dvorišta izbijao na široku ulicu kojom je proticala reka Mlaka. Tu sam se se s ostalom decom najčešće igrao, iako majke nisu volele da budemo u blizini vode. Izmišljali smo desetine nekih čudnih plovila koje će nas odneti daleko u svet. Tada je u reci bilo i ribe, s obe strane niske ulice čak nekoliko ribarnica, ljudi su se bavili ribolovom. Reka je, čas šira i dublja, čas plića i uža, godinama oticala u jezero i punila ga vodom. Jedne večeri, pred spavanje, prišao sam donjem delu našeg dvorišta i reci i začuo neko ječanje ili režanje. Nisam mogao tačno odrediti otkud, ali je bilo tajanstveno i drugačije od bilo kakvog zvuka koji sam do tada čuo. Brzo sam se, uplašen, vratio u kuću, a ocu ništa ništa nisam govorio. Sutradan sam se opet približio onom mestu i posle izvesnog vremena opet čuo isto. Tada sam se poverio ocu. Ne znam tačno šta se tih dana događalo, ali su nam dolazili neki ljudi u uniformama, s ocem silazili do reke, prisluškivali, odmahivali glavom i opet se razilazili. Otac je bio zabrinut a o čudnom zvuku u dnu dvorišta nije se u kući ništa govorilo. Kao da je bilo nešto opasno, otac i majka su se sašaptavali i kao da su se bojali onih ljudi koji su nam dolazili i dugo i tiho nešto razgovarali sa uznemirenim ocem. Režanje se čas čulo čas ne, ali to posle nisam mogao ni da pratim jer me nisu puštali dole. Onda sam od dece čuo da reka tu pored naše kuće usporava u svom toku i da je za to kriv moj otac. Jedne večeri, kada smo se našli dole na reci, sused koji se stalno igrao s nama decom a odrasli govorili da je lud, pokazao nam je nešto vrlo neobično: Mlaka je do naše kuće tekla normalno, ali tu je usporavala, zaustavljala se i pravila vir. Najneobičnije je bilo to da se i s druge strane, znači nizvodno, okretala i tekla unazad ka tom viru podno naše kuće. Kao da dve reke teku iz suprotnih pravaca i ulivaju se jedna u drugu. Ali gde nestaje sva ta voda? Ljudi su počeli da izbegavaju da tuda prolaze. Prvo su govorili: »Ma to je neko čudo, nijedna reka se ne vraća«.

Ali se ova vraćala!

Jedne noći iz sna nas je probudio strašan urlik. U živih bića ne postoji grlo koje može ispustiti takav zvuk. Bilo je to nešto elementarno, sasvim nepoznato, ali, osećali smo, nešto strašno. Taj urlik kao da se razlegao iz dubine, a onda putovao podzemljem negde do daleko, da skoro sasvim nestane, a onda se opet polako javljao, kao da prikuplja snagu, i razlegao najjače baš u dnu našeg dvorišta. Donjom ulicom kojom je proticala reka zabranjen je prolaz, a dno našeg dvorišta je ograđeno i došli su neki ljudi koji su se tu kao na straži smenjivali i dan i noć. Urlik se čuo čas jače čas slabije, ljudi su izgubili san, deca dobijala frasove. I

zbilja, sad su već svi znali: reka je i s jedne i druge strane tekla k nama i tu, uz taj strašni zvuk, nestajala pod zemljom. U dnu dvorišta otvorila se strašna rupa koja je proždirala svu vodu koja je negde dole pravila sebi mesta, potiskivala balone vazduha podzemnim šupljinama i urlikala. Vodotokovi izmeniše pravce: sve se slivalo ka ovom mestu i tu propadalo. Od zvuka se zemlja tresla, ponegde se urušavalo tlo, otkrivali podzemni vodeni putevi za koje niko nije znao, bunari počеше da sahnu, voda se duboko dole spajala, stvarala podzemnu bujicu i novi prostor i gubila neznano kud. Događalo se nešto što nismo mogli odgonetnuti. Oca su negde odvodili pa vraćali, bivalo je sve gore. Voda je oticala i nestajala danima. Presahli su svi potočići, kanalizacija i septičke jame se pomešale s bunarima i stvorio novi podzemni vodeni svet daleko od naših očiju. Urlik je polako slabio, ali kad su svi već pomislili da će i ovome doći kraj i sve se smiriti, naša se kuća prosto prepоловила, urušila, a ispod nje otkrila jedna vodena žila koja je oslabila temelje i na kraju i srušila kuću. I ona se stropoštavala u duboki bezdan u dnu našeg dvorišta.

Ne znam tačno kada se sve smirilo, ili smo mi možda samo navikli na strahotu koja nas je zadesila. Preselili smo se kod rođaka a naše dvorište napunile mašine i radnici. Danima su zapregama donosili zemlju i nasipali i zatrpavali onu rupu, a na kraju na sve položili ogroman i težak kamen s nekog starog groblja i nepoznatog spomenika. Nisam više tamo odlazio, rekli su mi samo da je naša kuća potpuno srušena, a od nešto materijala dole je, na tom kamenu, sazidana kućica kako bi celo to mesto ipak bilo zbog nečega zaštićeno i zaklonjeno od pogleda ljudi. Posle smo se odselili. Javljali su nam se kasnije prijatelji i rođaci i tvrdili da se onaj strašni urlik s vremena na vreme ponovo čuje. Evo i sada, posle toliko vremena, kada je sve zaboravljeno, neki tvrde da se u rano jutro na obali suvog jezera taj urlik ponovo čuje.

Jan Roman je nemo saslušao priču, a nelagodnost u njemu samo se povećala.

-Šta ja tu mogu- pitao je.

-Zanimljivo je - reče Stranac dok su mu oči letele po »Crnoj mački« - da taj davni događaj nije zabeležen ni u jednim novinama i da je sve okovano ćutnjom.

-A ti, koji su vas pozvali - pokuša Roman da nešto sazna - zašto oni misle da biste vi sada mogli da pomognete u ovoj strašnoj suši?

- Nažalost, u pravu ste. Nikada se se ne zna ko i šta može da promeni. Uglavnom to uvek bude neko drugi a ne onaj od koga to očekujemo. Kao što ni onaj koji nešto čini pouzdano ne zna šta će se posle njegovog dela desiti. Najčešće se ne desi ono što je želeo, jer kad se stvari prelome kroz vreme, kroz tog trenutka uspostavljene odnose među ljudima, oslobode do tada nepoznate energije, strasti i interesi, uključe nove aktere - sve postane drugačije i proces krene u sasvim neočekivanom pravcu kakav niko nije mogao ni da zamisli. A onaj koji je sve pokrenuo stoji nemoćan da bilo šta skrene i kontroliše. A pozvali su me, evo, zbog ovog - reče inženjer i okrete Romanu knjigu iz koje je malopre gledao onu kartu. Jan razumede da je to na nekom stranom i njemu nepoznatom jeziku neka studija o vodi.

- Preturio sam biblioteke i biblioteke, ali nisam našao ništa o onom događaju iz svog detinjstva. Ni u jednim novinama, ni u jednoj knjizi. Kada sam već izgubio svaku nadu i sam počeo da sumnjam u sopstvenu uspomenu, naišao sam u jednoj knjizi na neku staru legendu, legendu o urliku. Sve se slagalo, bilo isto kao onaj davni događaj ovde, ali se to što sam pročitao dogodilo pre stotina, možda i hiljadu godina. U toj legendi govori se samo o urliku i patnjama uplašениh ljudi, nigde se ne pominje da to ima veze s nestankom vode, ali sasvim na kraju, naizgled bez direktne veze sa glavnom pričom, stari zapisivač je veliki urlik protumačio kao znak, kao najavu nestanka mora.

Jan Roman je slušao zabezeknuto.

-Znate li gde se nalazila naša kuća?-nastavi inženjer.-Evo ovde, gde stanuje vaš prijatelj.

21.

Inokentij Harlamov je penzionisan, a kako mu se stanje pogoršavalo upućen je na lečenje u bolnicu. Kada bolnički specijalista zatraži iz muzejske ambulante istoriju bolesti čuvara iz Ermitaža, mladi lekar još jednom pregleda njegov zdravstveni karton i pored nekih starih nalaza otkri i sasvim malu belešku na komadu recepta. Pažnju mu je privukao potpis psihologa i datum od pre nekoliko decenija. Tekst pisan nesigurnom Harlamovljevom rukom, verovatno posle nekog od njegovih neobjašnjivih napada na kursu za animatore kulture, bio je očito jedan od testova i pokušaja ondašnjeg lekara da otkrije tajnu bolesti budućeg muzejskog čuvara. Ali, verovatno ni njemu tada, kao ni mladom lekaru sada, ovaj tekst nije pomogao.

»Plavo. To nije boja. Nije samo boja. Ima je najviše na svetlu: nebo je plavo i mora su plava. Ali kad zagradiš malo vode u šaku shvatiš da nije plava. A ni vazduh nije plav, prozračan je kao i voda. Plave boje

nema. Ona je naša uobrazilja. To je znak beskraj. Znak ničega. Sve druge boje imaju površinu, a samo je plava nema; nema ni početka ni kraja. Ne možeš je dodirnuti. Sve boje zaustavljaju a samo plava vodi dalje, u beskraj, u ništa. Pa bila svetla ili tamna, stvarala iluziju dana ili noći, plava je podjednako nestvarna. Plave nema a nemoguće je svet zamisliti bez nje.

Plava je hladna boja. I ne može se dodirnuti...«

Tu se prekidao tekst Inokentija Harlamova.

Šta je taj nesretni čovek krio i nosio u sebi ? – pitao se mladi lekar. Još jednom izađe na ogromni Dvorski trg kojim je nekad, pre prvog napada, prolazio i njegov pacijent. Sve je bilo obično: turisti su se gurali oko tezgi i kupovali lutke matroške, najviše s Lenjinovim likom, prstenje od uralskog kamena, šubare i stare oficirske kape, jedan je vodič pred livenom kapijom u Zimski dvorac govorio nešto o Revoluciji. Gomila turista je stajala pred ovom kapijom kao da će svakoga trenutka, kao crveni u Ajzenštajnovom filmu »Oktobar«, krenuti na nju i preko nje da osvoje dvorac. Negde tamo preko Neve, koja tu počinje svoje meandre i s tri kraka se uliva u Finski zaliv, ukotvljena je krstarica »Aurora«. Vodiči, kao neku tajnu, svakoj turističkoj grupi govore šapatom da to nije prava »Aurora« već samo verna imitacija. To kao da je vodičima iz Sankt Peterbura vrlo važno, ali razočarava turiste željne atrakcija koji očekuju da samo za njih, samo u njihovom turističkom aranžmanu, »Aurora« opet ispali nekoliko plotuna.

Mladi lekar ode do sale u kojoj je Harlamov dobio poslednji napad pre nego što će mu obezbeđenje konačno zabraniti ulazak u muzej. Tamo je bila uobičajena gužva, posetioци su posle nekoliko sati razgledanja Ermitaža već potrošenog pogleda zurili u dela svetskih majstora, pažljivog izraza lica slušali kustose ali ih nisu čuli. Slikama na zidovima se prosto nije moglo prići, pa mladi lekar u sredini sale, sasvim usamljenu, ugleda na postolju skulpturu od belog mermera. U prvi mah mu se učini kao uvećana kičerska figurica anđela sa ormarića siromaha. Ali kad priđe bliže vide da je to neobična kompozicija nekog dečaćića koga delfin na svojim leđima nosi i spašava iz mora. Mladi lekar se razneži nad tom veselom scenom, ali onda na detinjem čelu, na glatkom mermeru, ugleda neko oštećenje. Kad bolje zagleda shvati da to nije nikakvo oštećenje, već skulptorovom rukom i dletom uklesana rana na detinjoj glavi.

Dete je bilo mrtvo!

Strašna jeza podiđe mladog lekara. Veseli delfin je, pokrenut instinktom ili tračkom neke polusvesti, spašavao dete iz morskih talasa, mekim nosom ga pažljivo gurao ka obali, ko zna koliko je plivao i svojim ribastim telom dodirivao, premetao, primicao dete kopnu, svojom glatkom kožom osećao ohlađenu nežnu kožu mrtvog deteta i napokon ga izneo na pečšani žal. Delfin je bez kolebanja i zaustavljanja, sasvim odlučno i nezaustavivo, priveo tu dugu i napornu igru kraju. I bila bi to vesela priča da dete nije mrtvo. Naizgled, sve je bilo prirodno, razumljivo, skladno, očekujuće, predvidivo, okončano... Jedino to, da ceo taj ogromni delfinov poduhvat zapravo nema smisla, da to spašavanje nema smisla, da je njegov ogromni napor uzaludan, da je njegova velika i teška plovidba kroz more okončana a dete mrtvo, pomaljalo se iz tog lepog belog kamena kao teška tragedija.

Posetioци su i dalje zurili u slike i nezainteresovano prolazili pored mermerne skulpture delfina s dečakom i jednog skamenjenog čoveka.

Kada napokon kroz prozor svoje ordinacije mladi lekar odsutno pogleda na Nevu shvati da nije plava već siva. I polako mu se javi saznanje da nikada neće uspeti otkriti tajnu Inokentija Harlamova, da je zapravo možda i nemoguće do kraja otkriti i shvatiti šta se zbiva u glavi i životu i jednog jedinog čoveka. Taj mozaik ne bi mogli zajednički sastaviti ni svi ljudi ovog sveta, ni svi mrtvi i svi živi. A možda ni naš život s takvim saznanjem ne bi imao smisla?

22.

Čekanje u redu za vodu bila je ljudima velika patnja, ali jedini način da dođu do jeftinije vode, jer se na svim drugim mestima: kafanama, kod preprodavaca, na pijaci iz cisterni ko zna otkuda pristiglih - skupo plaćala. Zato niko nije imao ni neke velike primedbe na njen ukus koji je često, zbog toga što su se duboki podzemni siromašni bazeni skoro iscrpljivali tokom dana, bio bljutav a ponekad bi se pod zubima osećao i pesak. Ali jednog dana, već oko podne, neki koji su već zahvatili vodu i presrećni otišli svojim kućama, počеше da se vraćaju s kantama i da čuvarima bunara nešto šapuću, pokazuju u sudove, sipaju vodu u čaše i probaju, a posle ih se skupi još više i začuše se i glasne primedbe: voda je bila mutna, žućkasta, puna trunja i peska, kao da je i nešto masno plivalo po njoj. Čuvari se prvo zbuniše, a onda, posle telefoniranja, zatvoriše bunar. Red je rastao a ljudi iz Uprave vodovoda zahvatali vodu u neke epruvete, probavali je, uključivali pa isključivali motor, zbunjeno se zgledali i nešto ili nekog očekivali. Neki otrčaše na druge bunare, ali uskoro stiže vest da je i tamo ista situacija. Posle nekoliko sati stiže automobil s registracijom Glavne

uprave, iz njega izađe nekoliko ljudi u crnim odelima, zapečatiše bunar a čuvari prođuše pored reda i saopštiše: voda se više neće zahvatati na bunarima, a šta će biti dalje – saopštiće će Uprava. I zbilja, već sutradan se u svim novinama, na radiju i plakatima na ulicama objavi oglas da će se ubuduće voda točiti samo iz posebnih cisterni, ali će se sledovanje smanjiti na litru po osobi i skupo će se plaćati. Da bi raspodela vode bila pravična, na šalterima Uprave grada moraju se uzeti dozvole s upisanim brojem članova domaćinstva.

I opet sve krenu ispočetka ali mnogo gore. Prvo su se danima otegli redovi pred šalterima Uprave a onda i pred cisternama. Voda je kod švercera koji se odjednom namnožiše koštala basnoslovno. Prvo su starima i bolesnima izdali propusnice da bez čekanja uzimaju vodu, ali se onda pojaviše neki sa specijalnim propusnicama...

Voda u cisternama bila je hlorisana i osećala se i na neke druge preparate kojom je dezinfikovana. Iako se zvanično tvrdilo da je izdaleka i da je zbog transporta tako skupa, govorkalo se da je to ista ona mutna i žuta voda iz bunara, ali su je stručnjaci specijalnim preparatima dobijenim iz Centra ipak učinili pitkom, bolje reći podnošljivom. A da je zamućivanje podzemnih izvora neko i očekivao, moglo se zaključiti po tome što su se plakati sa oglasom o novoj raspodeli vode pojavili samo za jednu noć i da nisu štampani u ovdašnjim štamparijama. Niko više nije ni primećivao a ni raspravljao o ukusu vode. Svi su bili sretni što dobijaju tu litru dnevno.

Grad poče da zaudara od prljavštine.

Uskoro se u redu ponovo pojavi onaj starac koga su zbog priče o morima i rekama pod gradom jednom već bili odveli. Sada je bio ćutljiviji, nije prolazio redom napred-nazad, ali je najbližima oko sebe šapatom ali strasno i zaverenički pričao:

-Vama je, je li, svaka voda ista. Važno vam je da dobijete po tu litru dnevno i da ćutite. A znate li da se i voda razlikuje od vode, kao i ljudi, i da se po njenom ukusu može predvideti šta nam se sprema?

Sluđeni ljudi su s pažnjom i strahom slušali.

-Sve su to neki znaci: da li je mutna ili bistra, puna peska ili se oseća na naftu, da li miriše na duboke žile drveća, na otrove u zemlji ili minerale, da li u njoj ima ugljendioksida pa vam pucketu u ustima, ili je bez ukusa proceđena kao kišnica, da li može da vam utoli žeđ ili ne, da li vam blagotvorno obliva stomak ili padne teško kao kamen, da li vam je dobro ili loše od nje. Mogao sam da osetim koja je voda tu odmah ispod površine a koja iz dubine, da li je hiljadama godina stara ili sasvim mlada, da li je dobar ili loš znak... Da li ste čuli: postoje i mrtve i žive vode?!

Jasno, ljudi nisu izdržavali pa su znatiželjno pitali: »A kakva je ova koju čekamo?«

-Ne znam! Ovakvu vodu još nikada nisao okusio. I ne znam kakav je znak. I ne znam šta nam donosi.

-Zašto nam onda sve to govoriš?

-Zato što se ipak nešto sprema! Vidite! Iz unutrašnjeg džepa kaputa izvadi neki novčanik, otvori jednu od mnogobrojnih pregrada i izvuče presavijeni komad papira s osušenim tragovima vlage, kao na listovima herbarijuma. Pažljivo ga otvori i najbližima oko sebe pokaza neki osušeni i već izlomljeni cvetić.

-Znate li šta je ovo? To je cvet koji se godinama nalazio pod staklom uramljene fotografije moje majke. Neka njena uspomena iz mladosti a verovala je da joj donosi sreću. A sad vidite ovo – i on iz džepa izvadi usahlu ali očito sveže ubranu biljčicu s cvetom, istu onakvu kakva se nalazila u presavijenoj hartiji.

- To su, je li, iste biljke, ali su uzbrane u razmaku od možda pedeset godina.

Slušaocima je polako opadala pažnja.

- Pitate se, jasno, kakve one imaju veze među sobom a posebno s nama? Imaju mnogo veze: ovo su vodene biljke! A ovu svežu sam ubrao juče na dnu osušenog jezera!

Obilnih kiša i snega nije bilo godinama i ono malo vode u bunarima kao da je sahnulo, a starac je pričao o vodenim cvetovima. Ljude je hvatala panika. Neki su ga prijavljivali Upravi za bezbednost, ali po starca niko više nije dolazio. Kao da su u Upravi bili prezauzeti ozbiljnijim poslovima pa im starčeve priče više nisu bile opasne. Ili je i njih polako hvatala panika.

Jan je s jezom saslušao starčevu priču, a kada ovaj izvadi onaj cvetak iz papira, obuze ga užas: bio je to cvetak kakav je nakada neki stari majstor rezbario na tonet stolice stare gradske kafane, cvetić o kome

je govorio i stari konobar. I on se oseti zarobljenim u nekom nevidljivom krugu koji nije mogao do kraja da sagleda niti da razume.

Iako je situacija bila loša, možda najgora do tada, od trenutka kada se zamutila voda u bunarima stvari počeše da se menjaju. I, kao što to uvek biva, nekom nabolje, nekom nagore. Sve se promeni i ubrza.

23.

Dozvola za projekat nije bila gotova u zakazani dan. Ljubazna sekretarica saopštila je Janu da se dve stručne komisije nisu sastale i zamolila ga da dođe kroz tačno nedelju dana. U taj čas iz svog kabineta izađe direktor Uprave za zaštitu grada i s nekom posebnom znatiželjom upita sekretaricu o kakvom se problemu radi, a kada saznade da je u pitanju projekat za kafanu »Vodolija«, ljubazno pozva Jana Romana u svoj kabinet. Iako je sve izgledalo kao puki slučaj, Jana iznenadi koliko direktor dobro poznaje njihov predmet.

-Slučajno mi je do ruke došao projekat vaše kafane: oduševljen sam! Ali moram vam reći istinu: komisije su se zapravo sastale, ali nisu mogle da odobre projekat. Ja sam se svojski zalagao za njega, ali to nije bilo dovoljno.

Jana Romana obuze zebnja. Sve je još pre neki trenutak izgledalo suviše lepo i suviše lako.

-A zašto, koje su primedbe – upita?

- Projekat je dobar, ali nije postavljen prema našem generalnom planu: znate, sve zgrade u Gornjoj ulici moraju i gledati na tu ulicu, a vaša kafana, znate i sami, okrenuta je na sasvim drugu stranu.

-Pa to je zbog toga jer je gornji deo našeg placa tek nekoliko koraka, a znate i sami da je to usko za glavnu fasadu kafane – pokuša Jan.

- Duboko vas razumem, ali i vi morate znati da se stvari ne dešavaju slučajno. Možda je bilo potrebno da taj plac izgleda danas baš tako, i možda mu je zbog nekih drugih interesa ostavljeno samo nekoliko koraka s ulične strane. Morate se tome prilagoditi. Uostalom, kuda gleda ta vaša kafana?!

-Na reku! – izleti Janu.

Direktor ustade i poče zabrinuto da šeta po kancelariji. Onda sede, blago dodirnu Janovu ruku i pokroviteljski reče:

-Nisam hteo da vam to direktno kažem, ali to je i najveći problem: vidite, i vi i ja znamo da reke nema, da nikakve reke u ovom gradu nema, a sve više ljudi, pa eto i vi među njima, veruje i govori da reke ima, ili bar da će je sigurno biti. Znate, mi godinama gradimo ovu logiku grada, sve je podređeno našem generalnom planu, mnogo je ljudi uložilo novac gradeći tako kako smo mi hteli i svi su na kraju na to navikli. I zamislite sada: glavna ulica po pričama tih zanesenjaka više neće biti ova, nego će biti neka uz reku, koje, uzgred, još ni nema. Pa šta mislite: da su budale svi koji su do sada poštovali plan!?

-Nije nam bila namera da bilo koga vređamo: ali mi nemamo druge mogućnosti, nemamo drugog izlaza. Nekoliko ljudi zavisi od nje, njihovi životi, zdravlje, sreća – već obeshrabreno, ne kao argumente da ubedi direktora, već kao gubitke ovog nesrećnog salda, nabrajao je Jan Roman.

-Samo se malom broju ljudi ostvare želje. Ostali se moraju pomiriti s onim što im se stvarno događa. Svi ti misle da je u pitanju neka nepravda, božja nepravda, ali, ko zna: možda stvari treba da se događaju upravo ovako kako se događaju – smelo je i kao poučno meditirao direktor. – Nekome su izlazi i prolazi kilometrima široki, a nekima samo nekoliko koraka. Vama se upravo to desilo, ali nema razloga da ikoga za to krivite, posebno ne samoga sebe. Ali, zbog samog enterijera mogli biste i sami da se zapitate neke stvari, iako verujem da vam je to vaš projektant podmetnuo.

Jan se sledi: znači, nije problem samo u reci.

-Da li ste se zapitali – nastavi direktor – zašto smo zatvorili Gradsku kafanu? -Niste, vidim da niste. Jer da ste samo i malo razmislili shvatili biste da postoji neki vrlo važan razlog da je zatvorimo. Dok se ona, takva kakva je bila, nalazila na tom mestu, ko je mogao reći da je glavna ulica ova koja je danas, i ko je mogao otvoriti bilo kakvu kafanu a da bude lepa i da joj dobro ide kao Gradskoj kafani? A znate li koliko je ljudi želelo da otvori baš kafanu? Nakon što smo zatvorili ovu staru, otvoreno ih je na desetine novih. A vi iz nje kupujete nameštaj i mislite da ga postavite u svoju kafanu: tonet-stolice s cvetnim ukrasima, ogledala s peskarenim puzavicama, mermerne stolice ... Čoveče! Pa mi smo to namerno sklonili i sakrili! Drugi je grad, druga je glavna ulica, drugačije su kafane! Shvatite to!

Jan oseti kao da ga proždire bujica o kojoj je pričao Stranac i kako uz strašni urlik propada kroz ogromnu vlažnu rupčagu koja se otvorila pod Andrijinom kućom. Još samo pre pola sata bio je pun nade, a sada sasvim s druge strane, razočaran i ranjen u dušu.

-Znači, dozvolu nećemo dobiti. – manje kao pitanje a više kao konstataciju izusti Jan.

- Ne znam. Rekao sam vam već da izuzetno cenim vašu ambiciju i napor, ali i pored mog zalaganja ne verujem da će komisije ovo prihvatiti. Možda da promenite nešto u projektu. I sami sada vidite i znate šta bi trebalo promeniti.

Jan Roman je sedeo slomljen.

-Možda postoji još neka mogućnost – posle duge tišine kao zamišljeno promrmlja direktor. – Prodajte taj plac, ja ću se lično angažovati da vam nađem dobrog kupca, pa pokušajte nešto na nekom drugom mestu. Računajte na mene.

*

Jan Roman ne zna kako je stigao kući ni koliko je ležao u bunilu. Posle nekoliko dana na Andrijin plac su došli neki ljudi, predstavili se kao sudski izvršitelji i iz magacina odneli sav već uređeni nameštaj iz Gradske kafane. Neki službenik im je vratio pare koje su dali kao avans. Navodno ih je tužio novi stečajni upravnik Gradske kafane. Jan kao bez duše otrča do onog mrtvog ugla Gradske kuće i očajan zalupa na metalnu roletnu ulaznih vrata. Vrlo brzo vrata otvori neki radnik, a kroz njih izbi oblak prašine. Unutra je sve vrvelo od majstora, nije bilo ni traga bilo kakvom nameštaju, zidovi su bili prazni, a u dubini su zaziđivali prozor. Niko ništa nije znao o starcu.

Posle nedelju dana Jan Roman ode u Upravu za zaštitu a ljubazna sekretarica mu saopšti da direktora nema i da projekat nije prihvaćen. Kada Jan zamoli da mu vrati fasciklu s crtežima, sekretarica mu odgovori da su bili neki ljudi i odneli sav materijal. Zbog neke istrage.

24.

Nadomak Andrijine kuće Janu se učini da iz dvorišta izlazi nekoliko ljudi i odlazi na drugu stranu. Nisu to bili radnici koje je Jan poznavao pa čim je stigao upita Andriju o tome. Ovaj mu odgovori da su neki ljudi pogrešili, da traže nekog nepoznatog, ali se Janu učini da mu je prijatelj zbog toga ili zbog nečeg drugog zabrinut. Teško je primio vest da nešto zapinje oko dozvole za gradnju kafane, pa je to potisnulo Janovu znatiželju. Andriji je iz očiju nestao i onaj jedva приметni tračak nade, a kao da se pogoršala i njegova čudna bolest: ništa se na njemu nije videlo, ništa ga određeno nije bolelo, a sahnuo je i nestajao.

-Možda da pokušaš na nekom drugom mestu, za mene je već kasno i moram ostati ovde - govorio je Janu, potpuno promenjen, kao neki sasvim drugi čovek.

- Nemam ni ovde a ni na drugom mestu ničega, ali bar ste ti i Magdalena ovde – odgovarao mu je ali i sebe ohrabrivao Jan Roman. – Ako jednom odem, uvek ću odlaziti. Malo ko zna zašto radi baš to što radi i zašto to radi baš tu gde jeste a ne na nekom drugom mestu. Ne možemo biti sigurni da li smo to sami odredili, ili možda neko drugi ili nešto drugo: sudbina, slučaj, naš talenat ili lenjost, sticaj okolnosti, životna igra ljudima i događajima. Ali tako se desi pa se čovek više i ne pita zašto je to tako. Ovde sam, baš sada, ovog trenutka...

- Zar misliš da to što ti osećaš osećaju zgrade, putevi i reke, grad i zemlja, ovo vreme? Naša je ljubav uvek potrebna i nekima drugima, onima bez ljubavi, da se njome hrane i troše je za svoje živote. Odmakni se malo od svega ovoga, odmakni se da shvatiš da ljudi zapravo ne žive stvarno ono što im se događa, već ono što misle i osećaju da im se događa. A i u misli i u osećanja mogu ih ubediti drugi. Mogu čoveka naterati da živi, misli, oseća pa čak i da voli sve ono što nikada ne bi pozeleo niti bi mu samome palo na pamet. Mogu napraviti potpuno drugog i drugačijeg čoveka nego što je postao rođenjem. Zato se treba odmaći, videti samoga sebe i sopstveni život, shvatiti opasnu logiku kojom se okivamo i uveravamo sebe da ovako mora biti. I umiremo mnogo pre stvarne smrti.

Kao da je na nekom tajnom mestu tok stvari preokrenut: koliko im se još do pre neki dan činilo da su nadomak svojoj kafani, stvari se zgodno slagale i dobijale obrise stvarnosti i života, odjednom za njih sve krenu naopako. Dok su još juče osećali veliku snagu da promene ustaljeni tok stvari, da skrenu život u drugom, boljem pravcu, tako su sada postajali svesni da im se odjednom nešto otrglo i počelo razilaziti s njima. Kao da su se na raskrsnici napokon sreli njihov stvarni život i njihova sudbina, a onda se tu, umesto da zajedno nastave, ponovo razišli.

25.

Jedne noći Jan usni Magdalenu. Kako ju je zatekao u svom krevetu da spava umotana čebetom preko glave. Jan joj se obradovao i raznežio nad njenom pažnjom da mu napokon dođe, da budu zajedno, da se vole kao nekad. On joj, nestpljiv, priđe i lagano pomilova po kosi. Magdalena se okrete, ali joj on ne prepoznađe lice. Ženi u svom krevetu, ženi za koju je bio siguran da je Magdalena nije mogao da vidi lice. Jan se trže i pokuša da taj strašni san odagna što brže, da se probudi i shvati da je sve košmar. Naprezao je svest da što pre dopre do jave, a kada mu se učini da je konačno svestan i siguran da je sve bila samo mora, pomisli na Magdalenu i obuže ga užas: ni budan joj nije video lice.

26.

Andrija je s velikom pažnjom čuvao staru kuću, možda čak i preterano, danima tražio stare majstore kad bi zatrebalo popraviti trščani krov ili okrečiti prostorije, blatom popraviti večito trošnu fasadu, obojiti daščani zabat s ulazima za golubove ili vratiti na staro mesto rasklimatalu crvenu ciglu iz pažljivo složene staze. Najviše je voleo da sve uradi sam, baš sam, da ga niko ne gleda, ponekad čak ni Jan.

U tim godinama strašne suše oko Andrijine kuće kao da je vladala neka drugačija atmosfera. Iako ni tu nije bilo vlage i Andrija kao i ostali odlazio s kantama do obližnjeg bunara po vodu, kao da je u ovom dvorištu bilo nešto svežije, pa su uz jato njegovih golubova ovde sletale i druge ptice. Golubovima to nije bilo milo pa je dolazilo do čestih okršaja. Uspevali su da oteraju manje ptice, ali su se uz kričanje i veliki strah bežali kroz uski tavanski prozorčić kada bi naišao koji kobac.

I Janu se činilo da je ovde više vlage, ali je to pripisivao svojoj uobrazilji ili možda samo spokoju koji ga je obuzimao kada je nervozan i izranjavljen od svakojakog zla oko sebe dolazio do Andrije i tu se lečio drugarskim i iskrenim razgovorom ili samo ćutnjom.

Pa i taj dan kada pođe do već ozbiljno obolelog Andrije radovao se susretu. Golubovi su tek nakratko uzletali s krova, nemirni, više kričali nego gugutali i, izgleda žedni jer su posude za vodu bile prazne, ubrzano gutali vazduh, širili krila i tražili nešto hlada ili makar dah vetra. Jan im prvo u posudu nasu vode iz jedne kante, a žedno jato mahnito slete i pre nego što se sklonio prosto zasu svojim perjem. Jan otvori vrata niske nabijanice, siđe jedan visoki stepenik u Andrijinu sobu i nađe ga oznojenog, u bolovima, kako gleda kroz prozor. Iako je stotinama puta bio u ovoj sobi, on sada prvi put shvati da je Andrijin krevet uz prozor niži nego put spolja i da spoljni svet Andrija već promatra ispod nivoa zemlje. Od te pomisli prodoše ga žmarci i on brzo priđe i sede na prijateljevu postelju brušuci mu dlanom hladan znoj s čela.

-Andrija, Andrija, ječiš!

-Ne ječim.

-Ječiš, čujem; šta te boli?

-Ništa me ne boli.

-Zašto ječiš?

-Ne znam. Ječim?

-Da. Šta te boli, gde te boli?

-Ne osećam.

-Pokušaj se koncentrisati, pokušaj se setiti; čoveče, moraš mi reći šta te boli da ti pomognem; zvaću lekara, zvaću nekoga! Boli li te u grudima?

- Ne, ne boli me u grudima, ne boli me samo u grudima. Boli me u stomaku, boli me u celoj utrobi, kao da sve šupljine u meni više neće da nose utrobu, kao da hoće da je izbace, da me balzamuju i ostave mi samo misao. Ne znam, Jane, šta me stvarno boli. Boli i u meni i oko mene. Kao nešto što ima sopstveni smisao, van mene i moga života. Boli u vazduhu, u meni, u dahu koji udišem, u dahu koji izdišem, u krvi, u pljuvački, boli me svuda ali ne mogu da kažem tačno – gde i kako.

-Andrija!

- Jane, ostavi me Jane, ne vredi.

Kad se Janu oči privikoše na polutamu, na belo okrečenom zidu vide neku čudnu šaru. Pomisli da je Andrija u bolovima možda zagrebao zid rukom, ali onda razaznađe da je to paperjasti trag soli koji se poput cveta granao ispod kreveta i penjao naviše. No pre nego što se sasvim i javila misao o tome: otkud sad

vлага u to sušno doba, izbrisa se iz svesti koja je potpuno bila okrenuta drugu i njegovim mukama. Popravi jednom rukom tepih pred krevetom, ali mu se i on učini vlažnom.. Možda od mokraće nemoćnog Andrije - pomisli i zaboravi.

Ali dok je odlazio iz Andrijine kuće i misao mu se polako selila ga Magdaleni, otežale mu končane espadrile na nogama. On se saže da ih dodirne i oseti da su vlažne, potpuno vlažne i da mu hlade tabane.

27.

Ne zna se tačno koga je dana nestala Irena. Kada je Arhitekta otišao do njene kuće na obali zatekao je zatvorene vrata i prozore. Bilo je to neuobičajeno te je zabrinut otišao do njene rodbine koja mu je neljubazno odgovorila da ne zna ništa šta je s njom i optužujućim tonom mu stavila do znanja da bi on o tome mogao više da zna. Irenu niko nije tražio ni iz Uprave za bezbednost a ni s njenog radnog mesta. Posle nekoliko dana u lokalnom listu se pojavio oglas sa starom Ireninom fotografijom i pozivom svima koji nešto znaju o njoj da se jave na neki telefon. Oglas je potpisala Uprava za bezbednost.

Užas zbog nestanka voljene žene Arhitekti se tako javljao i jačao postepeno, iz dana u dan, dok mu do svesti konačno nije doprla strašna istina da je negde, neznano gde, istraga o njegovom slučaju okončana, presuda izrečena i kazna izvršena. Taj veliki greh što su na kartama crtali vodotokove, reke i jezera kojih više nema a verovali da će opet poteći, Irena je platila životom, a Arhitekta će ga tek plaćati bolom za voljenom ženom i večitom grižom savesti.

28.

Jan je Stranca posle često viđao: sretao ga je na ulici, ili kako strpljivo čeka u redu za vodu. Izbegavao je duže susrete s njim, odlazeći već posle nekoliko usiljenih i banalnih rečenica. Činilo mu se kao da Stranca viđa sve češće i češće, ali je posle zaključio da je to samo privid, verovatno zato što mu je svaki susret s njim bio neprijatan. Iako je Strančevu priču sve više smeštao u fantastiku, plod mašte tog neobičnog čoveka, nerviralo ga je da nije s njom do kraja raščistio, i da mu se priča o velikom urliku i dalje ponekad ponavlja u svesti. Obijao je razna vrata Uprave nadajući se da će nekako ipak doći do dozvole za gradnju kafane. Ali iako je u tom upućivanju od jednog do drugog službenika bilo nekog administrativnog reda i sistema, shvatao je da je to samo igra, da je projekat kafane neko negde neopozivo odbacio a svi ljudi s kojima razgovara služe samo kao slika, kao lavirint po kome izgubljeni i odbijeni lutaju i on i stotine drugih koje sreće po hodnicima. Andriji je bilo sve lošije, Glavni Arhitekta je stalno pio, a Janu Romanu činilo da je njegova uobrazilja da se nešto još uvek može učiniti, da nije sve izgubljeno, poslednja laž kojom će i njima i sebi produžiti nadu i preostalom životu dati bar malo dostojanstva i smisla.

Kada Jan neraspoložen što su mu odbili čak i dozvolu za sađenje dva drveta pred kafanom, jer ta vrsta drveta nije bila predviđena gradskim propisom o ozelenjavanju, izađe iz Uprave grada naletelo pravo na Stranca. Romanu se ovaj trenutak učini kao možda najgori za bilo kakav razgovor, ali Stranac je pokazivao neuobičajenu upornost da ovoga puta ne odustane. Posle pozdrava, kad Jan s usiljenom žurbom već krete na suprotnu stranu, Stranac ga uhvati za ruku i reče:

-Razumem da ne želite da smetamo vašem bolesnom prijatelju, ali nisam vam rekao još sve, nisam vam rekao zašto mi je razgovor s njim tako važan.

Jan pomisli da će opet uslediti neka priča koja će ga uznemiriti kao i prvi put, a kako ga je nerviralo saznanje da je zapravo neotporan i neodlučan da jednom za svagda kaže tom čoveku da ga ostavi na miru, pokuša da ga se otarasi još uvek pristojno:

-Nije ni važno, sada nije važno šta mi niste rekli. Odlučio sam da ga ne mučimo tim vašim pričama i sada sam u to sigurniji nego kada smo prvi put razgovarali.

-Moram vam reći, morate to znati!

-Da li ste sigurni – pokuša Jan nervozno da izrazi svoju nevericu – da je ta priča koju ste mi ispričali zbilja tačna, da se to sigurno dogodilo baš tako kao što govorite. Pa bili ste dete, možda ste sanjali, možda vam je to neko ispričao, možda je izmišljotina i plod dečje mašte.

-Razmišljao sam i o tome: stalno mislimo o detinjstvu i o nama samima u detinjstvu kao o nečem naivnom, kao o nevažnoj epizodi našeg kasnijeg, ozbiljnog života. Pokušavamo, upravo ovako kao što i sami malopre rekoste, da budemo ozbiljniji i važniji od nas samih od juče, da se nadredimo detetu u nama samima i da mu budemo vlast. Ali to nije lako! Detinjstvo svakog čoveka, pa i vaše i moje, zapravo su neki

životi koje smo proživeli kao drugi i drugačiji ljudi, jer su i svet i svi drugi ljudi oko nas tada takođe bilo drugačiji. Živimo naizgled samo jedan život, ali to je u stvari milion života, na milion različitih svetova, i u milion vremena. Kao da je svaki trenutak našeg života i neki poseban život jer ga nikada više nećemo proživeti na taj način. Ponekad kasno shvatimo da nismo mi gospodari sopstvenog detinjstva, već upravo obrnuto: da to nekadašnje dete u nama i danas upravlja svim našim postupcima i određuje šta smo i šta ćemo biti.

Jan je bio zgranut, ali oseti kako i sam klizi u davne mirise, oseti vetar, malu jezu od hladnoće, oseti kako ga guta vrtlog Strančevih reči. Skrenu pogled s njegovog lica, želeći da se trgne i krene dalje, pogled mu se izgubi u gomili ljudi. A onda pretrnu: između prolaznika je za čas ugledao neko detešce s rukama u kratkim pantaloncima, kako ga ispitivački i pomalo podrugljivo gleda. Jan prepoznaše samoga sebe sa jedne jedine slike iz detinjstva. Slika se pojavi još dva tri puta, a onda je zakriliše prolaznici. A Stranac je nastavljao:

- Da, detinjstvo je naše najtalentovanije doba, vreme s najvećim izgledima da nešto saznamo o ovom svetu pre nego što nas konačno ubede da je sve nemoguće. Tako verujemo kako je vreme pred nama, da se pomicemo neprekidno napred, u budućnost. A zapravo putujemo po prošlosti, po prošlim vremenima i svetovima. Detinjstvo je naša jedina budućnost, zemlja draga i slobodna, konačno slobodna. Slobodna jer se se u njoj već sve desilo i ne postoji više nikakva mogućnost da se u njoj bilo šta menja. Ovde sam ne zato što me je neko zvao, kako sam vam zbog uverljivosti rekao prilikom prvog razgovora: ovde sam zato što mi je to naložilo dete u meni.

Jan Roman, kao i kada je prvi put slušao Stranca, oseti kako mu nestaju volja i otpor, ponovo mu u glavi pojavi ona priča o velikom urliku, shvati da je bezuspešno pokušavao da je potisne i zaboravi, čak se javi ubedljivije i istinitije nego što je bilo prvi put. Stajao je ukupan, očiju uprtih u Stranca, radoznao i sa strepnjom šta će čuti.

-Kada je ta ogromna jama koja je progutala vode nekako zatrpana i pokrivena teškim kamenom s groblja, u kućicu koja je iznad toga podignuta uselio se čuvar. Samo je njemu izgleda objašnjeno šta se zbilo dogodilo, dobijao je platu iz nekog posebnog fonda i bio obavezan da svoj posao čuvara prenese uvek samo jednom čoveku, onom koji će posle njega nastaviti da čuva to mesto i da čuti. Ne znam sigurno koja bi generacija mogla biti po redu, ni da li je potomak tog prvog čuvara, ali uveren sam da vaš prijatelj zna ovu tajnu. On je sada čuvar!

Janu se razbistri misao i odjednom razumede sve nedorečenosti, prećutkivanja i pitanja bez odgovora koji su ponekad lebdeli u vazduhu dok su Andrija i on sedeli u dvorištu i gledali na nebu belasanje jata golubova. I shvati da je i ona poseta nepoznatih ljudi Andriji bila u vezi s njegovim čuvarskim tajnim zadatkom.

*

Jan sa sparušene Gornje ulice uđe u Andrijino dvorište. Žedni golubovi su gutali vazduh. On zastade da u sudove naspe vode, ali shvati da zapravo namerno odlaže ulazak u kućicu. Kad napokon sa zebnjom ipak otvori vrata jedine sobe, zapuhnu ga svežina vlage i miris vode! Koraknu niz onu jedinu ali visoku stepenicu i očima još nepriviklim na tamu primeti dole svetlucanje. Zastade i s ogromnim iznenađenjem shvati da je Andrijina soba do visokog stepenika puna vode!

A kada savlada refleks svetla koje mu je iz malih prozora zaslepljivalo oči, ugleda Andriju na potpuno poplavljenom krevetu. Izgledalo je da leži na vodi, na leđima, bez da je i malo u nju potonuo, neobično miran, i da plovi po svojoj sobi. Oko njega su plutale prazne boce. Iako je čuo ječanje, Jan nekim čulom, samom sebi nepoznatim čulom koje pritajeno miruje u mozgu sve dok u jednom trenutku bezgrešno ne proradi, shvati da je Andrija mrtav. Prazne boce učiniše se Janu tajnim Andrijinim porukama koje je u svojim poslednjim trenucima nekome slao, možda i njemu, Janu, ali ne mogu da otplove ni jednom moru, ni jednoj reci, nigde iz te male, niske, zatvorene sobe. Jedna se Andrijina ruka dopola u vodi polako micala tamo-amo. Ječanje, onaj zvuk za koji je i prošli put pomislio da je Andrijino ječanje, bio je zvuk vode koja je nadirala iz dubine. Tepih pred Andrijinim krevetom pomerila je bistra voda i Jan jasno ugleda kamenu ploču pored koje je kroz proreze šikljala bujica. Bio je to nekakav teški nadgrobni spomenik, za neku veliku grobnicu, čak su se nazirala i imena umrlih, ali je na njemu dominirala vaza s velikim cvetom, verovatno hrizantemom, grobnim cvećem.

Jan shvati sve: Andrijinu smrt i njegovu tajnu. Shvati otkud je ovaj stalno imao vodu i zašto je bio tako miran i samouveren kada su planirali da vodu u kafani služe besplatno. Njegov bunar u kućici nikada nije presahnuo. A ta slika s hrizantemom na nadgrobnom spomeniku? Da li je to bila slika na koju je pomislio Andrija kada su prvi put pomenuli ime »Vodolija«?

Andrija je bio čuvar!

Jan zakoraknu u vodu ka mrtvom prijatelju. Voda se zatalasala i svetlom igrala po sobi. Jan Roman sede na krevet i sam dopola u vodi, prihvati Andrijinu ruku koja je mrtva plovila, stavi mu je na grudi i očima odluta za Andrijinim praznim pogledom, na ulicu, na staro korito reke Mlake. Cipele su mu se punile mlakom vodom, odelo natapalo, a on želeo da potpuno uroni u to jezerce u sobi koje je kuljalo iz dubine i gorko zaplaka.

Kada posle dugog vremena izađe na ulicu, Jan primeti kako s donje strane prozora iz Andrijine sobe teče voda i vlaži put, nasuto staro korito reke Mlake. Ta dva mala ali duboka prozora u niskoj kućici, kroz koje su tekla dva mlaza vode, učiniše se Janu kao oči kuće koja plače.

S njega se cedila voda. Sve je oko njega bilo suvo, užasno suvo, a on je bio mokar i slab. Pred kućom je ćutke stajao Stranac. Ovoga puta ništa nije pitao. Jan Roman prođe pored njega napokon siguran da više nikada neće saslušati njegovu priču.

29.

Voda je sve promenila. Grad je zaudarao na vlagu, na staro osušeno smeće koje je tek sada pokvašeno počelo da ispušta smrad, na izlivenu zapuštenu kanalizaciju i leševe pacova. Kao da je nešto nezemaljski jako potiskivalo vodu iz dubine i izbacivalo je kroz zemljine pukotine i pore na sve strane, ne poštujući udoline i izvišice, pa se nadošla bujica teško mogla ukrotiti kanalima. Teklo je svuda i u svim pravcima, kao neki vodeni kaos. Kuljalo je iz potopljenih podruma a godinama sušeni i porozni zidovi upijali vlagu kao suđeri i brzo je svojim kapilarima podizali čak do krovova. U kućama su cvetale šare od šalitre, vlažile nameštaj, podizale parkete i podove, a starijima izazivali skoro sasvim zaboravljenu reumu. Deca su se nesmotreno satima igrala u vodi i, nesvikla na vlagu, često prehladivala. Iz utrobe zemlje je kuljala mutna i prljava voda i krčila svoje podzemne puteve. Bunari su se zagadili, počele bolesti, bolovi u stomaku, lišajevi i čirevi po koži. Grobnice su se napunile vodom i ljudi začas proneli priče kako podzemnim kanalima plove mrtvački sanduci, menjaju mesta u grobnicama i da više niko ne može biti siguran u to gde se koji umrli nalazi. Istina je bila da su zbog podzemnih voda sahrane u gradu obustavljene, pa su mrtvi pokopavani na seoskim grobljima na uzvišicama.

A ljudi su, poludeli od sreće što je suši kraj, mazali lica blatom i vlažili usne prljavom vodom. Prali su prašnjave kuće, polivali dvorišta, tražili staro seme trave i cveća i sejali ih, opkopavali drveće i gledali kako se pomalja prvo lišće.

Prvu radost sve su više potiskivale nevolje i brige: kako davno zatrpani kanali i vodotokovi nisu mogli prihvatiti nadolazeću bujicu, ona se razlivala ulicama i rušila kuće. Ljudi su podizali nasipe oko svojih imanja, nadajući se da će tako rešiti bar svoj problem, zlurado misleći na još veće nevolje onih u nižim delovima grada. Ali nije im to vredilo: voda je izbijala i s jedne i s druge strane nasipa. Panika je polako ovladavala gradom. Ljudi, žene, deca, haotično su po ulicama kopali kanale, spajali jedne s drugima, ali voda nije poštovala te njihove planove i proticala je i probijala sebi puteve i tamo gde joj se nisu nadali. S neba se sasuše već zaboravljene kiše, oprae prašnjave krovove, odvališe zapuštene i prašinom napunjene oluke, sastavi se nebo i zemlja, a ljudi sasvim stešnjeni između neba i zemlje, daveći se u bujici, osetiše svu strahotu i moć prirodnih sila. Uskoro Uprava grada podnese ostavku, a nova, privremena, teško se snalazila u ovoj nepogodi.

Napokon se ipak javi misao da bi sve to trebalo raditi planski, te odjednom svi počеше da govore o starim kartama s ucrtanim vodotokovima, kanalima i kanalizaciji, po kojima bi trebalo otkriti stare vodene puteve. Ali karata nigde nije bilo! U Upravi za izgradnju uskoro postaviše novog direktora, a brzo posle toga odjednom se pojaviše karte koje su oduzeli još Ireni Vodnik. Umnožili su ih i razdelili po kvartovima. U Staru ulicu dovezoše dva velika bagera koja počеше da skidaju sloj po sloj zemlje i smeća kojom je godinama zatrpavana stara reka Mlaka. Uprava za bezbednost proglasi vanredno stanje, a Uprava grada radnu obavezu, ulice se napuniše radnicima koji su po starim kartama prokopavali kanale, stišavali bujice i polako vraćali gradu oduzetu geografiju. Posle prljave i mutne vode počе da teče sve bistrija i čistija; kako su se potoci iz ponovno živih izvora probijali svojim starim, otkopanim koritima, tako se povlačila i voda iz podruma, u očišćenim bunarima zaustavljala na istoj dubini; opet je potekla pročišćena kanalizacija; razdvajala se čista od prljave vode i grad polako smirivao, oslobađao napasti i uspostavljao davno izgubljenu prirodnu ravnotežu i logiku.

Redova za vodu više nije bilo i ceo život se promenio. Ljudi se okretoše zanemarenim starim poslovima, deca se počеше igrati nekih novih igara, glumci se vratiše u pozorište, slikari u ateljee i galerije. Do tada zavađeni začas zaboraviše stare čarke, ali drugi počеше nove svađe zbog novih razloga. Svi su opet

menjali su čud naočigled. Neznano kud nestadoše i sejači zla, a i oni malobrojni koji ostadoše odjednom se promeniše i počеше da govore nešto sasvim drugo i drugačije. A kako se većina okretala novim poslovima i novom životu, zaboravljajući šta je bilo još juče, i njihova nedela polako počеше padati u zaborav.

Drugi i drugačiji ljudi se pojavise na ulicama, prodavnice i kafane promeniše vlasnike. Za glavnu gradsku ulicu ponovo je i zvanično određena Stara ulica čijom je sredinom sada opet tekla reka Mlaka. Obe njene obale lepo su uređene, spojene su s nekoliko lepih mostića i grad vratio svoju staru logiku: sve je, sa svih strana, vodilo Staroj ulici i reci. Tu je bilo uvek najviše ljudi i tu su opet bile najlepše prodavnice. Glavna ulica kojom je Uprava tako dugo mučila građane, nikada zapravo lepa, sada je još više poružnela, opustela i ostala spomenik stidu: starom i smenjenom gradskom rukovodstvu zbog ugnjetavanja građana a građanima zato što su to trpeli.

I gle čuda: kako je reka Mlaka probijala sebi put starim i među ljudima već zaboravljenim koritom, skupljala usput obnovljene potoke, uticala u jezera s jedne i isticala s druge strane, narastajući, bujajući u veliku reku i valjajući se prema moru, tako su se uz nju menjali ljudi, sela i gradovi, obnavljali putevi, u ljudima narastala želja za putovanjem, za prijateljima i rođacima, obnovila se pošta, učestala pisma, posete... Opet se svet međusobno razumeo i rušio nevidljive barijere koje su se godinama, neznano zašto, podizale među ljudima.

*

Ona jaka želja i volja da promeni sopstveni život, izgradi kafanu i sebi i svojim priušti lepše dane, polako su sahnuli u Janu Romanu. Andrija je umro, Glavni Arhitekta lutao negde oko jezera tragajući za nestalom Irenom, Magdalenu više nije sretao, nije znao ni gde je, pa se sva njegova ljubav polako kamenila i smeštala kao teški san negde iza svesti, u tajne trezore ljudskog uma. Voda je nadošla i donela ljudima mnogo sreće, vratila pravu prirodu i logiku gradu, ali se njemu ništa lepo nije događalo, zapravo ništa mu se nije ni događalo, prebiraio je po svemu prošlom; svi stari događaji živeli opet neke svoje nove živote, ponavljali se ali svaki put drugačije, menjali se, dobijali drugačije završetke, kao tračci magle se pomaljale i opet nestajale uspomene na nekadašnje dodire, mirise i osećanja. Ali, sve je to u stvari kopnelo, bivalo sve nestvarnije i sve bleđe, bez strasti i krvotoka. Jan Roman je kopneo. Taj njegov, njihov veliki projekat da izgrade kafanu kakve još nema doživeo je putpuni fijasko.

»Možda to sad više i nije važno« – razmišljao je. »To je imalo smisla u onoj strašnoj suši kada su oči svih ljudi, prozori svih zgrada bili okrenuti na drugu, na pogrešnu stranu. Tada je bilo važno izgraditi kafanu s pogledom na reku koju su samo oni očekivali. A sada?«. Svet će opet, za jedno vreme, biti običan: složiće se stvari, uspostaviti nova logika, dok opet nešto ne bude naraslo do takve mere da sve pokvari i sve tumbе okrene. Sada, kada se svi spremaju za nova putovanja i kada im se otvaraju novi putevi života, Janu Romanu se činilo da on više ni jednog puta nema. Možda i ima, ali više ne ume putovati. U rukama više nema mekoće i nežnosti da dodiruje Magdelenu, ni Magdalene uostalom više nema, ni Andrije, ni kafane. Biće sada bunara bogatih vodom, lepih kafana, biće nežnih žena kao Magdalena, ali on sve to više neće moći osećati, ni dodirivati, ni živeti, ni voleti. Svega će biti ali njega više nema.

*

Od Andrijine smrti nije više prolazio njegovom ulicom pored kućice i placa na kome su maštali da izgrade kafanu. S donje strane kojom je poslednji put prošao i zatekao mrtvog Andriju proticala je reka, a s njene obe strane ostavljeni su samo pešački trotoari. Nekada zapuštene bašte i dvorišta prema donjem delu sada su uređivani, postavljane nove ograde i kuće sa gornjeg dela se nekako okretale ka reci. No, u dugom vremenu besmislenog lutanja pokrajnim ulicama, jer su ga, kako se projekat o kafani selio u utopiju i nesreću, poznanici sve češće s posebnim naslađivanjem zapitkivali kako ona napreduje i tako mu zadavali strašnu bol, jedne puste noći Jan Roman prođe Gornjom ulicom sav uzdrhtao, samo bol bez utehe. Onaj tesni prolaz, ta uska šansa koju su želeli da iskoriste i promene svoje živote - bio je zakovan grubim daskama. Ništa se iza nije videlo. Jan je još uvek s tugom osećao kako dole u staroj kućici mrtav Andrija plovi svojom sobicom i nikako ne može u reku, da otplovi dalje, daleko gde je želeo.

No taj jedan odlazak do Andrijine kuće kao da Jana oslobodi straha, pa on počе i danju tuda prolaziti. Jednom mu se učini da iza ograde čuje glasove, a kasnije stvarno začu i lupu, kao da neko nešto radi. Kada sledeći put pred daščanom ogradom, uz trotoar, vide i dva brižljivo zasađena drveća, shvati da se na placu nešto dešava. Neka jeza mu prođe telom i krv prokola poluusahlim žilama kad prepoznade da su te dve zasađene mladice, mladice baš onog drveća koje je on želeo pred kafanomi za koje nije dobio dozvolu od Uprave za zaštitu. Uplaši se prvo da halucinira, ali kad rukom dodirnu mlado stablo i shvati da je ono stvarno, košmar u glavi kao da mu se naglo ubrza, još više se pomešaše misli i osećanja, stvarnost i san.

Opet je izbegavao da tuda prolazi, ali nešto ga je neodoljivo privlačilo. S Gornje ulice nije se imalo šta videti – čula se samo lupa i nerazgovetan razgovor. Zato on jednim mostićem pređe na drugu stranu

Mlake i niz uličicu koja se ukrivo spuštala ka suprotnoj obali, baš negde sučelice Andrijinom placu, krete ka obali Mlake. Korak po korak savlađivao je krivinu ulice, otkrivale su mu se jedna po jedna fasade kuća i narastala znatiželja: šta će ugledati kada se potpuno otkrije vidik na drugu stranu, na Andrijinu kuću.

Kad brzinom sopstvenog koraka savlada poslednju krivinu, počeo kao iza zavese da se otkriva pogled na drugu obalu, povezaše se nervi, sliku iz očiju prenesoše do svesti, odjednom se složiše i slika i svest, i Jan Roman, skamenjen na sred uličice koja je izbijala na reku Mlaku, ugleda na drugoj strani belu, prekrasnu kafanu »Vodolija«.

Ugleda sopstveni san!

Niz kičmu mu prostruja slabost, kao da mu iz svesti nestaju odbrambeni mehanizmi koji pomažu da ne briznemo u plač, ili da se nekontrolisano smeje, ili da neskriveno na ulici nekog volimo ili mrzimo, kako bespogovorno i elementarno šalje nadražaj i traži od nas neka moždana ćelija. U jedan jedini trenutak skupio mu se sav život, sve misli, uspomene, osećanja i osećaji. Nekom potpuno oslobođenom misli, koja se možda javi jedanput, shvatio je sebe i svoj život, život koji se i ne primećuje među nebrojenim tuđim životima, život – zapravo sitnicu na ovom svetu, sitnicu koja nama tako beskrajno mnogo znači.

*

Kafana »Vodolija« slila se niz Andrijino dvorište kao slap i zaustavila kao slika. Razigrane terase, zelenomodri keramički crep, prozori koji su kao širom otvorene oči gledale na Mlaku, obasjani suncem, pokretali su tu lepu bujicu i kao nepresušni izvor je slivali u reku. Loze su se brzo uvijale oko izbočina i prosto naočigled udahnjivale život projektu Glavnog Arhitekta. Sve su zgrade na Gornjoj ulici bile okrenute na drugu stranu, samo je kafana »Vodolija« gledala na reku kao neki neposlušni vojnik u stroju u kome svi gledaju komandujućeg očekujući naredbu, a on gleda na drugu stranu i jedini vidi ono što niko drugi u stroju ne može da vidi.

Uskoro, na Gornjoj ulici, u jednom danu, dođoše neki majstori, brzo srušiše grubu kapiju od dasaka i postaviše prekrasna vrata, očito dugo pravljena u nekoj radionici. Ličila su na stare lepe kapije u tom delu grada a u čudo ih je pretvorio raznobojni vitraž s likom jedne lepe žene. Već neki među prvim ushićenim gledaocima tvrdili su da znaju ko je ta devojkica. U jednoj ruci držala je svitak, nalik na staru kartu, a u drugoj krčag iz koga je prolivala široki mlaz vode. A kada se krilo vrata na kome se nalazila njena ruka s krčagom otvori, počinjala je neobična igra: kao da se mlaz vode slivao na zelenomodre keramičke pločice ulaza i dalje tekao niz stari Andrijin plac ka Mlaku. Sunce sa zapada se probijalo kroz raznobojno staklo vitraža i ovu sliku pretvaralo u izvor svetlosti, u lepo i nasmevano lice te ulice i celog grada. Na devočinom licu najčudnije su bile oči: tamno plave, kao duboka voda, predimenzionirane u odnosu na lice, ali to niko nije primećivao od onih koji su fascinirani lepotom slike znali satima da je gledaju. Neki majstor ih je napravio poput očiju Bogorodice u crkvama, te se svakom pred vratima činilo da lepa devojkica baš u njega gleda, a kada je ko prolazio, kao da ga njene oči prate sve dok ne promakne iz vidokruga. Pa i kasnije, pričali su, činilo im se da ih taj pogled još dugo prati. Blagim pogledom lepa žena gledala je i svakog pratila pogledom, sipajući neprekidni mlaz vode do juče žednim ljudima. Iznad nje stajao je natpis Kafana »Vodolija«.

Tako se Janu Romanu otkri i treća slika »Vodolije«, slika koja se Arhitekti javila kada su prvi put pomenuli ime kafani iz snova i on je odmah i nacrtao.

S obzirom da su vrata ispunila svu širinu Andrijinog placa u gornjem delu ulice, sav prostor između dve susedne zgrade, delovala su čudnovato: kao da su bila vrata svih zgrada u ulici, vrata u drugu logiku, na drugu stranu, u drugo vreme, u drugi i drugačiji život. Prolaznici su znatiželjno očekivali da čudnovata vrata neko od nepoznatih domaćina odškrine, a tada se kroz njih videla dole reka Mlaka, stara vrba pokraj Andrijine kućice i u daljini žuta crkva. Sasvim priljubljena zemlji, prosto klizeći dole k reci, propuštajući kroz svoje terase i arkade pogled s kapije, sa svim svojim prozorima na drugu stranu, prostrla se kosinom »Vodolija«. Pričalo se da je iznutra opremljena mermernim stočićima, tonet stolicama, brušenim i peskarenim ogledalima, da su sav nameštaj, posuđe, čaršavi i salvete ukrašeni motivom nekog čudnog cveta i da su sve to napravili najbolji majstori grada.

U donjem delu tog stepenastog objekta jedna oveća terasa nadnela se nad reku Mlaku. Potpuno je skrila staru Andrijinu kućicu, ali su ljudi s druge strane reke primetili da u njoj živi neki njima nepoznat čovek. Niko nije znao kada je tu stigao i šta radi.

Andrijino jato nije više tu sletalo. Premestilo se na jedan polusrušeni tavan napuštene kuće. Golub Predvodnik je sam podizao jato, ali se ono osipalo jer su nesigurni golubovi prelazili u druga golubija društva. Ali kada je s najvernijima uzletao Golub Predvodnik je video da se na starom Andrijinom placu bele i crvene neke šare, kao razasuti crteži po travi, da li crepovi, beli zidovi ili keramikom pokrivene terase? Nije razumeo

šta je to. Nije osećao nikakvu nostalgiju za starim tavanom ni tugu za Andrijom. Uostalom, vode je bilo na svakom koraku. Sve je to za njega bila samo slika, nova slika.

30.

Peter Farkaš, prvo kopač zemlje a posle majstor za pripremu gline u pečujskoj fabrici keramike »Žolnai«, dočekao je svoju punu penziju, ispunio potpuno svoj radni staž, ruku potpuno sasušeni. Prvo mu je vlaga iz ilovače svakodnevno ispirala i izvlačila prirodnu vlagu iz kože, a posle godina rada po majdanima zemlje ruke su mu se sušile i koža pucala jer je izgubila moć obnavljanja. Posle je za ruke bilo još teže: njima je mesio vlažnu ilovaču i postao jedan od najboljih majstora za pripremu gline. Ligamenti koji su mu povezivali deformisane koščice ruku sasvim su oslabili, hrskavica potpuno istanjila, ponegde se potrošila do same kosti. Bol u rukama bio je Peteru Farkašu nešto uobičajeno, svakidašnje, a rad, mešenje ilovače – uobičajena patnja koju je on poistovećivao sa životom i sudbinom. Bol mu je bio deo života.

Da je mešenje zemlje pri kraju i da je velika grudva baš tako meka i elastična kako i očekuju od njega, dobrog majstora, Peter Farkaš je znao po bolu u svojim rukama. Kad je počinjao, vlažio suhu glinu, bol je bio najjači. Zemlja je teško podnosila taj prvi kontakt s rukama, opirala se, skupljala u grudve, odbijala da se kvasi, ali su onda sitni i nevidljivi atomi ipak popuštali, upijali vodu i menjali sopstvenu strukturu i čud, mekšali i popuštali. U Peterovim rukama je popuštao bol i tako mu davao znake da odmiče, a kada sasvim oslabi da je pri kraju posla. Kao da je tu neuglednu i žilavu grudvu zemlje smilostivio gnječenjem, milovanjem mokrim rukama, zatim uplašio naglim okretanjem na drugu stranu, ukrotio grubim udaranjem dlanom, bridom i pesnicom. Čas ju je tanjio, čas opet sakupljao, razbijao joj bilo kakav oblik, onda ju je opet nežno zaobljivao, radujući se sve više njenoj testastoj mekoti, pravio joj neobične, neponovljive oblike, nikada ne znajući kakav će joj oblik dati neki drugi ljudi i kakva će ta grudva zemlje biti posle pečenja na ogromnim temperaturama u pećima fabrike Žolnai.

Osušeni, debeli sloj mrtvog epitela na Farkašovim rukama često je pucao od suvoće i krtosti. Iz dubokih i bolnih pukotina šikljala bi krv i razlivala se po žutoj zemlji. Kratko, noću, kad nije radio, koža se sušila, zatezala, bivala tesna za otekle reumatične kosti a bol sve do jutra jačao. Ruke su mu tad prosto vapile za vlagom, za novom grudvom gline, da opet za kratko uspostavi neku ravnotežu između vlage i suše, a onda se opet javljao bol. Taj krug između bola od suše i bola od vlage bio je prokleti životni krug Petera Farkaša.

Pa ipak, iako bez ikakvog osećaja radosti ili tuge, Peter Farkaš je s uzbuđenjem dočekao svečanost kada je njih desetak u fabričkoj svečanoj sali ispraćeno u penziju. Uzbuđen, jer nije navikao na prisustvo mnogo ljudi, a posebno ne na sasvim retke trenutke kada je on bio u centru pažnje. Sve se oteglo, a on sticajem okolnosti i nekog abecednog reda bio prvi koji se popeo na binu da u koverti primi otpremninu i mali poklon. Izdaleka nije ni prepoznao šta je to plavo bilo poređano na stolu, a kada se napokon rukovao s direktorom, nevešto uzeo kovertu u jednu a poklon u drugu ruku, vide da je to plava vaza, mala plava vaza, imitacija ogromne vaze u dvorištu fabrike »Žolnai«, s razjapljenim bogom mora, pred kojom je često u čudu stajao i dodirivao je, prosto ne verujući da je od pečene zemlje, iste takve kakvu i sam mesi.

Bila je to vaza viša od čoveka, vaza ali kao živa! Plava, ali se njeno plavetnilo ni sa čim nije moglo uporediti. Na njoj je bilo razjapljeno vodeno čudovište s ljudskim likom; da li bog voda ili nešto drugo, tajanstveno i nepoznato. Čelo mu je bilo pokriveno lokvanjima, a kosa od vodenog bilja padala mokra preko ušiju. Zenice razrogačenih očiju gledale su negde udesno, malo uvis, i bore brige među očima otkrivale da vodeni bog ne može pomaći glavu; raširene nozdrve tragale su za mirisom a usta prekrivena finom vodenom travom bila razjapljena na krik. Niz to plavo čudo kao da se neprekidno slivala voda. To nije bila obična slika, to je bila drama. Bog bez ruku i nogu, samo s ogromnim otvorom za neke ogromne cvetove kakvi ne postoje, sa velikom prazninom u sebi, s drškama koje niko ne može obuhvatiti rukom niti vazu podići. Lepota bez zaštite: plavo i krik.

Peter Farkaš je sada desnom rukom držao takvu malu plavu vazu ali je nije osećao. Debela, povređena koža nije u sebi imala sačuvanih ćelija čula dodira da mu do mozga prenesu taj osećaj. Tako je glatka plava površina vaze doduše bila njemu u ogromnoj ruci, mrtva koža i hladna keramika su se dodirivali, ali Peter Farkaš to nije osećao. On postade svestan da njegove ruke kojima je mesio tone i tone zemlje više ne mogu da oseće tu istu zemlju. Sasvim zbunjen pogleda u razjapljena usta boga mora i misao mu odluta iz svečane sale fabrike »Žolnai«.

*

Stajao je zgranut pred plavom vazom s razjapljenim bogom mora, potpuno istoj takvoj kakva se nalazila i u dvorištu njegove fabrike, ali je to bilo daleko od njegovog rodnog Pečuja, u nekoj omanjoj lepoj

banji, davno, hladnog februarskog dana jednog rata. Već danima rastavljenom od kuće i svojih, izmučenom i umornom, ta plava vaza na sasvim neočekivanom mestu do bola je u njemu izazvala čežnju za pečujskim majdanima žute zemlje i za običnim mirnim danima u rodnoj kući. Gledajući u tu plavu boju on je bio sasvim siguran da je i ova vaza iz njegovog rodnog Pečuja, jer se ni na jednoj ilovači osim one iz njihovog majdana ne može dobiti takva plava boja. Može boja biti potpuno isto plava, ali će na svakoj zemlji posle pečenja izgledati drugačije. A ova je plava boja bila ista kao ona u Pečuju, na istoj ovakvoj vazi u dvorištu njegove fabrike. Peter Farkaš uzdrhta kao da je naišao na neki dragi predmet iz sopstvene kuće.

Sinoć je, posle mnogo dana, spavao u sobi, u nekom čudnom hotelčiću od zemlje nabijanice, pokrivenog trskom, s drvenim stubovima koji su podupirali nadstrešnicu duž cele građevine. Pogodilo se da tu dospe s potpuno nepoznatim oficir, nekim Rusom, kome je odmah posle mobilizacije dodeljen kao posilni, pa ni jedan ni drugi nisu mogli potpuno skriti nelagodnost što ih je potpuno nepoznate sastavio sticaj čudnih ratnih okolnosti. Trebalo je da samo oficir spava u sobi a on negde vani, pod nadstrešnicom, ali nakon što je ušao u hotelsku sobu, pretpostavljeni ga pozva i pokaza mu jedan ugao gde da legne. Zapravo bilo je skoro svejedno gde će leći: i oficir je legao na daske, na neki krevet bez dušeka i posteljine, uvio se u šinjel i polako predavao snu. Peter je s nešto dasaka koje su se našle u obijenoj sobici, možda ostatke drugog kreveta ili nekog stola, založio tučanu pečku. Ali, kao da su i svojim telima malo zagrejali vazduh, sleđeni zidovi su se po površini topili, s njih počela slivati voda, spirati farbu s moleraja i crtati neke nove šare. Ova topla sobica zbližila je dvojicu ljudi: zemlja dole, zidovi zemlja, a i pod savijenim gredama plafona, kroz popucali trščani štukatur nazirao se debeli sloj zemlje nanet da je čuva od zime. Ova je nabijanica probudila u njima iskonsko pamćenje na prakuće i jednog i drugog. Prvi put ih na ratnom putu poveza nešto zajedničko. Prvo Rus, tonući u san, reče Peteru nešto na ruskom. Ovaj ga nije razumeo, ali mu odgovori nešto na mađarskom, nešto u vezi s rodnom kućom, jer mu se učinilo da je i Rus samo tako nešto mogao spomenuti. Peter se bojao daljeg dijaloga, ali Rus nastavi, pa i Peter ponovo odgovori. Dvoje su nepoznatih ljudi razgovarali, ne razumevajući se rečima, ali im je tog trenutka, u toj zemljanoj sobici bilo važno da razgovaraju. To su razumeli i jedan i drugi. I razgovarali su razumevajući se na potpuno tajanstven i nepoznat način. Razgovor kao da ih je obojicu smirivao i polako prevodio u san.

»Sanjam, sav u zemlji, i od gore i od dole, sa svih strana« - pomisli Peter. »Kao u grobu a dobro mi je«. Spavao je duboko, ali je kroz san tokom cele noći slušao ili samo sanjao kako stražari vani razgovaraju, lome grane i lože negde vatru kako bi se bar malo zgrejali.

Probudili su se odmorni, kao neki drugi i drugačiji ljudi, umili se ledenom vodom iz umivaonika, obukli i izašli u februarsko sunčano jutro. Pred trščarom se osunčana sjala plava vaza a razjapljeni bog mora na njoj kao da je gutao to nešto sunčanih zraka. Peter Farkaš, uzbuđen i potresen uspomenom na kuću nemo je posmatrao tu sliku, a njegov ratni drug, korak po korak, razrogačenih i iznenađenih očiju prilazio ogromnoj plavoj vazi. Kao da je i njega taj divni predmet podsećao na nešto. Primicao joj se polako, razrogačen; Peter Farkaš gledao je čas u vaz, čas u njega, iznenađen i vazom i hipnotisanim čovekom. A kada je Rus bio već sasvim pred njom, nekom kretnjom koja se činila nevoljnom, kao da mu je nešto podizalo ruku bez da je on to hteo, sasvim sporo, oklevajući i strepeći od dodira s najplavljom bojom koju je video u životu, napokon prisloni svoju ruku na sjajnu keramiku.

Strašan krik proderao je tišinu, odjeknuo drugačije na jednu stranu u šumi a drugačije na drugu nad jezerom. Farkašev ratni drug s grimasom strašnog bola i nesmanjenim urlikom odskoči, u nekontrolisanom besu izvadi pištolj i iz blizine sasu dva metka u usta vodenom bogu na plavoj vazi. Peteru Farkašu se učini da odjednom čuje dva stopljena krika: krik ratnog druga i krik boga mora. Na plavoj keramici ostadoše dve rane.

Noćna straža je ložila vatru, bacala žar u veliku plavu vaz, a onda se naslanjala na nju i grejala. Vatra se odavno utišala, nije bilo dima, ali je duboka žar u vaz do jutra podigla keramici temperaturu do neslućene vreline i sada prosto skinula kožu s dlana i prstiju nesrećnom oficiru.

*

Peter Farkaš, na bini svećane sale fabrike »Žolnai«, sa malom plavom vazom u rukama, kao da je tražio u ustima boga mora ožiljke od ona dva metka. I učini mu se kao da mu je već onda bio ubijen život koji tek sada evo privodi kraju. I taj davni događaj koga se podsvesno nikada nije želeo setiti, sada se potpuno, nemilosrdno i bolno vrati u svest i ponovo razleže onaj užasni krik nad jezerom i šumom. On se seti i imena nesretnog Rusa izgorelog dlana - Inokentija Harlamova.

31.

Irena je prema izveštaju Uprave za bezbednost zvanično nestala! Zbog toga se nije mogla sprovesti nikakva ostavinska rasprava koju je priželjkivala i požurivala rodbina, niti je iko mogao da nasledi ili proda njenu kuću na jezeru. Doduše, teško bi je bilo i prodati: prvo su neki njeni pohlepniji rođaci još i dolazili, spremali i održavali malu baštu, ali se to proredilo i kućicu polako preplele puzavice. Pred kućom se talasalo nadošlo jezero, pa je u sveopštoj histeriji i grabežu da se kupi neki plac ili kuća kraj vode i Irenina sigurno bila vrlo privlačna. Ali, iako se pouzdano ništa nije znalo o njenoj sudbini, na kućicu je pala zla senka, obilazili su je, prećutkivali, zaboravljali, izbegavali da o devojčinom nestanku uopšte govore i okretali se svojim poslovima. Susedi s obe strane podigli su nove i visoke ograde prema pustoj kućici i zasadili neko brzorastuće drveće da je potpuno skriju od svojih očiju, a inače sasvim ravna staza uz jezero pred kućicom je bezraložno više savijala ka obali, dalje od napuštenog devojčinog doma. Ireninu kuću i njenu sudbinu ljudi su okivali čutnjom, sretni da se njima nešto tako nije dogodilo. Tako su, valjda, u sebi mogli i da smire osećaj nelagodnosti i grižu savesti zbog toga što im je prosto pred očima nestala svima njima poznata devojka a da niko to ne sme glasno ni da kaže a kamoli da nekog za to pita.

Jezero i ljudi oko njega kao da su s uživanjem otkrivali mozaik nekadašnjeg života: izvlačeni su i popravljani stari rasušeni čamci i građeni novi, obnavljale se kućne fasade okrenute jezeru, vratiše se ptice, izniče trska, začu se kreket žaba, a brzo poraste i riblja mlađ pa stigoše u jatima i ribolovci. Sve se složi, voda umiri na jednom nivou, biljke i životinje uskladiše svoj rast i razmnožavanje da ne smetaju već da služe jedno drugome. Na najlepšem delu obale urediše staze i cvetne leje, začu se muzika i stigoše ljudi, vrati se život.

U svemu tome samo kao da je Irenina zarasla kuća bila ružna uspomena na prošlo vreme, sušu i zlo koje je vladalo ljudima, ali se ona u zelenilu sve manje videla a prošlost sve manje pamtila. Samo je Arhitekta, penzionisan po nekim nepovoljnim uslovima, dolazio tu na obalu pred kućom, sedeo na travi i dugo zurio u vodu. Pričali su da je poludeo od ljubavi za njom, a na tu nesreću nadovezala se i propast projekta kafane koja se i njemu i njegovim prijateljima činila poslednjom slamkom spasa. Sada su mu tvrdili da kafana zapravo postoji, baš na onom mestu gde ju je on projektovao, baš takva kakvom ju je on zamislio, ali on u svom pobrkanoj svetlu iluzije i stvarnosti nije mogao jasno razabrati šta mu to govore.

Vratila se voda, potvrdila njegova vera da se stvari na svetu i među ljudima ipak moraju uvek vratiti prirodi sveta i prirodi ljudi, ali Arhitekta zbog toga nije bio srećan. Bio je u pravu, ali taj veliki dobitak prosto se istopio u Ireninoj nesreći i njegovoj patnji za njom.

Neka zemaljska pravda uvek stigne krivce, zaludele i zabludele, ali sudbina ne prašta ni onima koji su bili u pravu i ponekad podjednako kažnjava i jedne i druge. Bez tog poravnanja kao da se život ljudi, jednih uz druge, ne bi mogao nastaviti.

Ali kao da izmišljene ljudske priče ponekad otkrivaju ono šta oni sami zapravo stvarno žele a ne smeju da priznaju i izgovore, pa uređuju stvari u mašti a ne u stvarnostii, javi se legenda o devojci koja se svake noći kupu u jezeru, a onda pred jutro odlazi do plave vaze i morskom bogu svojim toplim dojkama ublažava bol mecima izranjavljenih hladnih usta, ali kao i da hladnoćom keramike stižava bol i vatru u sopstvenim grudima. I zbilja: kao da su rane od metaka na plavoj vazi bledele i zaceljivale. Ali, verovatno se to ljudima samo činilo.

Arhitekti se u dugim sedenjima na obali uskoro pridruži neki čovek iz kuće sasvim blizu Ireninoj. Niko nije znao čime se on do tada bavio, ali sada su svi bili sigurni da se time više ne bavi, jer je neprekidno lutao oko jezera i pridruživao se Arhitekti kad ovaj ujutro stigne na obalu pred Ireninu kuću.

Čutke su gledali u vodu, kao da očekuju da se iz nje neko pojavi i spase ih nečega strašnog što ih je obojicu proždimalo.

32.

Jana je obuzela samo jedna misao: uhvatiti Magdalenu za ruku i poći što pre odavde, niz vodu, niz sve jaču maticu, neizvesno kud, ali valjda nekom ušću, nekim mirnim meandrima, čistoj, plitkoj i toploj vodi. Otići, otploviti!

Suši je bio kraj, voda je ponovo nadošla, ali sada kao da je sobom odnosila one koji su verovali da jednom mora ponovo poteći i red stvari dovesti u pređašnje stanje. Kao da je samo njih voda gutala, a prema svima drugima, nevernima, kao da je bila ravnodušna i milosrdna. Ali, to nije birala i odlučivala voda: to su birali oni sami, oni koje je voda sada zgrabila kao davljenike, jer su se sami svojom verom, osećanjima i mislima odvajali od većine. Kada većina to shvati, da spase sebe, suzi krug oko žrtava i gurne ih niz vodu

kao neprijatne svedoke sopstvene gluposti i nepoštenja. A kada se vodeni vir za odabranim žrtvama tako zatvori i voda na tom mestu umiri, svi zaboravljaju svoj greh i nastavljaju život čekajući čutke i mirno nove događaje.

- Magdalenu, zovite Magdalenu- viknu Jan s vrata kafane »Crna mačka«, ali ga niko ne ču usred zdravica i pijanstva.

-Magdalenu! – zavapi.

Samo se dve šankerice okrenuše k njemu i on prvi put oseti kako zapravo možda ni nema više nikoga drugoga osim njih, i da su te dve zle žene i najbolje i najlošije što ima. Kao nekoj poslednjoj mogućnosti pritrča šanku i skoro poludeo prošaputa:

- Magdalenu.

Dve šankerice zaplakaše.

Kafana se stišavala i polako okretala k njemu. Čulo se samo: »Magdalenu!«

A kada i taj njegov povik oslabi i pretvori se u ravnu, ravnodušnu reč koja polako bleedi i gubi smisao od silnog ponavljanja, jedna od šankerica mu reče tiho:

-Gospodine Roman, Magdalene nema, ne postoji!

-Kako ne postoji, ko je žena koju volim i gde je?

-Nema te žene! Bili ste s drugim ženama, stalno s nekom drugim, s mnogo žena. Magdalena postoji samo u vašoj uobrazilji. Što pre to shvatite biće vam lakše. Biće vam kao i nama.

-Neću da mi bude kao vama! Uzbuđenje je prolazilo. Gosti iznenađeni Romanovim ulaskom i njegovim povikom polako opet zažagoriše i vratiše se svojim pričama, čašama i zdravicama. Kao da je u toj atmosferi polako nestajao i Jan Roman. Izađe pred prijavu kafanu "Crna mačka" i skoro zakorači u nabujali potok koji se valjao sredinom ulice i tekao ka reci Mlaci.

-Suša a onda poplava – pomisli .- Ima li išta između? Shvati da će posle svega svi ostati ovde, da će praštati jedno drugom i živeti, jer će logika života nadvladati, ali da njemu niko neće oprostiti, jer ni on ne može nikome praštati. I zbog toga će jedino on morati da ode.

Janu se sva ta prijava, kroz pesak i zapuštenu kanalizaciju procedena voda učini plodovom vodom ove zemlje, plodovom vodom u koju zemlja vrtlogom guta svoju odraslu decu i vraća je sebi u utrobu, ma koliko da ta deca želela još da žive. »Samo da bude brzo«- požele.

Isijalo je prvo sunce i polako sušilo zemlju. Ali bio je to za Jana Romana samo paradoks koji mu je pripremila nepredvidiva priroda koja u velikim potezima štiti ljude kao svoju decu, ali nema osećaja i vremena za pojedince među njima.

Negde duboko ispod sebe Jan Roman je osećao čistu, mirnu i toplu vodu. Oseti da lagano klizi i propada u toplo jezero u zemlji. Tresao se od groznice. Neko ga uhvati za ruku. Magdalena? Ali je on ne oseti kao ranije, ljubavlju, kada su onako precizno sklapali receptor na receptor, osećaj na osećaj, misao na misao. Nemo i nemušto držali su se ruke. Međusobno su se osećali i razumevali sopstvenim bolom.

*

Visoko, na tri hiljade metara, Golub Predvodnik je vodio novo jato. Dole su po ulicama sjali kanali kao pravilne, pravougaone reke između stambenih četvrti a široka Mlaka skupljala svu tu vodu i valjala je prema jezeru. Na uskom trotoaru pred kafanom "Crna mačka" jedna je uboga žena, nakaradno drečeći odevena, držala za ruku sasvim povijenog blatnjavog čoveka. Neki prosjak u umašćenom, smešnom crnom smokingu pažljivo je posmatrao lice tog čoveka, a onda kao da ga iznenađen prepozna, skide svoj klovnovski sako i umota ga njime da ne drhti. Žena ga prihvati pod jednu, prosjak pod drugu ruku i trojka sporo i teturajući ode nizvodno.

Oštrim okom Golub Predvodnik je video dole velike promene, ali nije mogao razumeti da li su dobre ili loše. Njemu je to bila samo obična slika sveta. I Golub Predvodnik ravnodušno povede jato u novi krug.

VÍZÖNTŐ

Regény

Fordította:

Beszédes István és Varga Piroska

1.

Nem volt még rá példa, hogy Jan Roman, a Fekete Macskához címzett vendéglő pincére kiejtette volna kezéből az italokkal teli tálcat. Ismét a söntéshez lépett, és ledarálta a rendelést a két goromba csaposlánynak. Amíg azok az italokat kimérték, Jan fényesre törölte a tálcat, majd hátrafordult és figyelmesen körülnézett a kocsmban. Mintha órákkal ezelőtt megdermedt volna minden, napok óta nem történne semmi: jóformán minden asztalnál törzsvendégek ültek, nem jött be és nem távozott senki. A zsvaj ereje sem változott, füst volt és kocsmaszag, az idő egyenletesen haladt, lassan telt az éjszaka.

“Akárha festett kép volna, s nem maga az élet”, gondolta Jan Roman.

A csaplárosnők a poharakat meg az üvegeket a pultra rakták. Jan hátán a hideg futkosott a söntés fémlapjához csapódó és hajszál híján elrepedő üvegtárgyak koccanása hallatán. Az egyébként minderre érzéketlen személyzet minden egyes alkalommal ugyanígy ütötte oda a poharakat, mindig ugyanazzal az erővel, de össze soha nem törve azokat. Jan Roman idegei megfeszültek a pohárkoccanás fémes hangját követő üvegtörésre számító pillanatnyi várakozásban.

A pincér bal kezének legyezőszerűen széttárt ujjaira helyezte a fényesre törölt kerek tálcat, úgy rakta rá az italokat. A borosüveget meg a szódásszifont középre igazította, a tenyere fölé, hogy kiegyensúlyozzák a terhet. Azonnal észrevette, hogy a borospalackot már kibontották, és ebből már azt is kikövetkeztette, hogy jócskán elszaladt az idő, és a csaplárosnők a vendégek ittasságára számítva már nem is igyekeznek leplezni a nemtörődömséget. Ki tudja, meglehet, az asztalokon hagyott maradékkal öntötték fel a palackban található bort, vagy hogy lőrét kevertek a tiszta italhoz, esetleg még némi vizet is elegyítettek hozzá...

Jan ennek dacára továbbra is szó nélkül rendezte a poharakat az üveg köré. Miközben azt vizsgálgatta, szárazak-e, az egyikén rúzsnyomot vett észre, egy ismeretlen ajak lenyomatát. Illetve annak egy darabkáját, mivel a csaposlányok a nagyját azért letörölték. Jan az ismeretlen nőre gondolva megborzosongott. Megpróbálta emlékezetébe idézni a kocsmá iménti képét, hogy kitalálja, melyik az az ajak, de mindhiába. Ám lett légyen az bár emberi mulasztás eredménye, és semmivel sem több egy mosatlan pohárnál, az üvegen látható ismeretlen ajak, illetve annak maradványa Janban felébresztette a gyöngédséget. Gondolatai Magdalénához kalandoztak. Mennyi ideje is már, hogy utoljára látta?

Nem sokra rá felocsúdott: de hisz ez azért mégiscsak egy mosatlan pohár! Régebben, ami nem volt kifogástalanul tiszta és száraz, azt mindig visszaadta a hanyag személyzetnek. Aztán, amikor rájött, hogy kap helyette ugyan másikat, de az a másik csak másként piszkos, felhagyott vele. Ezúttal is, és most is viszolyogva tette túl magát az egészen. Ahogyan egy-egy poharat levett a pultról és megfelelő helyet keresett neki, ahogyan óvatosan a tálcára helyezte, érezte magán a csaposlányok tekintetét, benne valamicske félelmet és jóval több gúnyt: ugyan szóvá teszi-e majd, visszaadja-e a poharat, tiltakozik-e, tesz-e megjegyzést vagy csak odavet valamit a bajusza alatt? Sugárzott belőlük a rosszindulat, látszott rajtuk, hogy már készen állnak a mentegetőzés és a visszavágás még kimondatlan, de már megfogalmazott válaszaival, s ha kell, pár szitokkal is. Miközben tálcára helyezett egy-egy poharat és a következőért nyúlt, érezte, ahogyan a csaposlányokból felé áradó feszültség enyhül, benne azonban percről-percre növekedett, a tépészetes feszítette az idegeit, a vér pedig záporoként zúdult az agyára. Úgy érezte, mintha helyet változtatna, hogy lebegni kezd és eltűnik innen, távolodik a kocsmazaj, maga mögött hagyja a söntés mögüli gúnyos tekinteteket, enyhül az italszag és egyre halkul az üveg idegesítő koccanása a fémen, amit ráadásul még fülében a magas vérnyomás okozta zúgás is tetézett. Egy félbemaradt hajnali utazása jutott az eszébe, mikor éppen ébrednek, majd pihenten és jókedvűen a napkeltét nézi.

Ehelyett azonban most csak a szűken töltött poharakat látta. Rakosgatta őket a szódásszifon meg a borosüveg köré. Egyre kevesebb erőt érzett magában ahhoz, hogy megfékezze az átverés, a ravaszkodás és a tisztatlanság áradatát, hogy elviselje a rettenetes és minden tiszteletet nélkülöző kapcsolatokat, ezt a gyalázatos emberek közötti érintkezést, amelynek bár mindannyian tudatában voltak, amely felett azonban valamennyien szemet hunytak. Mintha ez a hazugoknak is és a becsapottaknak is megfelelt volna. Egyesek azzal a meggyőződéssel csaltak, hogy azt senki sem veszi észre, a többiek pedig – eljátszva, hogy hisznek nekik – őket csapták be. Ebben egyedül Jan érezte magát kellemtelenül.

Megérezte a kinti éjszakát és a messzeséget. Andrija vajon jobban lett-e?

Bal kezében megtelt és súlyos lett a tálca. Nézte, ahogy a letörletlen borosüvegen meg a szódásszifonon végigcsorog a csöppekbe gyűlt pára. Elindult, hogy felszolgálja a megrendelt italokat. Úgy tetszett neki egy pillanatra, mintha a borosüveg alatt vízpárna volna, és hogy rajta a flaska kissé megcsusszana. Éppen akkor állt fel az asztaltól az egyik vendég, és Jannak hátat fordítva, búcsúzkodni kezdett társaságától. Jan számított rá, hogy hirtelen, hátra sem pillantva vág majd át előtte, ezért jobb vállát előretolta, hogy gondosan eltakarja vele tálcat tartó bal kezét, ahogy a labdát bújtatják cselezés közben, vagy a gyermeket vezetik nagy tömegben keresztül.

Már azt latolgatta, hogyan teszi majd a vendégek elé a már felbontott borosüveget. Lesz-e, aki szóvá teszi, esetleg másik, fölbontatlan palackot kér? Vagy tiltakozik a megdézsmált ital, netán a nedves és maszatos poharak láttán, vagy esetleg a poháron észreveszi a rúzsfoltot? Ez számára csak megkönnyebbülést hozna. Azt kívánta, hogy dühösen csattanjon fel a vendég, hogy határozottan tiltakozzon, küldje vissza a rendetlen pohárban felszolgált pocsk italt, ő pedig vihesse vissza a csaplárosnőkhöz, mossák el, töröljék szárazra, figyelmesen és hiánytalanul töltsék ismét teli a poharat – és minden térjen vissza a dolgok másféle, a mostaninál természetesebb kerékvágásába. Meg volt róla győződve, hogy ha a rend itt gyökeret ver, a kávéházból az utcára is kiárad, mások sem fognak tűnni tovább, és végül minden jobbra fordul.

A búcsúzkodó vendég körül sem tekintve csakugyan akkor vette az irányt a kijárat felé, amikor Jan már a háta mögé ért. A pincér azonban jobb keze érintésével finoman feltartóztatta, és folytatta útját a teli tálcával a megcélzott asztal felé. A borosüveg ennek ellenére nekilendült. Jan érezte, hogy a tálca súlypontja tenyeréről egyszeriben az ujjaira tevődik át, hogy a korábbi egyensúly felborult, és hogy már némelyik italospohár is a sikló palack nyomába ered. El kellett volna kapni az egészet a másik kezével, újra rendezni az italokat és kiegyensúlyozni a terhet. Jan azonban úgy érezte, hogy ezt már tulajdonképpen nem is akarja. Bal keze ujjai begörcsöltek az erőfeszítéstől, segítségére a jobb kéz azonban az agy erre vonatkozó parancsa híján nem sietett.

A sima tálcán hangtalanul csúszkáltak a poharak, ujjai elernyedtek, és erőt sem igen érzett magában arra, hogy a bekövetkező eseménynek útját szegje. Mi több, Jan Roman édes borzongást érzett, miközben az elkerülhetetlen bekövetkeztére gondolt, és lépkedett nyugodtan tovább a mind megközelíthetlenebbnek tűnő asztal felé.

A borosüveg aztán hirtelen megperdült, alja megakadt a magas tálcaperemen, s utánaeredtek a poharak is, majd amikor a bal kéz végérvényesen feladta, Jan Roman tálcája nagy robajjal a csempepadlóra csapódott. A törött üveg csörömpölését elnyomta a szódasszifon robbanása, egy vastag üvegdarab pedig a cipő fölött Jan bal lábába fúródott.

Körül minden megdermedt és elcsendesedett.

A padlón szétfolytak az italok, összekeveredett az édes az erőssel, a színes likőrök hajszalerei szerteágaztak az áttetsző tócsában, összekeveredtek a színek és az ízek az üvegszilánkokkal, s az ílymódon keletkezett elegy valami új, ismeretlen illatot árasztott. A beállt csendben csak a gusztustalan koktélaban pezsgő szóda szén-dioxidjának bugyborékolása hallatszott.

Jan érezte, végigfolyik a lábán és eláztatja zokniját a vér.

Minden szem rátapadt. Ő meg előbb a lábai előtti tócsára, majd az elnémult vendégekre, végül pedig a csaplárosnőkre vetett egy pillantást. Arcukról lassacskán eltűnt a szódásüveg robbanása keltette riadalom, és visszatért a rosszmájúság és a kíváncsiság kifejezése: mi következik most? Ugyanezen tűnődött a Fekete Macskához címzett vendéglő valamennyi látogatója is.

A bejárat melletti asztalon nagy műanyagtálca állt néhány zsírfoltos, teli vizespohárral. A városban tomboló, rettenetes aszályban megszomjazó emberek be-betértek egy borsos áron mért pohár vízre, és ott tébláboltak, hogy valamelyik csaposlány feléjük pillantson, és bedobhassák aprópénzüket a dobozba. Ők is a pincért bámulták, miközben a poharat a szájukhoz emelték, aprót tartó kezük pedig megdermedt a doboz fölött.

Jan Roman megkövülten állt az üvegcserepek között, és úgy tetszett, kívülről, a báméskodók, a fejleményeket lesők táborából szemléli önmagát. Lelki szemei előtt megrökönyödve látta, amint zavarodottan, tehetetlen, üressé vált kezeivel kis híján az üvegcserepek fölé görnyed, és egy szempillantás alatt megértette, hogy mostantól vége haszontalan és jelentéktelen ragaszkodásának a tiszta poharakhoz, a minőségi italokhoz és az udvarias kiszolgáláshoz, hogy máától végérvényesen fellelenezhet a személyzet, nem kell csalásai miatt rettegnie, ő pedig végképp beleveszik az őt körülvevő és kínosan nyugtalanító valóságba. Hogy immár visszafordíthatatlanul részévé vált ennek a világnak, hogy éppen olyanná lett, mint a többiek.

Ezért aztán Jan Roman nem hajolt le. Megnyugodott, amint azt érezte, ellazul a teste, gondolatai egyre gyorsabban távolodnak e világból és a kávéházból, s lassan átlépve a tócsát, jobb kezével levette és a zsebébe tette csokornyakkendőjét, kigombolt egy gombot a szmokingján, kinyitotta a vendéglő ajtaját, és kilépett a csillagos, meleg, száraz éjszakába.

Amerre ment, vérnyomot hagyott maga után.

2.

Alighogy Jan Roman belépett az ajtón, és a szmokingot levetette, csöngettek máris az ajtón. Nem szokott hozzá az éjszakai látogatókhoz. Lehet, hogy Magdaléna az? Jan kezében a szmokinggal nyitott ajtót. Ám csak egy csavargó állt a küszöbön, szenvedést színlelő arccal és viszolyogtató, könyörgő hangon kéregetett. Roman szó nélkül maradt a meglepetéstől, megkísérelt gondolatai világából visszatérni a valóságba, és e hétköznapi helyzetben igyekezett kínzó érzéseit elpalástolni, de csak még jobban összezavarodott. Nem is igen foghatta fel, ki itt ez az ember, és mit is akar? A koldus pedig mintha tudta volna, hogy Romannal furcsa dolgok történnek. Máskülönből miért világítának éjnek évadján lakása ablakai? Tudta, hogy a zavarodott ember, akár szomorú vagy kétségbeesett, vagy netán túlzottan boldog, lehet fősvény vagy bőkezű, ilyenkor saját jellemét is meghazudtoló meglepő és szokatlan dolgokra képes. Ahogyan Jan Roman is: álom és valóság, lidércnyomásai és a tárgyi világ között feleúton megrekedve, önkéntelen és ösztönös mozdulattal a koldus felé nyújtotta a lüszterszmokingot, amit a szerencsétlen mohón meg is ragadott, majd beleveszett az utcára vezető átjáró homályába.

3.

Senki sem tudta bizonyosan, mikor és mily módon vette kezdetét az aszály. Az öregek még emlékeztek azokra az időkre, amikor a város utcáin patakok folydogáltak, medrük azonban azóta észrevétlenül kiszáradt, s azóta csak nagyritkán telt meg esővízzel. Később szennyvízcsatorna és személtlerakó lett belőlük, amikor pedig nyáron elviselhetetlenül bűzleni kezdtek, deszkával, gallyal és földdel földték vagy temették be őket. Így aztán a régi patakmedrek feltöltődtek, és elnyelte őket az út és az utca. Eltűnésük okát nem firtatta, lehet, hogy észre sem vette senki.

Évek teltek el anélkül, hogy a tavaszi felszíni csapadék lehatolt volna a talajvízig. Eltűntek a mocsarak és a tavak, a nádasban fészkelő madarak céltalanul, puszta megszokásból vagy ösztöntől hajtva szállkostak a kopár táj felett. Mindez olyannyira fokozatosan ment végbe, hogy csak az idős és tapasztalt emberek érzékelték, és tanúsítottak aggodalmat a történetek miatt.

Ha valaki gyümölcsfát ültetett, a gyökere elszáradt a száraz földben és a homokban. Az erdei facsemete egy-két évig kitartott ugyan, de azután az is menthetetlenül senyvedni kezdett, és az is csak kiszáradt végül. Az öreg fák lombcsúcsa megperzselődött. Ami csak zöld volt, sárga lett. A városi fasorok csonkig visszavágott koronáiból kiserkent gyenge tavaszi hajtások maguktól is elszáradtak. Nem volt árnyék, eltűntek a dús lombú erdők, így aztán az északi szél szinte betemette homokkal a várost. Bármibe kóstolt is az ember, homok ropogott a foga alatt. Az emberélet hosszát is ezzel mérték: ha már testsúlyoddal egyenlő mennyiségű homokot nyeltél – ütött a végórád.

Az egykor csordultig telt régi kutak mind kiapadtak. A víz évről évre mélyebbre húzódott, már szivattyúval sem tudták felszínre hozni. Az emberek előbb szédítően mély aknákat vájtak, és azokból ástak és fúrtak kutat, ílymódon kísérelve meg vízhez jutni. A föld felszínétől a föld mélye felé fordultak.

Megjelentek a feltalálók is – s velük a különféle együgyű és bűbajos találmány, amelyet csak le kellett engedni a kútba, vagy rákapcsolni a vízvezetékre, esetleg vízben föloldani és a föld mélyébe juttatni –, akik tulajdonképpen orruknál fogva vezették az embereket, bezsebelték a pénzt és odébálltak. A ritka és kihalófélben lévő kútfúró-mesterség feléledt, egymást érték a kútfuratok, amelyek egy ideig még adtak ugyan valamicske vizet, de nem sokra rá rendre kiapadtak.

Az eső már csak az emlékezetben élt, és mint az ég legnagyobb ajándékára, gondoltak rá.

Az aszály teljesen megváltoztatta a város életét, az élet rendjét és az emberi kapcsolatokat.

Nem tudni pontosan, először mikor is vettek róla tudomást az emberek, annyi azonban bizonyos, nyomban kezdetét vette a katasztrófa kiváltó okát firtató találgatás. Egyesek, a fantáziálásra hajlamosak szerint mindennek oka, hogy a város egyik teréről eltávolították a tűzoltók védőszentjének jobb kezében korsót tartó, abból vizet öntő szobrát, és hogy az aszály az isten büntetése. És csakugyan: mind gyakoribbá váltak a tüzek és a tűzvészek, elemésztették még azt a szűkös termést is, ami a nagy szárazságban beérhetett. Voltak, akik úgy vélték, hogy az aszályllyal egyik vallás állt bosszút a másikon; az őslakosok véleménye szerint, a még aszályosabb vidékekről érkező betelepülők tehetnek róla, akik előzőnölték a várost, a telepések pedig ezzel szemben azt állították, hogy ez hazugság: víz van éppen elegendő, csak a helybeliek rejtegetik, nem adnak nekik belőle. A szakemberek az éghajlati, a légköri változást tették felelőssé, az éppen a város fölött tátongó ózonlyukat, a nagyarányú ipari fejlődést meg a nagy építkezéseket, amelyek során az épületek, az új utak, a vasutak mélyre ásott alapjai átmetsztették a föld alatti vízereket. És megígérték, hogy hamarosan ismét minden a legnagyobb rendben lesz. Azt is suttozták a városban, hogy mindez az olajfúró tornyok, a föld alatti nukleáris robbantások miatt van, és hogy ez egy

titkos föld alatti hadviselés része: aki a vizet birtokolja, a többi szomszámára kárhoztathatja, és merőben új hierarchiát teremthet a földgolyón.

A legmerészebb szöbeszéderek szerint a szárazságot a kékség, a víz színének eltűnése váltotta ki. A világ legtisztább kékjét pedig a tó mellett álló hatalmas kék váza őrizte. E szín hiánya volt az, ami miatt az élet és a művészet értelmét veszítette. Ugyanis éveken át, az éjszaka leple alatt, hosszú utat megtéve jártak ide a váza mázának tolvajai. És a kék színnel egyetemben lassan a víznek is nyoma veszett. Azután, hogy a kékség írmagját is elorozták, torkába lőttek a kék váza azúrra tátott szájával vigyázó vízi istenségének. Ezután – a vízisten bosszújaként – ütött be a rettenetes aszály. Hogy minden áldott reggel, hajnalhasadáskor a váza szomszám istene elüvöltötte magát, száznál is többen állították. Siratta a vizet, a szeme láttára kitikkadt tavat. Valójában azonban senki sem tudhatta, hogy a tátott szájú kerámiaszörny üvölt-e, vagy az éhes és szomszám vadállatok a közeli állatkertben. Az ember számára tulajdonképpen ez nem is igazán fontos: úgysem hallunk mást, mint amit épp hallani akarunk.

4.

Jan pontosan emlékezett Andrijával való első találkozásának napjára, de olyan érzése volt mégis, sokkal régebből ismerik egymást, vagy még pontosabban: nyilván már első találkozásuk előtt is tudni véltek egymás létezéséről, sőt, talán keresték is egymás barátságát. Roman egy gyönyörű késődelutánon, amint épp munkahelyére, a Fekete Macskába indult, az égen egy raj fehér, magasrepülő galambra lett figyelmes. Látott az égen más galambrajokat is, de ez lebegett a legmagasabban, és miközben a földön már alkonyodott, a szárnyak még meg-megvillantották a napfényt. Ez a raj körözött a legtávolabbi, és ereszkedett le utolsóként a kifutóra. Jan úgy látta, mintha az Alsóvárosban szálltak volna le, de nem tudta pontosan meghatározni, hol: a galambok eltűntek a piros cserepek között, és mintha a föld nyelte volna őket el. Úgy tetszett neki, mintha e galambraj adta volna meg a jelet: valaki üzenetet küldött, hogy várja őt. Ahogy telt-múlt az idő, Jan egyre inkább megközelítette azt a helyet, ahol a galambrajnak a fárasztó repülés végeztével nyoma veszett, míg végül talált egy kaput, ami mögül turbékolást hallott. Különös kapu volt: nem lehetett eldönteni, hová vezet, mert a szomszédos házaknak volt saját bejáratuk. Ez a kapu is nyílt valahová, de Jan csak nem tudott rájönni, hová. Csak amikor egyik este végigment az Ó utcán, ahol régen a Mlaka folyt, figyelt fel egy alacsony kis házra, amelynek ablakai a legmélyebben feküdtek az egész környéken, alig valamivel a talaj és a járda fölött nyíltak. Az egykori folyómedret valószínűleg annyira feltöltötték, hogy az végül egészen az ablakpárkányig emelkedett. Mintha az egész utca földbe süllyedt volna.

Jan az alacsony kerítés fölött, a különös kapu felé meredeken emelkedő udvarban meglátta a szomszám galambokat szótlanul itató, sovány férfit. A férfi, mintha megérezte volna Jan tekintetét, odament a kapuhoz, kinyitotta és megszólította: gyere be! Így kezdődött Andrijával való ismeretsége. Jan nem sokat tudhatott meg róla, hiába tudakolta, hogy hová valósi, mióta tartózkodik itt, van-e valakije, mivel foglalkozik és miből él? Csak később döbbsent rá, hogy barátja tulajdonképpen sehova nem jár, ki sem teszi az udvarból a lábát, és hogy a galambok mindennapos röptetésével tulajdon lelkét röpteti, hogy így tett szert a széles kitekintés élményére, amelyre a városnak abból a mélyen fekvő részéből másként nem lett volna módja. Az is lehet, hogy megúnva a magányt a galambokkal hívó jeleket küldött valakinek, ahogyan őt is idehívta. Ezért Jan úgy érezte, hogy találkozásuk nem lehet véletlen, hogy egyszer mindenképpen be kellett következnie. Órákig üldögéltek a langyos fűvön, és szótlanul az eget nézték. Jan pedig esküdni mert volna arra, hogy megállás nélkül beszéltek, és sok mindent elmondtak egymásnak, azonban ez csak neki tűnt így, a valóságban hallgattak. Mégis, mintha szavak nélkül is társalogtak volna. Andrija beteg volt, elárulta a szeme, de betegségéről sohasem beszélt, Jan pedig nem tudott rájönni, miben szenved. Inkább hasonlított ez az állapot önként vállalt szenvedésre, és mivel nem volt ereje változtatni bármin is, és képtelen volt segíteni magát, lassacskán elsorvad és tönkrement benne.

Andrija háza egyike volt a városrész ritkaságszámba menő téglaházainak a környék többnyire vert falú, roskatag viskói között. A gazdagok a Felső utcában építették nagy házaikat, és a régi folyómeder felé meredeken ereszkedő, egykor szép, nagy portákat alsó és felső részre osztották. Az alsókat a régebben oly gyakori áradások miatt eladták a szegényeknek. Így vált ketté a világ: fölülré került a gazdagoké és dőlőföské, és alulra pedig a szegényeké és az irigyeké. Bár valaha az árvíz választotta szét, a két világ megosztottsága a mostani rettenetes szárazság dacára is megmaradt. A gyűlölet megszületik és nem szűnik meg kiváltó okával egyetemben, tovább él, osztódik és erősödik, olyan emberi szenvedélyek táplálják, amelyek világrajövetelénél mégcsak nem is bábáskodtak. Hogy mi történhetett, ki kivel kötött alkut, nem tudni, ám egyedül csak Andrija telke maradt felosztatlan; talán azért, mert felső végét oly csúfosan keskenyre szabták, hogy csak éppen olyan széles volt, amilyen széles különös kapuja is, nyilván a szomszédok telhetetlensége miatt, akik valahogyan szert tettek a telek felső részére, és házaik a teljes utcai frontot kitöltötték. Így Andrijának a felső végen csak a két szomszédos ház alkotta szorosban ékelődött

furcsa kapu maradt, meg a telek, amely kicsit balra szélesedve húzódott az ő kis házáig. A legcsúnyább telek volt ez, a lehető legrosszabb hely arra, hogy bármi szépet építsenek rá.

A házba az udvar felől lépcső ereszkedett, az egyetlen szoba padlóját piros téglák és régi szőnyeg borította. Nyilván, mert olyan alacsonyan feküdt – ez volt talán a város legmélyebben fekvő háza –, a kis szobában mindig hűvösebb volt, mint odakünn, és Jannak úgy tűnt, hogy itt még a léptei is másként visszhangzanak. A ház udvarát, a padlás faoromzatát és a galambdúc nyílásait szinte ellepték a galambok, a kitűnő, félvad magasrepülők, amelyeket csak Andrija füttyszava emelhetett az égbe, és amelyek – azt az illúziót keltve, hogy ott, alattuk van egy most még homályos és rejtelmes, de mindenképpen nagyon fontos valaminek a középpontja – végtelenül köröztek a férfi, meg a kis ház fölött.

5.

Jan Roman a Fekete Macskát megutálva, megbántottan és sebesült lélekkel, az emberekkel való rendszeresen kellemetlen találkozástól rettegve, órákon át bolyongott a városban, vagy a kiégett természetben keresett menedéket.

És meglehet, a természetet immár a rá való emlékezés váltotta fel. Lomb nélküli fák és rémképek.

Rossz pincéri erőnlétét meghazudtolva, lélekszakadva loholt, nagyon messzire elcsatangolt. Így próbált menekülni attól, ami vele történt, és ami, legalább is úgy érezte, béklyóba fogta, és hiába szeretett volna kiszabadulni belőle, egyre jobban magába rántotta az örvény. Majd beleőrült az erőfeszítésbe, amellyel szenvedését takargatta. Szakadt róla a piszkos víz, az izzadság, áradt belőle a kocsmaszag, kavargtak fejében a rossz emlékek és a kíméletlen arcok képei – elhagyta az ereje és szórakozottá vált. Az átokfutásban idegei megnyugodtak, gondolatai kitisztultak, a száraz füvek és levelek ismerős szagát pedig újra megérezte. Virágpor tapadt a trikójára, tövises sebeztek fel a bőrét, pókháló ragadt szempillájára és szemöldökére, szaporán pislogott, hogy ne menjenek a szemébe a bogarak, minden elhomályosult előtte, és könnyein áttört a napfény. Arra vágyott, hogy mint egy harmatcsepp, feligya az aszály és a szomjúság, hogy párává váljon és felszívódjon – fájdalommentesen és végérvényesen. Csak ha Magdalénára gondolt, tért magához, és öntötte el a bizakodás.

Csak eljusson Magdalénához!

Ilyen tébolyult és túlhajszolt állapotban érkezett meg. A nő törölközővel felitatta róla a ritkás izzadságcseppeket, amelyek, mint a tisztítás után a kútból feltörő víz, egyre kövérebbek és tisztábbak lettek. Testét hűtötte a szél, a nő pedig simogatva enyhítette izmainak és inainak görcsét. Lesimította szempillájáról a finom pókhálót, és gyönyörködve figyelte, hogy csillapszik a zihálása, válik egyenletesebbé a lélegezése, ver a szíve mind lassabban és szabályosabban. Közben megszáradt a bőre.

Az álom és a nő között lebegett.

Az asszony lágy keze bejárta egész testét, és felébresztette a félálomból. Simogatta finom ujjával, amelyek csak éppen annyira voltak nedvesek, hogy ne hallatszódjék neszezésük a férfi bőrén. Ujjhegyeivel és érzékeny kézfejével érintette azokat a helyeket, amelyeket a legsűrűbben szőnek át az idegek. Miközben csókolta, Jan hirtelen fájni kezdett, arcával megkereste a nő forró hónalját, mellét és hasát, bebújt combjai közé és remegett. Az asszony végigcsókolta a testét, és érezte, hogyan keveredett össze verítékének sója a kórós édes virágporával. Lassan magához tért, szembogara a lehunytt szemhéj mögött egyre gyorsabban mozgott.

A nő egy másik világból hozta vissza, és maga is reszketni kezdett, miközben hozzá egyre közelebb került; világaik és gondolataik összefonódtak. Bőrük összetapadt, és mind jobban érezte egyik a másikat, szaguk és nedvük összekeveredett, eggyé vált testük melege, a légzésük felgyorsult és összehangolódott. Míg a nő kiszívta a tövises ütötte sebeket, és meggyógyította a lelkét, addig Jan a nő testén puhaságot és illatokat keresett. Felhorgadt bennük a vágy, fellobbant a szenvedélyük. A nő gyöngéden, hogy meg ne bántsa vele, egészen átadta magát neki, s néha eltűnt, majd újra megjelent, hogy mindig, éber és öntudatlan állapotában is mellette legyen. Mintha bőrükről szédületes gyorsasággal levált volna az elhalt és érzéketlen hámszövet és csupa idegvégződés maradtak volna, agyukban halványodni kezdtek a hétköznapiak és a közönséges világ, és egy minden falat ledöntő érzés kohója olvasztotta titokzatos ötvözzé a két szerető testét.

Eltűnt irigység és hiúság, elenyésztek az emberek, a múlt és a jövő. Csak ők léteztek, és egyetlen pillanat volt az idő.

Minden végtelennek tetszett. Minél mélyebbre merültek egymásban, s látszólag buzgón oltották a tomboló szerelmi vágyat, annál erősebbé vált közöttük a kötelék, s utaztak újabbnál újabb érzések és érzelmek szárnyán.

Tudatának legmélyebb rétegeiből bukkant fel a nő. Mint aki mindig is mellette volt. Öröktől fogva.

De feltámadt benne a félelem is! Elmúlik-e majd ez is egyszer, és mint a többiek, ők is durvává, önzővé, féltékennyé és gyűlölködővé válnak? Hogy mindent romba döntsenek. Mert mindazért, amitől az élet megfosztja őket, a futó örömtől szeretnének kárpótlást nyerni. Kiállhatja ezt egyetlen szerelem is?

6.

Mivel főpolgármestert a sokéves viszálykodás miatt nem tudtak választani, a város alpolgármestere hívta össze a városi tanácsot. Két határozatot kellett meghozniuk: egy kiemelt fontosságút – arról, hogy milyen felosztás és sorrend szerint juthatnak vízhez a háztartások a néhány még működő városi kútnál –, és egy másikat, egy látszólag protokollárisat – a város új főutcájának kihirdetésére vonatkozót.

Mivel három kivételével a kutak zöme már régen kiszáradt, a még működők forgalma igencsak megnövekedett. Eleinte távoli helyekről, ciszternákban érkezett az egyébként borsos árú ivóvíz. A könnyű kereseti lehetőség hírére ugrásszerűen megnőtt a vízzel kereskedők száma, akadt közöttük szép számmal tisztességtelen is, aki a célra tisztátalan tartályt használt, sokszor eleve piszkos vizet tankolt; de az is előfordult, hogy a viszonteladók ócska hordóiban fertőződött meg a víz. Ezért aztán pár járványos megbetegedést követően betiltották a vízzel való kereskedést, a lakosság pedig kizárólag a rendelkezésre álló három kúton tölthetett magának vizet, aminek a város tanácsa, lévén immár ritka természeti kincsről szó, minden literjét megfizettette. A sorok végeláthatatlanokká duzzadtak. De a baj is.

A városi tanácsban most is órákig tartó vita folyt, sehogyan sem tudtak megegyezni a soron kívüli vízvételzés ügyében. Eleinte az idősek és betegek kiváltsága volt ez, de később, érdemeikre, felelősségteljes szolgálatukra, fáradságos munkájukra és a köz érdekeire hivatkozva egyre többen tettek kedvezményre szert. A legvégén már csak öregek és betegek álltak a sorban. A helyzet tovább bonyolódott, amikor a szegények némi ellenszolgáltatás fejében sorbanállást vállaltak a gazdagok helyett. A kivételezettek pedig azt szerették volna, mindenki lássa: nekik nem kell sorban állniuk, ki az, aki a várakozásra rászorul, és ki az, aki nem; új hierarchia alakult ki így a városban, és nagy lett a zűrzavar. Soron kívül, pusztán az engedély felmutatásával vagy az örök odasúgott néhány szóval vizet szerezni, alkalom volt arra, hogy az embereket meggyőzze saját fontosságuk felől. Vízhez jutni ebben a szörnyű szárazságban a legfontosabb dolog lett a városban. De csak a gyengék és a nyomorultak vártak sort, a befolyásosak megmutatták, hogy enélkül is hozzá tudnak jutni, leginkább a szegényektől vásárolva, a vízhez, akik viaskodva saját fajtájuk kutyaütőivel is, késő éjszakáig várták a sort. Idővel ők is megkörnyékezték a rendfenntartók parancsnokát, és a kiváltságok pillanatnyi rendjét újra és újra meg kellett szilárdítani, újabbnál újabb ötleteket és megoldásokat, új alkalmakat kellett találni a protekció-szerzésre és a megvesztegetésre.

Mindezt sok idegeskedés, vita, gyakorta verekedés kísérte, és akadtak drámai pillanatok is. Amikor például megállt a tartálykocsit szállító, mogorva személyzet biztosította teherautó, s a parancsnok elrendelte, hogy a sor húzódjon hátrébb, bizonyos távolságra, hogy bekapcsolva a különleges, nagyteljesítményű pumpát egy pillanat alatt teletöltsék a ciszternát. Az ilyen pillanatokban nagy nyugtalanság lett úrrá a végtelen sorban csendben méltatlankodó embereken, hisz senki sem merte veszélynek kitenni sorban elfoglalt helyét, akármilyen siralmas is volt az; féltek a rendfenntartótól, aki eldönthette, hogy ki ne kapjon vizet, vagy visszaküldhetett bárkit a kilométeres sor végére, sőt, örökre meg is jegyezhetette magának. Közben pedig az a szóbeszéd járta, hogy egyesek ílymódon töltik meg medencéjüket és kádjukat, öntözik kedves virágaikat és fáikat, locsolják a fűvet.

Hangos méltatlankodás és szitkozódás csak a sor végéről hallatszott, és a lázadók, miután egy tapodtat sem haladtak előre, vagy odébbálltak, vagy egy ideig még tébláboltak, majd elindultak, hogy kikönyörögjenek egy pohár vizet, esetleg elhallgattak, és a sorban, ami maga volt az élet, vártak, sokáig vártak, hogy jobb helyzetbe kerüljenek, vagy hogy mentesítőhöz jussanak.

A sor idővel valóságos monstrummá dagadt. Mivel az emberek nagyon sok időt töltöttek itt, kis híján az egész napjukat, a városi tanács gondoskodott szórakoztatásukról. Kezdetben utcai zenészek bukkantak fel a sor mellett, majd különféle alkalmi zenekarok, sőt, komoly művészek is követték őket. Mivel a színház zárva volt, a színészek itt adták elő monológjaikat, monodrámáikat és villámtréfiákat. Idővel költők, festők, bűvészek, tornászok, fotográfusok is csatlakoztak hozzájuk, és ezzel a sorba és a sor környékére élet költözött, a sor a maga világával a valódi élet színterévé vált, mi több, maga lett az élet. A sorbanállók nótákat rendeltek, modellt álltak az ügyes kezű portréfestőknek és fényképészeknek, százszor

végighallgatták ugyanazokat a vicceket és monológokat, próbára tették a szerencsejátékosokat és a legkülönbébb szemfényvesztőket. Mivel egyes szélhámosok háborítatlanul verték át az embereket, másokat meg kíméletlenül üldöztek a rendfenntartók, arra lehetett következtetni, hogy közöttük is kialakult valamiféle hierarchia, némelyiknek még működési engedélye is volt. A kút közelében volt a legszerencsésebb föllépni, mert ott már a hosszú várakozástól elcsigázott emberek örültek, hogy végre hozzájutnak a vízhez, és örömmel arányosan növekedett adakozókedvük is, és a sor mellett mókázó komédiásokat megkínálták egy-egy pohár vagy korty vízzel. A művészek között is – a kevésbé érdemesektől az érdemesekig – kialakult valamiféle hierarchia, számukra is engedélyeket állítottak ki: egyesek haladtak előre, a kút felé, mások pedig hátrasodródtak. A színházak hajdani vezető színészei leghíresebb tragédia-szerepeiket mondták, a közönség pedig dőlt a nevetéstől; a valamikori hangversenymesterek trágár dalocskákat játszottak, a hiányos öltözékű primadonnák szereplését a közönség durva megjegyzései kísérték.

Lassacskán a városi tanács által kiadott belépőkből származó bevétel alkotta a városi költségvetés legtetemesebb tételét. A körülményekhez a sor mentén álló házak lakói is alkalmazkodtak: a sorbanállóknak vizet és ennivalót árultak, verőfény ellen napernyőt és az időseknek széket kölcsönöztek, ha kellett, orvosi segítséget nyújtottak, megfizették a WC-használatot. Az órákig eltartó várakozás igénybe vette az egész családot, a gyerekek felváltották a szülőket, ebédet és otthoni híreket hoztak a kút felé araszolóknak.

A sor lett a legjelentősebb dolog a város és minden ivóvízért sorban álló, vagy sorban állásból élő lakója életében. Az időt a víz birtokába jutás pillanata osztotta ketté, a sor törvényeihez igazították az erkölcsi mércéket, ezek szerint nevelték a gyerekeket, vezettek be gazdasági intézkedéseket, szervezték a művelődési életet. Politikai szempontból az vált a legfontosabbá, ki mennyiben járul hozzá a sor működéséhez, gazdaságosságához; kulturális szempontból pedig, hogy kinek sikerült műsorával csitítani a meggyötört emberek dühét. A sorbaálláskor tanúsított fegyelmezettséggel magasabb rendfokozatú jogosítványra lehetett szert tenni, amivel kevesebb várakozás és több víz járt.

Lévén a helyzet ennyire kényes és bonyolult, a városi tanács képtelen volt igazságosabb elosztást kidolgozni, ezért átmenetileg úgy határoztak, hogy a tíznél is több fajta engedély mellé bevezetnek egy új, védjeggyel ellátott kártyát, így kívánván eleget tenni az újabb kiváltságokat követelők egyre indulatosabb és mind népesebb táborának, és így fékezvén meg az elharapózó hamisítást. A tanács állítólag hatalmas erőfeszítéseket tett, hogy a sorban szigorúan és következetesen betartassanak az előírt viselkedési normák, és hogy kíméletlen büntetésben részesüljön minden szabálytalanság és visszaélés. Az új engedélyeket kezdetben alig használhatta valaki, birtokukba azonban idővel egyre többen jutottak, s ahogy szaporodtak, vesztették értéküket az előjogok. Végül már alig akadt, akinek ne lett volna valamilyen papírja, ezért aztán újabbakat vezettek be, átrendezve ezzel a korábbi jogosítványok rangsorát. A sor pedig megmaradt, csak az élén tűntek fel új arcok és új igazolványok. Az új határozattal és az új okmánnyal az esztelenség köre ismételtelen bezárult.

*

A nap megünneplése és a poharazgatás helyett valóságos földindulás következett az új főutca kijelölése kapcsán kialakult tanácsi vitában. Az alpolgármester rövid beszédben ecsetelte, hogy az idő halad, sok újdonságot hoz, szokásaink is megváltoznak, s emellett a tanács is annyi mindent tett és épített, a város sokat változott, fejlődött, amivel megteremtődtek a feltételei az új főutca kijelölésének, hiszen a mostani, az Ó utca, már elpiszkolódott és teljesen tönkrement. Abban az utcában található a legnagyobb kút, és naponta hosszú sorokban ott várnak az emberek a vízre, amiért is végtelenül kínos, hogy egy ilyen nagy múltú és nagy hagyományú városnak továbbra is az legyen a főutcája. Az alpolgármester javasolta, új főutcának a Felső utcát tegyék meg, amelyet csupa szép, új ház és üzlet, meg kis kávézó alkot, s amelyek legtöbbje – ezt ugyan nem mondta, de minden jelenlévő tudta – a városi tanács egyes tagjainak tulajdonában állt. De hogy mindenkit meggyőzzön javaslata mélyen gyökerező városrendezési és építészeti indokairól, átadta a szót a városfejlesztési hivatal főépítészének.

– Véleményem a javaslatról az, hogy ostobaság! – mondta halkan az építész.

A jelenlévők arra számítottak, hogy az alpolgármesteri előterjesztést röviden megindokolja, támogatásáról biztosítja, és felettébb indokoltnak tartja majd – az ünnepi hangulat zsvájában sokan meg sem hallották, amit az építész zavartan elmotyogott. Akik meghallották, azon nyomban elhallgattak, ezzel pedig megváltozott a teremben a hangerő, amiből lassan a többiek is megérezték, hogy valami egészen rendhagyó és váratlan esemény történt. Az előterjesztést tevő alpolgármester nem hitt a fülének, elképedve, zavarodottan, fuldokló hangon csak annyit kérdezett:

– Mit mondtál?

– Azt, hogy szerintem ostobaság – ismételte meg bátortalanul az építész.

Most már mindenki elhallgatott.

– Miért volna ostobaság?

– Mert azt, hogy melyik legyen egy város főutcája, nem lehet egy rendelettel meghatározni, azt a város kialakulása és kiépülése, lakóinak szokásai és mindennapi élete teszi meg. Ön erőszakkal kívánja a város rendjét megváltoztatni. Ezért ostobaság! – emelte föl lassan a hangját az építész.

– Maga részeg! – kiáltotta felháborodásában az alpolgármester.

Igazat mondott, csak hogy az építész sosem volt józan, ezért aztán viselkedése a tanácsülésen semmiben sem különbözött a megszokottól. Az alpolgármester megjegyzése, pontosabban sértése inkább a tehetetlenség és a düh gyümölcse volt, semmint olyan érv, amellyel cáfolni tudta volna az építész állítását.

– Már jó ideje részeg vagyok, de a megjegyzésem az ön javaslatánál így is józanabb. Valamikor az Ó utcán keresztül folyt a Mlaka folyó, és az egész várost úgy építették, hogy mindkét oldaláról a Mlaka felé lejtessen. Ezért lett az Ó utca a város főutcája.

– Miket beszél?! Hiszen a Mlaka már régen kiszáradt! A város most ilyen. Van fogalma arról, hogy a világ hány városának változott meg a képe? Egyáltalán, hogyan is lehetne ez másként? – mondta az alpolgármester higgadtan, de fölényesen.

– A Mlaka már nincs meg, de a város rendje a régi maradt. A folyó eltűnt, mert a medrét éveken át szennyezték és ennek következtében végül feltöltötték. De hiába akarják elfelejteni, a Mlaka mindig is része volt, és része is marad a város lényegének. A folyó eltűnt, de az emberek még mindig ugyanabban az irányban haladnak: árrányba és árral szemben, a külvárosból a kis utcákra, az egykori kis patakok mentén a folyópartra vezető utakon a folyó felé igyekeznek, önök meg vissza szeretnék fordítani őket!

– Ember, hiszen a Mlaka talán nem is létezett, lehet, hogy az egészet csak kitalálták!

– Mindegy, ha az emberek hisznek abban, hogy létezett, akkor egyáltalán nem fontos, hogy igaz-e vagy sem. Ez a város folyóparton épült, mit számít, ha csak képzeletbeli folyó is az, de a várost így tervezték, és e logika szerint építették fel.

Mivel a városi tanácsban mindenki csak a maga hasznát nézte, és csak a saját, meg választói érdekét képviselte, alig várták az új alkalmat a civakodásra, ezért aztán újfent kezdetét vette a hangoskodás és a vádaskodás. Amikor már mindannyian belefáradtak, és a vita teljesen elfajult, az alpolgármester ezt a témát is levette a napirendről.

*

Másnap, amikor az építész megjelent a városfejlesztési hivatal irodájának bejáratánál, útját állta a portás, és a felfüggesztéséről szóló, valamint az épületbe való belépést megtiltó végzést nyomta a kezébe. A portásnak szokatlannak tűnt az átvételi elismervényt aláíró férfi viselkedése. Sokáig nézett utána, és csak amikor már távolodott az utcán, döbrent rá, hogy életében először látta józannak.

7.

A szentpétervári Ermitázs egyik, Innokentij Harlamov nevű teremőrének esete azért foglalkoztatta a múzeum fiatal orvosát, mert képtelen volt az idősödő, tanulatlan férfi nem mindennapi egészségügyi problémáinak okát megfejteni. Harlamov, a többi megbízható és leinformált kollégájához hasonlatosan az Ermitázs egyébként a legmodernebb riasztóberendezésekkel is ellátott kiállítóterméiben teljesített szolgálatot, figyelte éberén a látogatók néha teljesen kiszámíthatatlan viselkedését. A sok éve ott dolgozó, szótlán alkalmazott egészségügyi nyilvántartását a fiatal orvos alig találta. Harlamov zaklatott volt, folyt róla a veríték, és bár állítása szerint testi fájdalmat nem érzett, kérte mégis az orvos ajánlását, hogy sokéves posztjáról, az ógörög művészet kiállítóterméből áthelyezzék. Azt állította, hogy tovább már nem bírja ki ott. Az orvos előbb még csak meg sem lepődött a kérésen. Megszokta már, hogy a látogatók és az alkalmazottak időnként különösen reagálnak az Ermitázs dúsgazdag kiállítóterméi láttán, és többször nyújtott segítséget a teljesen elnémult és eltompult vendégeknek, akik a múzeumban töltött néhány óra után meredten bámulták a hideg Névát. Sokkolta őket a mérhetetlen kincs. A fiatal orvost éppen ez foglalkoztatta: kollégái a bajból és a betegségből, ő pedig a túlradó szépség okozta rettenetes megrendültségből gyógyította ki az embereket.

A szerencsétlen teremőr rövidesen ismét korábbi kérésével kereste fel, majd mind gyakoribbá váltak látogatásai. Harlamovot néhány nap után újra és újra hatalmába kerítette a nyugtalanság, bevárta a csoportokkal érkező tárlatvezetőket és kísérlőket, és nyíltan ellentmondott magyarázataiknak, azt állította,

hogy nem azok a legszebb képek, amelyekre a szakértők fölhívták a látogatók figyelmét, a vendégeket pedig zaklatni kezdte, ha nem akarták meghallgatni. Mire a munkaidő letelt, már nem volt magánál. Tenyerét a fülére szorítva üvöltözött. Végül a biztonsági őrök főnöke lépett közbe, és vitte el az orvoshoz. Az orvos utolsó beszélgetésüket követően csalódottan bámult maga elé, a teremőr titka nem engedte megfajteni magát. Csak amikor már kezdett beletörődni, hogy a megoldásnak még csak a közelébe sem kerülhet, világosodtak meg előtte az úgy egyes részletei.

Harlamov az orvosi rendelőből kilépve kis híján beleütközött a múzeumi katalógusok és emléktárgyak árusába. Az asszony gyógyszert jött íratni, s amikor meglátta a magába roskadt orvost, azonnal megértette, hogy Harlamov miatt esett gondban, és elmesélte neki a következő történetet.

Az asszony közvetlenül a háború után, egy, a művelődési intézmények alkalmazottai számára kötelezővé tett népművelő-szemináriumon ismerkedett össze a teremőrrel. Mindenki csodálkozott azon, állította a cserfes eladó, hogy Harlamov, aki szemmel láthatóan csendes veterán, nem ilyen munkára való, éppen ezt a tanfolyamot választotta. Valami összeroppanhatott benne legbelül, ami aztán folyamatosan kínoztta, és erről bárki meggyőződhetett már az Ermitázsban tett, a jövődő népművelők számára kötelező első látogatás alkalmával. Amikor a hatalmas Palota tér felől megközelítették a nagy, a barokkos kékségű Téli Palotába vezető öntöttvas kaput, és tekintetük elkalandozott a homlokzaton sorakozó sárga, sörényes fejeken, Harlamov előbb csak elmaradozott a többiektől, majd összeesett és habzó szájjal rángatózni kezdett. Azt hitték, hogy háborús megrázkódások okozta betegségről van szó, és nem is tulajdonítottak nagyobb jelentőséget neki.

– A háború megváltoztatja az embereket – tudálékoskodott az árusasszony. – Különösen a férfiakat. A férfiak előbb kirobbantják a háborút, aztán meg belebetegsznek.

A nőtől az orvos azt is megtudta, hogy Harlamovnak hasonló rohama volt egy hangverseny alkalmával a Fiala Írók Klubjában.

– Nagy botrány volt – közölte bizalmasan az asszony. – Képzeld, az akkoriban legnépszerűbb operett-csillagot hallgattuk, Harlamov pedig egy ária közben, egyszer csak befogta a fülét, és iszonyatos üvöltésbe kezdett.

Az orvos ezen a nyomon indult el.

8.

Jannak, amíg a kocsmában hozzájuthatott, nem kellett az ivóvízért sorba állnia. De amint fölmondott, pontosabban miután szó nélkül távozott, ezzel a nagy problémával is szembesülnie kellett. Éjszakánként összegyűlt ugyan valamennyi víz a berozsdásodott vízvezetékben, de ez alkalmas csak mosásra, esetleg fürdésre volt, legtöbbször vörösen és piszkosan kavargott, erősen klórozták, hogy valamelyest csökkenjen a fertőzésveszély. Egy-két alkalommal Jan is megkísérelt kannával a kézben sorba állni, és hozzájutni a kincset érő vízhez, de gyorsan feladta, még a kúttól távol, irtózva és undorodva fordult ki a sorból. Nem tudta elviselni a szüntelen lökdösődést, a mosdatlan emberek rossz szagát, a bugyuta megjegyzéseket, a képtelen történeteket, meg a trágár vicceket. Persze másoknak sem volt könnyebb, a többség azonban néhány nap elteltével megszokta, és sztoikus nyugalommal tűrte a megaláztatást, a kellemetlenséget. A sors egyenlőkké tette az embereket, egymáshoz hasonlóakká; a gyöngéket megerősítette, az érzékenyeket gorombákká tette, hogy képesek legyenek kitartani és fennmaradni ebben a gonosz világban. Az ellenállást tanúsítóknak esélyük sem volt, megukat taszították a gyöngéket elnyelő örvény torkába.

Kezdetben még legalább morgolódtak az emberek, meggondolatlanul egyfajta vásári látványosságnak tekintették a sorbaállást, átmeneti kellemetlenségnek, de ahogy múlt az idő, és a sor egyre hosszabb lett, az emberek egyre jobban elkomorultak, rádöbbenek lassan, hogy nem a vízhiány a legnagyobb csapás, hogy van annál valami sokkal rettenetesebb is, amit az általános szomszomság hozott magával: minden megváltozott, rejtett erők és szenvedélyek korbácsolódtak föl, olyan forgatókönyvek valósultak meg, amelyek szerzőjét senki sem ismerte, s amelyekkel kapcsolatban csak az volt világos, hogy az élet maradéktalanul valóra váltja őket. Így aztán bár senki sem tudta, mi értelme az egésznek, részt vett mégis benne, és ha nem is tudta miért, végrehajtotta íratlan és kimondatlan feladatát.

Jan Romant csak saját baja, saját gondolatai foglalkoztatták, ezért amikor legközelebb a sorba beállt, megkísérelte magába fojtani érzelmeit, és megpróbált nem gondolni semmire, hogy legyőzze magában az undort és a szégyent, és hogy azonosság, értelem nélküli testként, a sokaság részeként, minden különösebb erő kifejtés nélkül, közösséget vállalva az abban a pillanatban hozzá hasonlókkal, mégis hozzájusson a neki járó vízfejadaghoz. A sor lassan haladt előre, és a benne meg körülötte uralkodó nyüzsgés lassan közömbös, tompa morajjá változott. Jan bízott benne, hogy ezúttal sikerülni fog.

A sor mellett egy öregember járt-kelt, senki sem szólt rá, az emberek inkább örültek neki, és vidáman vitatkoztak vele, mintha ő is része lett volna a műsornak, ami arra volt hivatott, hogy megrövidítse a várakozást, és hogy még jobban eltompítsa az embereket. Az öreg teátrálisan beszélt, mint egy klasszikus hős, látszólag ingerelve a tömeget:

– Tudjátok-e, emberek, ti, akik a vizet várjátok, hogy valamikor tengerfenék volt ez, amin álltok?! A vízben vártok a vízre, várjátok az egy liter vizet a tengernyi nedűben.

Az emberek kinevették, majd pedig vitába szálltak vele, és számtalan érvet soroltak fel, bizonygatva, hogy téved:

– Ha itt tenger lett volna, megmaradt volna legalább egy mocsár a helyén. Az nem lehet, hogy egy csöpp víz se legyen ott, ahol valamikor annyi volt, hogy belefutadtak.

– A tengerek néha eltűnnek – kezdte kényelmesen magyarázatát az öreg. – Nem tudni, miért: elfolynak, és iszonyú szárazságot hagynak maguk után, a víz pedig felbukkan valahol másutt, és városokat temet maga alá. De senki se tudja előre, mikor tűnik el, mikor önt ki valakit, és hogy esetleg mikor tér vissza ismét.

– De itt, a homokban, nincs egyetlen kagyló vagy halcsontváz, nincsenek vízi növények lenyomatát őrző kövek sem!

– Lehet, hogy ez másmilyen tenger volt: holt tenger! Tele kénnel, mérgekkel. Másféle tenger, amelyben másféle halak és növények éltek, talán a partján élő emberek sem ilyenek voltak, mint mi.

– A régi térképeken csak maradt volna valami nyoma.

– És ha valaki el akarta titkolni, hogy egyáltalán létezett az a tenger?

– Ezek csak a te képzelgéseid, öreg, csak te állítod, hogy létezett ez a tenger.

– Nem az a lényeg, hogy valóban létezett-e, vagy sem; az a fontos, hogy én azt gondolom, hogy létezett. Nem az a fontos, hogy a valóságban mi történt, hanem az, hogy miben hiszünk. Íme: alattunk víz van, folyók hömpölyögnek, hullámszik a tenger. Így van! Ez az igazság! De mit ér, ha ti nem hisztek benne, és ezért itt töltitek az életeteket egy liter vízért sorbanállva. Semmit sem ér az az igazság, amiben nem hiszünk.

A legélénkebb vita hevében két férfi lépett az öreghez, azt állították, hogy a vízügyi hivatalból jöttek, érthetően és hangosan közölték vele, hogy éppen az ő tanácsára van szükségük, majd két oldalról karon fogták és elvezették. Az öreget nem látták többet, és az emberek sem beszéltek többé arról, hogy folyó meg tenger van alattuk.

Amikor a meggyötört, az öreg meséjétől teljesen összezavart, ismét víz nélkül maradt Jan megérkezett Andrijához, és elmesélte, hogy mi történt a sorban, barátja búcsúzóul egy palack ivóvizet nyomott a kezébe. Jannak addig eszébe sem jutott, honnan szerzi be Andrija a vizet, amikor ki se megy az udvarból, és túl gyöngye a sorbaálláshoz. De nála még a galambok itatói is mindig színültig voltak vízzel. Amikor a barátja másnap újabb üveg vizet adott neki, és Jan megkérdezte, honnan van, Andrija válaszul valami közhelyet mondott, mintha mellékes, lényegtelen dologról lenne szó. Jan többé nem faggatta, de érezte, hogy létezik valami titokzatos háló, amibe emberek és sorsok szálai szövődtek, múlt és jövő, s ami lassan befonja az ő életét is, hatalmába keríti, és irányítja az eseményeket, amelynek ő is cselekvő részesévé válik.

9.

Az embereket megváltoztatta a hosszan tartó szárazság. Rosszabbak lettek! Ketten se találkozhattak és beszélgethettek anélkül, hogy valami rosszmájú pletykába nem bonyolódjanak, amitől még sértődöttebbek és rosszkedvűbbek lettek, mint voltak, mielőtt találkoztak volna. Bármibe is kezdtek: mindenben csak ellentmondtak egymásnak. És így folyt a beszélgetés végig, könyörtelenül, végül már nem is hagyták szóhoz jutni a másikat, fel sem merült, hogy a másiknak is igaza lehet. Eközben pedig a másik sem mutatott szemernyi megértést vagy együttérzést. Megromlottak az emberi kapcsolatok. A jó barátok fürkészni kezdték a múltat, jelentéktelen bizonyítékokat találtak arra vonatkozólag, hogy barátok valójában soha nem voltak, hogy tulajdonképpen kezdettől egymás ellenségei; felidéztek a régi emlékeket, csakhogy most mindent másként magyaráztak: a jót rossznak, a rosszat még rosszabbnak találták. A világ a visszájára fordult. Az emberek elmúlt életük boldog napjait és a tegnapi szépséget megtagadták, bemocskolták és elhomályosították, minden emberi erő és szándék tulajdon forrása, az ember ellen fordult, aki pedig lázasan kereste a módját, hogy pokollá tehesse maga és társai életét.

Hát még, amikor többen is összefutottak! Akkor a gonoszság szálai úgy összekuszálódtak, hogy hihetetlen fejleményekhez vezettek: a jó emberek valóságos démonokká lettek, a gyöngédek kegyetlenekké

meg vérengzőkké, a szótlanok és békések szónoklatokba kezdtek, lincselések élére álltak. Olyanok léptek szövetségre, akik egyébként soha nem is találkoztak volna, elképesztő paktumok születtek, olyan események kerültek összefüggésbe, amelyeknek semmi közük sem volt egymáshoz, olyan csodák történtek meg, olyan találkozások és konfliktusok, amelyekre máskülönben sor sem kerülhetett volna.

Az emberek bujkáltak egymás elől, de elbújni mégsem tudtak: a gonoszság mindenütt megtalálta őket. Voltak, akik, mert megpróbálták ellenállni, csak még nagyobb bajba kerültek, magukat bosszantották fel, a bennük dúló és meg nem ismert méreg és indulat emésztette el őket. A felbujtók pedig félrehúzódtak, majd másutt kezdtek újabb ármánykodásba. Senki sem tudta, hogy ezek az emberek mikor tanulták ki a gonoszság tudományát, hogy az mikor és miért kerítette őket hatalmába.

Azok is felbukkantak, akik viszályszítással múlatták az időt, pletykákat gyűjtöttek és terjesztettek, csak hogy minél több embert megbánthassanak, leleplezzék és közszemlére tegyék a gyöngéket, kinyissák a gyűlölet meg a gonoszság tömlőit, és szítsák a kiszabadult indulatok parazsát. Mindent megtettek, hogy a dühödtek még jobban feldühödjenek, hogy a gyengék még gyengébbnek s ezért vakmerőbbnek higgyék magukat, bemocskoltak mindent, ami tiszta, megbolygatták az emberek nyugalmát, szétzilálták szerelmi kapcsolatokat, barátságokat, szülő-gyerek közötti bizalmat. Megváltoztatták az emberi viszonyokat, az élet, a világ rendjét, ahogy a rák változtatja meg a sejt életét, hogy burjánzzanak a rosszak, pusztuljanak a jók. Mindezt az erkölcsösség leple alatt tették, és az első pillanatban nem is lehetett semmit a szemükre vetni, legfeljebb, hogy az emberek az ő tevékenységüknek köszönhetően mindig csak rosszul járnak, és egyre rosszabbul érzik magukat.

Senki sem tudta, honnan ez a sok gonosz.

A szerelem elszállt egy szempillantás alatt. A szeretők csak egymás hibáit látták, a szépség mellett vakon haladtak el, nyoma veszett a simogatások, az érintések varázsának, eltűnt a csók, a szerelmi játék, és az együttlét szerencsétlen, dühödtestek viaskodásává lett. Ismeretlen betegségek ütötték fel a fejüket, miközben a gyógyszerek már ismerteket sem gyógyították. Az idősök pánikszerűen rettegetek az öregségtől, a gyerekek e pokolban jöttek a világra, s csakhamar maguk is gonoszakká lettek.

A szó elveszítette jelentését. A gondolat kifejezésére alkalmatlanná lett, mert alighogy kimondták, máris értelmet váltott. Az emberek a kifordult szavakhoz igazították gondolataikat, aminek eredményeképp a fejükben és a beszédükben is lidércnyomásos zűrzavar támadt. Az olyan szokványos természeti jelenségeket, amilyen az éjszaka és a nappal, a nap és a hold, a hideg és a forróság, titokzatos jelekként magyarázták, az ellenség üzeneteként, nyílt támadásnak, háborús jelenségnek ítélték, ezért az emberi gonoszság rossz szelleme belengte végül a természetet is.

Sárgás színű lett az ég, nyilván a portól meg a homoktól, amit a szél hordott napokig a kiégett táj felett – eső nem hullt, víz pedig sehol, hogy megnyugtassa és tisztára mossa azt.

Mért nem következik be a változás, hozzájárulásuk nélkül, felső beavatkozásra? – kérdezték sokan a reményvesztettek közül, akik már csak az imádságban bíztak. Kiengesztelődik-e végre az ég? Ha összegyűlik valahol ez a sok elégedetlenség és kín, átváltozik-e majd végül olyan pozitív energiává, amely közénk visszaáramolva boldoggá teheti ismét az életünket? Nem volt erejük, hogy a hétköznapi felülemelkedve megpillantsák bűnös önmagukat, és hogy megoldást keressenek. Napról napra ugyanaz a gondolat foglalkoztatta őket, csak egyre sekélyesebben, egyre kurtábban, mígnem végül elhitette a látszatot, hogy mindez elkerülhetetlen. És úgy is történt: a látszat valósággá lett, és tett mindent megmásíthatatlanná.

10.

Maga mögött hagyni, fátlyat borítani a múltra, és újra, a legelejéről kezdeni az életet! Szembeszállni mindazzal, ami visszahúz, valamit végre a saját feje szerint tenni! – ez foglalkoztatta Jan Romant, csak azt nem tudta még, hogyan kezdjen hozzá. Mindent feladni – igen, ezt már részben meg is tette, de hogyan folytassa? Pincér volt, de nem abból a fajtából, akit újabban a vendéglősök, és talán a vendégek is szívesen láttak.

Kávéházat nyitni! – tért vissza Jan gyerekkori álma, de szerte is foszlott, mihelyt a megvalósítás gyakorlati feltételeit vette számba. Kevés megspórolt pénze volt, albérletben lakott, barátja sem tehetős, a városban pedig egymást érték a jelek szerint megelégedésre működő kávéházak. Ki járt volna őhöz? Elhessegette a gondolatot, amely azonban minduntalan visszatért. A játék kedvéért részletesen eltervezte: hogyan teríti meg az asztalokat, traktálja finom ételekkel és italokkal az átlagosnál előkelőbb vendégeket, kíméli meg őket az átejtéstől, a mocsktól és az alattomoságtól. Élvezettel álmodozott róla, hogy új és a különleges kávéházát csodaként emlegetik majd a városban, hogy sokan látogatják majd, csak hogy megbizonyosodjanak róla, igaz-e a híre, s hogy a hely hangulata kiárad az utcára is, rendbe hozzák a többi

vendéglőt, a pincéreknek eszükbe jut, mi is a dolguk, s hogy az elégedett vendégek borraivalót is adnak. "Lehet, hogy meg is szedhetném kicsit magam" – gondolta Jan –, "Magdaléna végleg velem maradna, és tudnék Andrijának megfelelő orvosságot szerezni." Minél jobban beleélte magát a képzelgésbe, annál elszántabban győzőgette magát afelől, hogy mindez csak játék, csak álom, ám észrevétlenül azonban mégis belegabalyodott e látszólag képtelen ötlet hálójába, és reményt meg becsvágyat ébresztve benne, egyre többször járt ezen az esze.

Végül már annyira eluralkodott rajta a megszállottság, hogy nem tudta magában tartani, felengedtek gátlásai, és mindent elmesélt Andrijának, aki a szokásos nyugalommal hallgatta végig, majd hosszú szótlanúság után, szemét az égen köröző galambokra szegezve, s amikor Jan már nem is várt választ vagy kommentárt, megszólalt:

– De miért volna ez lehetetlen?

Mintha Andriját is magával ragadta és rabul ejtette volna ez az ábránd. Nyomban felajánlotta, hogy a kávéházat az ő telkén építsék föl, ott, a felső végén, ahol olyan furcsán elkeskenyedik, és alig három méter szélességben nyílik a jómódú Felső utcára. Három méteren egy jó kávéházat? Nem szűk-e ez a hely, és egyáltalán kivitelezhető ez az egész? Ki tervezné meg, ki építené meg, ki pénzelné? Ilyen kérdések gyötörték a két reménykedőt.

A kezdetben távolinak, szinte lehetetlennek, megvalósíthatatlannak tűnő tervek, mihelyt összegyűlik az emberben a pozitív energia, s addig ismeretlen lehetőségeket és megoldásokat fedez föl, olyan közelre kerülnek az idő múlásával, hogy a dolgok valahogy maguktól is összeállnak, és ami előbb ábrándnak tetszett, megmagyarázhatatlan módon, fokozatosan valóra válik. A két lelkes barát gondolatban a szerencsét, a megnyugvást és a sikert kísértve dolgozta ki merész tervét. Azután, bármennyire is ódzkodtak tőle korábban, lassan a való, a kegyetlen élet feltételei között is meg kellett mérteni elképzeléseiket. A legfontosabb lépés, döntötték el egyetértésben, hogy a terv kidolgozásával megbízzanak valakit, hogy pontosan megtudhassák, mi mindenre lesz szükségük, és hogy mekkora költséget kell előteremteniük.

Mivel nagyjából épp abban az időben függesztették fel állásából a főépítést, nekik pedig nem volt annyi pénzük, hogy válogassanak a tervezők között, a vendéglő álma összekötötte Jan Roman és Andrija sorsát a szerencsétlen építészével.

Szép napok voltak ezek. Órákig üldögéltek Andrija kis háza előtt, és együtt *építették* a kávéházat, kalandoztak a jövő útjain. És gyöttrődtek, miközben azt próbálták kitalálni, hogyan építsék meg a Felső utcára csak három méter szélességben néző kávéházat úgy, hogy az szebb, jobb legyen az összes szomszédos, tágas és pompás kávéháznál és étteremnél.

A főépítész mindennap eljött és sokáig időzött Andrija házának udvarán. Le-föl sétálgatott, mintha lépteivel és cipője sarkával akarná szóra bírni a talajt az építendő és majdan mindhármut megváltó vendéglő telkén. Gondolataiba mélyedve fordult a reggeli nap felé, majd alkonyatkor a kis ház előtt kísérté figyelemmel a naplementét, vizsgálta a sziklaszoros-szerű, a telek felső végét, az építendő szórakozóhely alapját – és egyben kilátásait is – leszűkítő, Felső utcára néző két szomszédos épületet. Kis cédulákra jegyzetelt és rajzolgatott, és sokáig szótlanul üldögélt a két barát társaságában: bár mindegyikük saját gondolataiba merült és saját terveket szőtt, jól érzékelte a másikat is, hisz egyre érezhetőbb volt egymásra utaltságuk a világgal szemben, amely nagyvonalakban, árnyalatok nélkül határozza meg az emberi sorsot, és alig valakinek hagy valamicske teret és lehetőséget arra, hogy életét maga irányítsa.

Andrija látszatra közömbös maradt. De ha társait nem is bátorította folyton, érezték mégis a belőle áradó nyugalmat, belső békéjével adta tudtukra, hogy ő is a nagy vállalkozás részese, hogy még betegen is megtesz minden tőle telhetőt.

11.

Mi legyen a neve az új kávézónak, illetve hát a hozzá fűződő vállalkozásnak, vágynak, reménynek vagy csupán ábrándnak? – merült fel a három barátban. Különbösen is, másoknak jelent-e majd bármit is ez a kis semmi a Felső utca és a Mlaka betemetett medre között elterülő lejtőn, és hatással lesz-e kicsit is, már ha egyáltalán megvalósul, a világ nagy folyamataira és eseményeire, amelyeket, úgy tetszik, befolyásolni semmiképp sem, legfeljebb csak alárendelt szerepben elviselni és eltűnni tud az ember? Vajon ráébredhet-e bár egyetlen embert is ez a kávéház arra, hogy ami vele történik nem csupán rossz álom, hanem a valóság maga, az ő egyetlen, rövid élete, és ha ennek a rövid és egyszeri életnek vége szakad is majd egyszer, a világ nélküle is létezni fog, és más életekkel hizlalja magát tovább? Ennyi szomjúhozás, gyűlölet és szenvedés mellett, amikor mindenki a maga rövidke életét félti, egy kávéház megváltoztathatja-e a gondolkodás irányát? És hol történjen mindez? Itt, a szeméttel betemetett Mlaka partján? Meddig jut el

majd az üzenet, ki hallja meg, ki jön el, hogy megbizonyosodjon: itt emberhez méltón, örömmel és hátsó szándék nélkül, és nem mellékesen jobb itallal szolgálják ki, mint a Fekete Macskában?

És ingyen ihatják a drága vizet!

Hogyan adhatják majd ingyen a vizet, amikor nekik maguknak sincs elegendő, pontosan még nem tudták, de lévén ez az ábrándozás ideje, ez is lehetséges tűnt – még senki sem tudhatta, mit hoz a holnap.

Jan Roman utóbb már nem tudta bizonyosan, melyikük is mondta ki elsőnek a Vízüntő nevet, de úgy érezte, hogy akár is ő lehetett. Akkoriban a víz volt a legkeresettebb és legdrágább ital, és neki mindjárt az öreg jutott az eszébe, amint átszellemülten beszélt az alattuk hullámozó titokzatos tengerről, és ahogyan elvezetik a Vízművek emberei, miközben a többiek a sorban lökdösődve, már érzéketlenül a történesek iránt, fuldokolva a nevetéstől néznek az örökre eltűnő hát után. A Vízüntő találó elnevezés – gondolta Jan, és már látta is maga előtt a bejárat fölött a nagy víztükrön úszó csónakban a furcsa öregember figuráját.

Vagy talán az építész mondta ki először a Vízüntő nevet? Mintha mindjárt rajzolni kezdett volna valamit, de Jan csak később tudta meg, hogy miféle kép ötlött fel benne.

Andrija többnyire ugyan hallgatott, de ettől függetlenül, akár ő is kibökhette a Vízüntő nevet? Jan biztos volt benne, hogy nem is javasolhatott volna másikat. Mintha ehhez a névhez Andriját valamiféle titokzatos kapcsolat fűzte volna.

A kávéházat tehát, amitől életük megváltoztatását várták, építői lelkesedve Vízüntőnek keresztelték, közben pedig mind más sorsról álmodoztak, és a kocsma bejárata fölé mind más képet képzeltek el.

12.

Bútorzatra a pénzükből már nem futotta, Jannak pedig eszébe jutott az a történet, amelyet a Fekete Macska idős pincérétől hallott, hogy amikor régen, maig ismeretlen okból bezárták a híd mellett, az Ó utcában, a városháza sarkán álló Városi Kávéházat, leltára tárgyait – a metszett tükröket, a márvány asztalkákat, a székeket, az evőeszközöket és az edényeket – potom pénzért bocsátották áruba. Ez nagyon régen volt, de az öreg még jól emlékezett: az árverés igencsak elhúzódott, és senki sem értette, miért akadozik az eladás, ahogy egyébként az sem volt világos, a tetszetős kávéházat miért zárták be? Hogy mi történt azután, széthúzták-e a berendezést, vagy maradt belőle valami, senki sem tudta, de Jannak most eszébe jutott a városházi sarok, az állandóan leeresztett ajtó- és ablakredőnyök, amelyek mögött, gondolta, talán még most is rejtőzik pár bútordarab. A városi közigazgatás hatalmas épületének földszintje az Ó utcára néző sarok kivételével zsúfolva volt üzletekkel, csillogó kirakatokkal. Jan csak most döbbsent rá, milyen különös ez, csodálkozott is, hogy eddig senkinek sem tűnt föl. Mindenki elfogadta, hogy így van, de az oka mintha senkit sem érdekelt volna. Megpróbált megtudni valamit a terem felől, de nem jutott semmire. Mindenütt hallgatásba ütközött.

Kíváncsisága egy napon a városháza elhagyatott sarkára vitte, végiment előbb az egyik, majd a másik oldalon is, de a poros vasredőnyökön kívül mást nem látott. Elkedvetlenülítette a többnapos sikertelen nyomozás, és már azt fontolgatta, hogyan juthatna más módon olcsó berendezéshez; gépiesen azért megkopogtatta még a bejárat ajtó redőnyét, majd várakozás nélkül megfordult és továbbbindult. De alighogy párat lépett, mintha neszt hallott volna a redőny mögül! Megállt és hallgatózott. Majd mintha ismét hallatszott volna a zöreje, mintha egy ajtó nyikordult volna, és Jan megérezte, hogy valaki figyel a redőny résein át. Zavartan hátrált néhány lépést, figyelmesen nézte a nyílást, a szeme se rebbent, majd egészen közel lépett, fejét a rozsdás redőnyre szorította és benézett. Ijedten vissza is hőkölt, mert a másik oldalon, közvetlenül maga előtt idegen szempárra lett figyelmes. Valaki figyelte. Alig hogy túltette magát a meglepetésen, csakhamar megint meghallotta a zörejt, és döbbsenten látta, hogy a redőny lassan felemelkedik, majd elébe tárul a Városi Kávéház poros, piszkos, de pompázatos bejárata. Az ajtóban kifogástalan fekete pincéröltözetben és hunyorogva az erős fénytől egy töpörödött férfi állt. Cinkosan intett, hogy lépjen be, majd utána gyorsan újra lehúzta a vasredőnyt. Jan zavartan állt a félhomályban, mintha egy másik világba lépett volna; majd amikor a szeme hozzászokott a sötétséghez, kővé dermedt: a Városi Kávéház érintetlenül pompázott előtte, minden a helyén volt: a kifogástalanul tiszta márványasztalok, a tükrökben visszaverődő kényelmes szeparék, az asztaloktól kissé elhúzott székek, minden a vendégek azonnali fogadására készen. És ott állt előtte a titokzatos világ különös házigazdája: egy teátrális mozdulatokat tevő, rendkívül idős és felettébb komoly kis ember, akinek hangsúlyozottan elegáns járása egyszerre tetszett nevetségesnek és szomorúnak is. Abból, ahogyan ebben a térben mozgott – mintha vízben úszott volna, ügyesen kerülgetve az asztalsarkokat, – látszott, hogy számtalanszor végiment már a kávéházon, és legapróbb részletét is ismeri. Jan ekkor döbbsent rá, hogy ez az ember nyilván évek óta, a kávéház bezárásától itt lakik, és éli

közös életét a hellyel, miközben elzárkózva a nyilvánosság elől, sóvárog a régi idők és a be már soha nem toppanó régi vendégek után.

– Parancsoljon – fordult Janhoz.

– Bocsásson meg, egészen zavarban vagyok, nem számítottam arra, hogy találom itt valakit, arra pedig még kevésbé, hogy a Városi Kávéházban találom magam. Azt hittem, hogy már régen megszűnt. Miért engedett be?

– Maga is pincér, ugye? Rájöttem a járásából. Arra gondoltam, hogy azt, amit én tudok, még valakinek meg kell tudnia, és úgy éreztem, hogy ön erre talán megfelel. Ezért engedtem be. Egyébként nem vagyok abban a helyzetben, hogy válogassak. Erről, ami itt van, csak még egy ember tud, egy hivatalnok, én pedig már öreg vagyok, és félek, hogy velem együtt a Városi Kávéháznak is nyoma veszik. Ezért kellett a titkon még valakivel megosztanom.

– Én tulajdonképpen berendezést keresek új kávéházzal – magyarázta Jan –, és hallottam, hogy valamikor régen áruba bocsátották ezeket a bútorokat. Gondolni sem mertem, hogy még minden megvan.

– Most is árulják, csak senki sem tud róla. Tessék az árjegyzék – és az öreg pincér átnyújtotta Jannak az árlistát. Nevetségesen alacsony, nagyon régi árak voltak.

– Vagyis ez azt jelenti, hogy valamit mégiscsak megvehetnék? – kérdezte döbbenten Jan. – És hol érdeklődhetek a részletekről?

– Itt, nálam, én vagyok a csődbiztos. Tessék, válogasson, válassza ki, hogy mit szeretne, egyetlen széket sem adtunk még el – mondta az öreg pincér szolgálatkészen, de mintha fojtogatni kezdte volna a sírás. Jan nem értette: vajon azért-e, mert eddig nem adott el egyetlen széket sem, vagy mert megijedt, hogy most fogja eladni, és így hiányossá válik az a világ, amely hosszú, éjjeli-nappali élete színteréül szolgált.

– És miért kellett bezárni a kávéházat? – kérdezte Jan.

– Azt nem tudja senki, én sem tudom. Mint hogyha valaki utasítást adott volna erre, de nem tudni, hogy ki és kinek. Egyszer csak a tudomásunkra jutott, de nem kérdezősködtünk felőle. Éreztük, hogy veszélyes lenne. Akkor vette kezdetét a kiárusítás, és már évek óta tart.

– Hogy vette volna kezdetét, amikor még nem adtak el semmit?

– Kezdetben voltak érdeklődők, de akkor elterjedt, hogy valami nincs rendben a tükrök, a bútorok, a tányérok, a poharak díszítésével. Valami politikai ügyről lehetett szó – suttozta a pincér tekintetét körülhordozva az üres kávéházban.

Jan megértette, és jól szórakozott azon, hogy az idős pincérnek esze ágában sincs bármit is eladni a kávéház berendezéséből, és hogy ezért kitalált történetekkel riasztja el az érdeklődőket. Ott álltak a hatalmas terem közepén. A szembenálló falakon metszett tükrök lógtak, és minthogy pontosan egymásra néztek, megsokszorozták a két emberalakot: Jan Romant, aki bizakodva gondolt új kávéházára, és az öreg pincért, aki bánkódott a régi miatt. Jan hirtelen mintha a végtelenben pillantotta volna meg magát, a semmiben, s ettől egy pillanatra ellazult a figyelme, összekeveredett benne valóság és illúzió, múlt és jövő, és a két alak, a tükrök játéka következtében, mintha vendégekkel – szellemekkel – töltötte volna meg a kávéházat.

– Mi lehetett a baj a díszítéssel, hisz ez egy közönséges virág? – eszmélt föl Jan, miután felemelt egy könnyű tonettszéket, és figyelmesen megvizsgálta a faragott támlát.

– Nem természetes! – mondta jelentőségteljesen a pincér. – Mikor látott a természetben ilyen virágot? Talán soha életében. Valaha pedig az egész várost ez a virág díszítette éppen, a piacon csokorszám árulták. Most pedig nincs egyetlen szál sem! Vajon azt hiszi, hogy ez véletlen?

Jan a különös történetet az öreg, magányos, az ódon kávéházban józan eszét vesztő pincér agyszüleményének tulajdonította. Nem értette azt sem, miért akarja most pont neki eladni a berendezést, ha olyan sokáig őrizgette?

– De miért nem nyitják meg ezt a kávéházat, hiszen máris fogadhatná a vendégeket? – kérdezte Jan.

– Meg fogják nyitni, itt, ezen a helyen, de nem ezt a kávéházat. Mindent kicserélnék majd: új berendezése lesz, új bútorai, és hasonlítani fog ugyan a régire, hű emléke lesz a Városi Kávéháznak, de e minta, e virág nélkül, és más, új vendégeket vár majd, új és más ételekkel meg italokkal.

Jan úgy érezte, semmi értelme az egésznek.

– Az emberek néha jobban becsülik az emlékeket meg a másolatokat, mint a való életet és a valódi tárgyakat – mondta a kisöreg, mintha olvasott volna a gondolataiban.

– Mégis, miért adná el éppen most és nekem ezt a csodálatos berendezést?

– Azért, mert úgyis el fog tűnni, széthúzzák, talán meg is semmisítik. Jobb az, ha valahol, talán éppen az ön kávéházában megőrzik.

Ahogy elhaladtak az asztalok között, az öreg pincér kezével végigsimította a tárgyakat, a márványt, a székek támláját, fölemelte és úgy tett mintha a helyükre rakná a fogasokat, de valójában vissza a korábbi helyükre engedte le őket, ahol addig is voltak. És amikor a terem másik, Ó utca felőli végébe értek, a kis öreg megállt, sokatmondóan Janra nézett, félrehúzta a nehéz függönyt, kinyitotta a hatalmas ablakszárnyat és felhúzta a redőnyt. A kávéház sötétjébe belehasított a nap fénye, és Jan meglátta a csodát: az Ó utca közepén ott hömpölygött, aranyosan csillogva a folyó, a Mlaka. Amikor a meglepetéstől magához tért, látta, hogy csak káprázat játéka az egész, csak az Ó utca sárga klinkertégláin csillognak a nap sugarai, és tükröződnek sárga folyamként a kávéház vendégeinek szemében.

– Ezt az ablakot majd befalazzák – mondta az öreg pincér. – Állítólag innen tilos dolgok látszanak. De amíg a kávéház előtt folyt a folyó, innen nyílt a legszebb kilátás a világra.

Jannak összekuszálódtak a gondolatai, összekeveredett benne álom és valóság, az öreg meséje egyik percben igaznak, a másikban álomszerűnek tűnt. Ettől függetlenül együtt válogatták ki a szükséges dolgokat, beraktak mindent a kávéház egyik sarkába, összeállították a listát, és kiszámolták a végösszeget.

Amikor a kávéházat elhagyva még egyszer visszafordult, és látta a vén pincért a terem közepén állni, Jan úgy érezte, mintha valami nagyon fontosat vett volna el tőle. Az, hogy váratlanul bejutott a Városi Kávéházba és beszélgetett az öreggel, hihetetlennek tűnt neki, de másnap kifizette a nevetséges számlát a vásárolt tárgyakért a városi tanács irodájában, és nagy meglepetésére, már néhány nap múlva el is szállították a holmikat Andrija házának udvarára.

13.

Jan egy szegényes kirakat előtt látta meg a figyelmesen szemlélődő Magdalénát. Először az fordult meg a fejében, a zűrzavaros üzletben ugyan mi kötheti le ennyire a figyelmét, nem sokra rá azonban észrevette, meredten egy pontba bámul, és megértette, valójában nem is a kirakatot nézi, ez csak ürügyül szolgál: egyszerűen az időt mulatja, miközben valami egészen másra figyel. “De mit kereshet itt?” – kérdezte magában Jan nyugtalanul. Amióta bezárták a bolttól alig tízlépésnyi távolságra levő, az utcalányoknak találkahelyül szolgáló kávéházat, azok szétszóródtak a téren, és a nagy szegénységben inkább már tukmálták magukat a férfiakra, semmint hogy felkínálkoztak volna nekik. Éppen ezért tűnt olyan különösnek, hogy Magdaléna azon a helyen álldogált. Mintha megérezte volna Jan tekintetét, hirtelen felé fordult, és amikor a férfi intett, odasietett hozzá, görcsösen karon ragadta és szinte vonszolta magával a széles utcán.

Egy sötét lakásban szeretkeztek, amelyben Jan azelőtt soha nem járt. Magdaléna nem volt a régi. Most száraz bőrén alig futott át remegés, inger, és nem mutatott változást. Nem izzadt és nem volt semmilyen illata. Mintha a rengeteg maró szappanos fürdés és mosakodás leoldott volna róla minden nyomot; nemcsak mások nyomát, de a saját illatát is, mintha kioldotta volna bőrének nedvességét, érzékenységét, és kimosott volna magából mindent, kiszárította a testét, pusztá hüvellyé változtatta, aminek szellemi és érző lényéhez semmi köze. Jan egyre csak azt bizonygatta magának, hogy ez csakugyan Magdaléna, ő az az asszony, akit szeret, és ugyan magasba csapott benne a felgyülemlett érzelmek és a vágy hullámokban tört rá, de össze is tört és le is csillapodott, még mielőtt kitörhetett volna belőle, még mielőtt bőrével és érintésével átvitte volna azt a kedvesre is: bezárta azt a teste, olyanná lett, mint a palackba szorított vihar, nem volt tere a kitörésre, hogy kitombolja magát és lenyughasson végre. Pórusai bezárultak, elhaltak bőre felületén a sejtek, vastagodott az elhalt hámszövet, s lassan elszigetelte Magdalénától és az élettől. Az övé lehetett minden, amit szeretett, és mégsem lett semmi az övé. Egymást váltották fejében a gondolatok, latolgatta a titokzatos és megmagyarázhatatlan lehetőségeket, adna magyarázatot egy gondolat, egy érzés, vagy a kedves közelségének érintése, de csak a sötétben tapogatózott, és üresbe nyúlt. Nem érezte, hogy testének egyetlen porcikája is egyesült volna a nővel. Nem találta a megfelelő szavakat, a már kimondottak mást jelentettek, mint amit ő mondani szeretett volna, ha meg sikerült pontosan kifejeznie magát – a nő értette félre. Együtt voltak, ők ketten, egy férfi és egy nő, de az egész nem volt több egy jelenésnél. Jan magányosnak érezte magát, rettenetesen magányosnak.

14.

Az építész nem látták napok óta. Jant ez nyugtalanította, kezdeti lelkesedése alábbhagyott, és aggódva gondolt a hatalmas vállalkozásra. A kávéház hol kéznyújtásnyira közelre került, hol pedig elérhetetlen távolságba húzódott, s a boldogtalan Janban a boldog reménykedés és a fájdalmas csalódás viaskodott egymással. Közben meg az égadta világon semmi nem történt. Andrija nyugodtabbnak mutatkozott:

– Időre van szüksége – mentegette az építész –, az életet nem olyan könnyű megváltoztatni, mi pedig ezzel a kávéházzal három, sőt, talán még ennél is több ember életét szeretnénk megváltoztatni.

A galambok közben kiröppentek meg visszaszálltak, párosodtak, ettek, ittak, minden más csak egyszerű látvány volt a számukra.

*

Egy késődelutánon végre megjelent az építész. Hóna alatt kötegni tekercsbe hajtott papírlapot hozott.

Elkészült a terv!

Jan és Andrija a rajtuk eluralkodó türelmetlenséget és izgalmat alig tudta leplezni. Az építész nyugodtnak tűnt, csendben kitergette a papírokat a fűre, és hogy ne perdüljenek vissza, kövel óvatosan rögzítette a rajzlapok sarkát. Jan lázasan kereste rajtuk a kávéház bejáratát, a frontot, amellyel néhány lépésnyi hosszúságban az utcára könyököl az épület; arra volt kíváncsi, két- vagy háromszintes-e, és Felsővárosra néző erkélyt vajon talál-e a bejárat fölött? De csak másféle, fehér falakkal alátámasztott teraszok rajzait találta, alacsony, tarka tetőkét, virágmintás faoszlopokét, boltíveket és ablakokét; majd a kávéház belsejének rajzán ráismert a virágfaragásos tonettszékekre, a régi Városi Kávéház tükreire, a kényelmes, sarkokba állított márványasztalokra, s több, különféle teremre. Mindez úgy nézett ki, mint egy tető alá épített kis város, egymásba nyíló kis házakkal, lépcsőzetesen lefelé húzódó, túlcsonduló növényzuhatagú teraszokkal.

De hol a főhomlokzat? Sokáig figyelték csendben a zöld fűvön szétterülő a mesés tarkaságot, erre az egyetlen kérdésre keresve a választ. Jan szólalt meg először:

– És a homlokzat?

Mint aki érzi, hogy eljött a mindent eldöntő pillanat, az építész cipője orrával keresgélve lassan kiválasztott egyet a papírok közül, azt, amelyikre Jan éppen csak futó pillantást vetett, fölemelte, hosszan nézegette és átnyújtotta neki:

– Tessék, a homlokzat.

Roman zavartan nézte a rajzot. Andrija hallgatott. Az építész szórakozottan a távolba nézett. Díszes kapu volt a rajzon, színes ablakokkal. Az egyik kinyitott ablakszárnyon át zöld téli kert rajzolódott ki, meg egy távoli folyót, fűzfákat és templomot ábrázoló táj képe.

– Azt hittem, hogy ez a bejárat – szólalt meg Jan.

– Hát ez az.

– Hogyhogy csak egy kapu van a legfontosabb ponton, ott, amerre a kávéház néz?

– Igen! Mert a kávéház a másik oldalra tekint. Arra – mondta az építész, tekintetét a távoli templomra szegezve, ami Jannak a rajzon is azonnal ismerősnek tűnt.

– És nem az utca felé fordul? – kérdezte meglepődve.

– Nem, a folyó felé.

Andrija hallgatott.

– Milyen folyó felé? – nyögte ki izgatottan Jan.

– Hát ez a folyó felé, itt lenn, a Mlaka felé – válaszolta higgadtan az építész.

Egy pillanatra csend lett.

– De hiszen nincs is ott semmilyen folyó – mondta határozottan Jan.

– Nincs, de lesz majd egyszer bizonyosan megint. Tiszteletben kell tartanunk a dolgok természet kialakította rendjét.

– És mások miért nem tartják tiszteletben, miért fordítottak mindent a másik irányba? – kérdezte meggyőződéssel Jan.

– Mindez csak ideiglenesen van így – mondta nyugodtan az építész.

Andrija hallgatott.

Jan kezdett tisztábban látni: a megoldás nem azon a párlépésnyi helyen volt, amit az emberek, meg a kor szabadon hagytak; a megoldás az ellenkező oldalon helyezkedett el, mert számukra már se hely, se remény nem kínálkozott a fenti oldalon. Neki is úgy tűnt, hogy odalenn a folyó csillog, hömpölyög, kávéházuk teraszai pedig fehér csónakokként siklanak a víz felé, és hogy pillanatok kérdése csupán, hogy mindez, a kávéház, és ők is vele együtt, mint egy csónakkal körülvett hajó, kiúsztassanak a nagy folyóra, és messzire vigye őket innen az ár.

15.

Épphogy csak Andrija utcájáról a város főterére lépett, Jan valami/valaki ismerősre lett figyelmes a tömegben. Felgyorsította a lépteit, megmagyarázhatatlan szükségét érezte, hogy utolérje azt. Az a fekete valami vagy valaki először csak pillanatokra tűnt fel Jan látóterében a nyárian, és többnyire világos ruhába öltözött sétálók között, de miután csakhamar utolérte, felismerte a tömegben a kék lüszter-szmokingot és benne a hajléktalant, aki olyan különös és csalafinta módon csalta ki tőle. Elcsodálkozott, amiért a rongyos alak magára vette a szmokingot, hisz minden más ruhadarabja piszkos és rongyos volt; nyilván, mert azt hitték, lopta, senkinek sem tudta eladni. Jobb híján tehát ő maga viselte.

Régen pedig Jan Roman úgy vágyott erre a szmokingra, mintha az élete függne tőle; egykor, pincéri pályafutását megelőzően, amikor ifjonti bátortalansággal és zavarral lépett a kávéházakba, éttermekbe, ahol ravasz pincérek fogadták, s felmérték jóelőre, mennyi pénzt lehet belőle kihúzni. Minden fordítva volt: ő, a vendég volt zavarban, a vendéglátók pedig magabiztosan és felszabadultan viselkedtek. És miközben majd megszakadt, úgy igyekezett lazának és fesztelennek tűnni, a pincérek nyájaskodva és kapzsin latolgatták, a legkevesebb erőfeszítéssel miként tehetnének szert a legbusásabb haszonra. Zavarában nagy borraivalókat adott, ők pedig hálából megduplázták a számlát. Arra vágyott, hogy egyszer magabiztosan menjen be a kávéházba, hogy közömbösen figyelje a pincéreket, de sose sikerült neki, mert ebben mindig megakadályozta a szegénység okozta bizonytalansága, szerény ruházata, vékony pénztárcája és a mindezek eredményeként jelentkező szégyenlősség. A kávéházban legtöbbször és legkönnyebben a szegényeket csapják be. A jó módúak nem törik magukat, hogy bizonyítsanak a személyzet előtt, mindig elővigyázatosak, és odafigyelnek a legkisebb összegre is.

Azért vágyott annyira arra a szmokingra, hogy eltakarja vele a szorongását, hogy az első pillanattól fogva tekintélye legyen, és ne akarják becsapni. Amikor megvette, feketének látta, de a fényben árnyékszerű kék foltok jelentek meg rajta. Fényes kasmírból volt; nem lehetett megkímélni a megkopástól, és a kopott részek fényét könnyen meg lehetett különböztetni a sértetlenek fényétől, és így viseltességét sem lehetett eltitkolni.

A szmoking még jól tartotta magát a földönfutón. Talán csak kicsit lett kopottabb, az egyik oldalán mintha valami cérna lógott volna, és amikor egészen közel ért hozzá, látta, hogy az egyik hónalján fehér folt keletkezett az izzadságtól. De még mindig sikeresen foglalta keretbe és rejtette el a nyomor képét. A koldus azonban tevékenysége során nem kis hasznát vette, hisz a szmokingban egészen meghökkentően és groteszkül hatott, és megjelenésével valószínűleg sikerült zavarba hoznia az embereket, és így valamivel nagyobb alamizsnához jutni.

– Milyen nevetséges ez az egész – gondolta Jan. – Csak addig szeretjük a ruhánkat, amíg elrejt testünk valóját. De amikor a szövet hozzáidomul térdünkhöz, vállunkhoz, könyökünkhöz és hasunkhoz, eldobjuk és valódi külsőnk elrejtésére új csomagolást vásárolunk, a rajtunk végignézők félrevezetésére alkalmat.

16.

A városvédelmi hivatal az építési engedélyhez csak a homlokzat tervét kérte be, Jan azonban az építész javaslatára az összes rajzot magával vitte. Titokban mindketten a gyakorta előforduló, indoklás nélküli elutasítástól rettegetek. A tervrajzokat ezért egy irattartóba rakta, és Jan Roman azokat is átadta a hivatal tisztviselőjének.

*

A régi fészer Andrija telkén valóságos kincstárrá változott, különös emberek találkozóhelye lett, műhely, ahol egy új világ darabjait szerelik össze. Fel kellett újítani a pultot, a székeket, az asztalokat, a tükröket, a fogasokat, a fa válaszfalakat, mindazt, amit Jan olcsón vásárolt a Városi Kávéház csődbiztosától, így ők hárman órákon, napokon át finom dörzspapírral gondosan letisztogattak mindent, és a sérült politúr alól előtűnt az egészséges, drága faanyag, eltörték a régi illatok, ujjuk elvékonyodott bőrén pedig kiserkent a

vér. Addig ismeretlen csatornákon, egyik címet a másik után, egyik embert a másik után felkutatva, bukkantak elfeledett iparágak tudós mestereire. Mintha a nyilvánosság elől elrejtve létezett volna egy másik, titkos világ is. Előregedett, elszegényedett mesteremberek keresték elő eldugott szerszámaikat, a régi, már feledésbe merült díszítések sablonjait, a titokzatos pácoakat, lakkokat és festékeket, és visszaadták a bútorok rég elveszett fényét. Büszkén és önérzetesen, a hosszú hallgatás és rejtőzködés után, most végre felfedhették egymás előtt hajdan elsajátított hasznos és nemes fortélyait, megszabadulva a rettenetes, a gáncsot vető és ellehetetlenítő béklyóktól ismét boldognak érezhették magukat, hisz kiderült, van, akinek még szüksége van az ő szolgálataikra, és végre bizonyosságot nyert, hogy ami velük történt, mind téves volt és igazságtalan. És hogy mostantól más lesz! Később inasok is csatlakoztak hozzájuk; figyeltek és hallgattak, tanulták a mesterség fortélyait. Az üveges kicserélte a sérült tükröket, az újakra pedig az isten tudja, honnan előkotort régi sablonok alapján az ismeretlen virág mintáját véste. A tükrök új fénnel és tisztasággal ragyogtak, készen arra, hogy új arcok sorát, és egy másmilyen világ képeit tükrözzék. A kőfaragó megcsiszolta a márványasztalokat és belakozta őket, az öreg aranyműves kifényesítette az ezüst evőeszközöket, a fazekas néhány megmaradt régi tányér alapján elkészítette, kifestette és különleges agyagból kiégette az új edényeket. Mintha varázslók érintettek volna meg kezükkel minden tárgyat, minden bútordarabot. A kávéház mind több reményt keltett, és úgy terjedt a híre, akár egy összeesküvése.

Jannak nem tűnt föl, hogy a nem létező folyóra nyíló kávéház különös terve csak őt lepte meg: elfelejtette azt is, hogy Andrija sem szólt egy szót sem. Elragadtatás, remény és elégedettség töltötte el, hisz a berendezés napról napra szebb lett, a kávéház pedig egyre közelebb került a megvalósuláshoz, és lassacskán magától értetődőként fogadta el, hogy körülötte a mesterek és az inasok egyre csak a folyót emlegetik, hogy folyó fölötti teraszokról, folyóra néző ablakokról, víztükröt szelő csónakról beszélnek, hogy lassan már ő maga is létezőnek érzi. Mindahányan szentül hitték, hogy lesz itt víz, csak ki kell várni. Jannak egy pillanatra az is eszébe jutott, hogy az őt körülvevő tarka társaságnak, és azzal együtt neki magának is, van valami köze ahhoz az öregemberhez, akit a vízre várók sora mellett látott.

Az építész, aki segítsége mellett megtakarított pénzét is felajánlotta a két barátának, lassan hozzálátott a tervek aprólékos kivitelezéséhez, építőanyagot válogatott, az árak felől érdeklődött. A kávéház álma lassan a megvalósulás felé közeledett.

A galambok gyakran önállóan is kirepültek, és órákon át köröztek a város felett.

17.

Az orvos a Fiala Írók Klubja barokk dísztermének ablakából a befagyott Néva túlsó partján álló Téli Palotára és az Ermitázs főbejáratára látott. Még sohasem járt ebben a klubban. A kék-fehér dísztermet sarokstukkók, kristálycsillár és kitátott szájú, hidra-figurás cserépkálya díszítette. A fiatal írók éppen befejezték gyűlésüket, és most, valószínűleg az élénk vita okozta izgalom hatására, meg hogy lerövidítsék a várakozás idejét a fiatal, tehetséges és szép operett-díva kamarakonzertjéig, gyorsan lehajtottak egy-egy pohár vodkát. Rövid italokat abban a megfontolt és késedelmes városban.

A zongorista leütött néhány hangot, azonnal csend lett, a szőke szépség pedig finoman, könnyedén megrázta hajfűrtjeit, tekintete végigszállt a termen, majd a mennyezet egyik stukkójához tapadt. A hang egy pillanat alatt betöltötte a termet, mintha ki akarna törni, hogy odakinn szétáradva a Néva jege fölött, egészen a Téli palotáig visszahangozzék, az Ermitázsig, a Finn-öböl és Carszkoje Szeleig. Nem hallatszott más, csak a csengő szoprán, mintha a sarkokban a gipszfejek is egyedül arra figyeltek volna. Amint a szentpétervári operettszínház primadonnája az ifjúság meg a vodkabódulat fokozta rajongás tudatában tágra nyitotta a száját, azon a zene varázsereje bugyogott elő.

Úgy megbabonázta a fiatal orvost ez a nagy a szépség, hogy egy pillanatra azt hitte, álmodik. Nem tudta eldönteni, a hang a szép nő torkából, vagy a Fiala Írók Klubjának barokk kályháját díszítő kék kerámiahidra kitátott szájából tör-e elő.

Örült, hogy itt lehetett, mégha ez egy lépéssel sem vitte közelebb Innokentij Harlamov titkának megfejtéséhez.

18.

Irena Vodnikot, aki a főépítész kitiltásáig annak legközelebbi munkatársa volt, majd azt követően az irattár átrendezésének, rendszerezésének és takarításának haszontalan teendőivel bízták meg, munkanapja letelte előtt két férfi társaságában a városfejlesztési hivatal vezetője kereste fel, hogy közölje vele, az ismeretlenek az elkövetkezőkben minden reggel irodája vendégei lesznek, és hivatalos hangsúllyal

megkérte, álljon mindenben a rendelkezésükre. Miután az egyik idegen tudomására adta, ezentúl elvárják tőle, hogy az irodába csak akkor lépjen be, amikor ők már ideértek, és hogy csak velük egyetemben hagyhatja el azt, rövid szünet után, ami ahhoz kellett, hogy felfoghassa, miről is van szó, Irena átadta nekik a szoba kulcsait, fogta a táskáját és izgatottan távozott.

Irena Vodnik a városfejlesztési hivatal kartográfusa volt. Tehetségét akár örökölhette is, mert a Vodnik család több nemzedékre visszamenőleg is dicsekedhetett építészekkel, és mindenki tudta, hogy a városfejlesztési hivatal archívumának jó része is az ő családi gyűjteményéből származik. A térképeket a főépítész rábeszélésére hozta ide, habár ezt a Vodnik család egyes tagjai ellenezték. Azt rebesgették, hogy Irena viszonya a főnökével meghaladja a kollegiálist, de azután elhallgattak a pletykák, és megszokottá vált, hogy ők ketten munkahelyen és munka után is a megszokottnál többet mutatkoznak együtt. Különben is, ki határozhatná meg, hol végződik a munkahelyi, és hol kezdődik a magánélet? Ők ketten szavak nélkül is értették egymást, ahogyan az jó ismerősöknél dukál. Jól ismerték a várost, annak minden utcáját, jóformán minden házát, és nagy megértéssel és óvatossággal figyelték, hol, mi épül, és főleg, hogy mit bontanak le. Mindkettőjükből valami elfojtott elégedetlenség és gondterheltség áradt, amiről azonban nyíltan sohasem beszéltek.

A főépítész mind többet ivott, mind hallgatagabbá vált, ebből látszott, hogy valami rettenetesen gyötri. Irena ezt a jelek szerint hallgatólagosan elfogadta, a munkáját kifogástalanul végezte és egyetlen gesztussal sem érezte, hogy emiatt kevésbé becsülné. Ezért a városi tanács ülésén történt incidens Irena számára nem meglepetésszerű, hanem inkább magától értetődő volt, valami, aminek elkerülhetetlenül meg kellett történnie, s aminek időzítését sem ő, sem más nem sejtette. Irena nem lepődött meg, amikor főnöke a két ismeretlennel beállított hozzá – jóllehet, az ilyen látogatás kellemetlen és baljós –, mert már számított is rá: annak ellenére, hogy az időtájt semmi különös nem történt, rossz előérzete azonban előre vetítette.

Az egyik jövevényt Irena mintha már ismerte volna, látta is sokszor, de soha nem jutott eszébe firtatni azt, hogy mivel is foglalkozik ez az ember? Csak most, ahogy nyilvánvaló céllal az irodába lépett, jutottak Irena eszébe megboldogult édesapja szavai, aki szerint azok az emberek, akikkel sűrűn találkozunk, de nem tudjuk, hogy mivel foglalkoznak, vagy hogy foglalkoznak-e egyáltalán valamivel, azok minden bizonnyal foglalkoznak valamivel, csak hogy olyasvalamivel, amiről nem akarják, hogy a többiek tudomást szerezzenek.

– Mi, ugye, tudja, a biztonsági hivatalból jöttünk – mondta Irenának másnap reggel a két ismeretlen közül az ismerősebb.

– Feltételeztem.

– És azt feltételezi-e, miért vagyunk itt?

– Azt nem, soha nem volt dolgom az önök hivatalával.

– Önnek valószínűleg most sem lesz, csak a segítségére van szükségünk.

– Én csak térképekkel és tervrajzokkal kapcsolatban lehetek a segítségükre, de nem hiszem, hogy önöknek arra lenne szükségük.

– Pedig éppen erről van szó.

Irenának az arcára fagyott a mosoly.

– Szeretnénk, ha megmutogatná nekünk a térképeket. Egyenként és külön-külön. Mindet!

A következő napokban a két férfi reggelenként, pontosan a munkaidő kezdetén megjelent, mintha régóta ott dolgoznának maguk is. Irena igyekezett néhány perccel korábban érkezni, hogy az iroda ajtaja előtt várja őket, azok pedig a munkaidő vége előtt egy órával udvarias, de ellenvetést nem tűrő hangon közölték, hogy aznap már nem tartanak szolgálataira igényt. Először figyelmesen és aprólékosan átnézték minden térképet, amit Irena eléjük terített, kicsit kérdezősködtek, leginkább az érdekelte őket, ki készítette a térképet és mikor, de később már gyorsabban haladtak, csak egy-két térképet tetettek félre, a többi Irena visszarakhatta a helyére. A főépítészt meg sem említették. Habár kezdetben úgy tűnt, hogy a térképválogatásban nincs semmi rendszer, Irena néhány nap után észrevette, hogy a kiválasztott térképeken láthatóak a régi medrek, a mai csatornarendszer, a magassági pontok, az egykori források és a néhány még létező kút, valamint hogy a térképek zöme az ő családi gyűjteményéből való, vagy azoknak a másolata, amelyeket ők a főépítéssel új adatokkal egészítettek ki.

Tíz nap múlva, miután a teljes térképgyűjteményt átnézték, egy reggel nem jelent meg a két férfi, Irena pedig, egy óras várakozás után, szólta a főnökének, aki hazaküldte. Másnap megisméltódott ugyanez, majd felettébe közölte vele, hogy ne is jöjjön be, amíg nem értesítik. Irena egyre nyugtalanabb és rémültebb lett. A

főépítésszel már nem találkoztak, de úgy érezte, hogy most fel kell keresnie, hátha meg tudja magyarázni a történeteket.

Egy este megvárta a lakása előtt. Kellemetlenül érezte magát és félt. Szó nélkül átölelték egymást, és még sokáig úgy álltak, nagyon sokáig, sokkal tovább, mint a gyakorta ölelkezők. Mintha abban a pillanatban ébredtek volna rá valamire, és elkeseredetten az ölelés melegében keresték volna pillanatnyi nyugalmukat az egyre közelítő iszonyatban.

– Nem tudom, mi történik valójában, csak azt tudom, hogy az valami rettenetes – mondta végül az építész.

*

Irena Vodnikot néhány napra rá beidézték a biztonsági hivatalba. Míg az iroda előtt várakozott, többször kijött az irodáját látogató két férfi egyike, de most nem is szólt hozzá, mintha jelezte volna, hogy itt most más a bánásmód, és hogy a nő helyzete is megváltozott. Végül a titkárnő a nevére szólította, és bevezette a szobába, ahol a két férfi várta.

– Hol lakik? – kérdezte az egyik.

Irena megmondta a címet, és nagyon kínosan érezte magát, hisz olyasmit kérdeztek, amit nagyon jól tudtak, mintegy éreztették vele, hogy kegyetlen játék vette kezdetét.

– Látja, én is ott lakom a közelben, valószínűleg látott is engem néha; én ugyanis sűrűn láttam magát.

Irena csak most döbbsen rá, honnan ismeri ezt az embert; valóban látta a háza közelében, és gyakran utazott vele a városi buszon. Ám mindeddig puszta adat volt a számára, egy tudatáig el sem jutó kép. És várta a következő kérdést:

– A tóparton lakik?

– Igen, a parton.

– Kérem, mutassa meg, pontosan hol? – kérdezte az ismerős, és kiterített elé egy térképet, egyet azok közül, amelyeknek az eredetije a családi gyűjteményből származott, és amelyre éppen ő jelölt be pár új adatot.

Irena pedánsan elővett a tolltartójából egy ceruzát, és azzal mutatta meg a helyet.

– És most mutassa meg a tavat – folytatta a férfi.

Irena rámutatott egy, a szélén világosabb, a közepe táján sötétebb kékkel bejelölt területre.

– Szokott fürödni a tóban? – hangzott a következő kérdés.

Irena zavarba jött, de abban a pillanatban – nem kis ijedségére – hirtelen megértett mindent.

– Szokott fürödni abban a tóban? – ismételte meg hangosabban és már ironikusan a kérdést az ismerős.

– Nem szoktam, hogy is fürödhetnék, hiszen maga is tudja, hogy az a tó már régen nincs meg.

– Ha nincs már meg, akkor mi az ördögnek jelölik be és festik kékre az átkozott, hamis térképeken!?

Irena Vodnik ekkor értette meg a lassan körvonalazódó, szörnyű vádat: ő és az építész a város térképein következetesen bejelölték a régesrég kiszáradt vízfolyásokat és tavakat, mert az volt a meggyőződésük, hogy a világ nem változik és nem is változhat meg, és hogy a folyók visszatérnek régi medrükbe, az elfolyt tavak és tengerek is előkerülnek. Kit zavart ez és miért, Irena még nem tudta, nem úgy az építész a városi tanács ülésén kipattant botrány után.

– Ne aggódjon – mondta, nem túl meggyőzően az ismerős –, bennünket az ön megbízója érdekel.

De Irena ezektől a szavaktól nem könnyebbült meg.

*

A főépítészt nem idézték be a biztonsági hivatalba. Irena mindent elmesélt neki, és az építész tudta jól, hogy hamarosan valaminek történnie kell, valaminek, ami nagyon kellemetlen lehet. Lekötötték Jan és Andrija kávéházának tervrajzai, teljesen belemerült a munkába, hogy legalább néhány pillanatra megnyugodjon a lelke, és hogy a gondolataira árnyékot vető rossz előérzetű várakozással járó bizonytalanságot és félelmet távol tartsa. Eljárt Irenához, és szomorúan látta, hogy a nőt jóformán teljesen elemészti az érte való aggodás. Együtt hallgattak.

Irenát időnként behívták a biztonsági hivatalba. Az építészt soha. Az archívumot bezárták, a városfejlesztési hivatal egész munkaközössége csak egy-két, a vezető által rendelkezésre bocsátott térképet használhatott. Minden újonnan rajzolt térképet kötelezően az előjáró irodájába kellett vinni, és néhány órára benn is kellett hagyni. Hogy az kivel, mit ellenőrzött rajtuk, az alkalmazottak nem tudták, de nem is törődtek vele. Befelé fordultak mindannyian, a város régi térképeit és az új tervrajzokat kellemetlen és veszélyes volt akár csak említeni is. Senki sem tudta, hová lettek a főépítész meg Irena, még csak nem is hozta őket szóba senki. Mintha a föld nyelte volna őket el, és ez mintha kész ténynek és természetes dolognak számítana.

19.

Ugyanazon nap ugyanazon percében röptette fel Andrija a galambokat, indult el Jan, hogy Magdalénát megkeresse, s döntött egy szépasszony ügy, hogy elmegy Janhoz és örökre nála marad.

*

Andrijának elegendő volt az udvarra kilépnie, a vezérgalamb máris elrugaszkodott a tetőtől. Jel volt ez a többi galambnak a felszállásra való felkészülés megkezdésére. Napsütéses, hűvös és idő volt, szélcsend, fenn, a magasban áttetszően tiszta égbolttal. Mielőtt füttyentett volna, hogy a rajt felriassza, Andrija várt még egy pillanatig, hogy a galambok megérezzék jelenlétét, és hogy egy pillantásával ő is összefogja őket, gyönyörködjön a szépségükben, hogy kapcsolatot teremtsen saját tudata és a madarak ösztöne között. A betegségtől teljesen elgyöngült Andrija első füttyére a vezérgalamb azonnal felszállt, közvetlenül a tető fölé emelkedett, figyelmeztetésképpen átrepült egyszer a raj fölött, és a galambok reflexei máris működésbe léptek, és egyesével rugaszkodtak el a nádtetőtől. Kezdetben csak össze-vissza szárnyaltak, de a vezérgalamb kitartó és szabályos körözése az udvar fölött egybehangolta a rajt, a galambok megtalálták a helyüket, szárnyuk szabálytalan röpte felszállás közben egységes morajjá formálódott, és mintha ők maguk idézték volna elő a légörvényt, ami magasba húzta őket.

*

Kilépett Jan a garzonlakásból. Lassacskán túltette magát azon a nyomasztó érzésen, hogy úgy zárt le valamit, hogy helyette semmi újba sem kezdett: az új kávéház gondolata bizakodással és derűvel töltötte el. A napok Magdaléna nélkül mégis hosszúra nyúltak, és arra gondolt, hogy most, amikor végre a dolgok jó irányt vesznek, végső ideje, hogy a nőt megkeresse.

De hol van most Magdaléna? Csak nem ott, a téren, a rossz hírű kávéház környékén? Vagy tán nem is Magdaléna volt az a nő? Megpróbálta újra maga elé idézni arcát, emlékezete azonban egyre inkább cserbenhagyta. Érezte még, ahogyan érintését is a bőrén, fel tudta még idézni a közös szenvedélyt, a nő illatát és ízét. Ám mindez lassan elszállt, és nyoma sem maradt. Csak a kínzó vágy maradt utána. Hitte mégis, hogy ha újra találkoznak csak meg kell érinteniük egymást, ismét minden a régi lesz.

*

Mióta egy ámokfutását követően az erdei tisztáson bevárta az elcsigázott Jant, és azután hogy órákon át szeretkeztek a meleg fűvön, ez a szép nő csak erre az érzékeny emberre gondolt, őtána vágyott és egyre biztosabb lett abban, hogy őmellette kell megállapodnia. Ez az érzés napról napra erősödött, s azon a délutánon végre eldöntötte, elindul, hogy elmondja neki is, és ne hagyja többé el. A hűvös időhöz nem megfelelő, vékony pántos, kis fekete ruháját vette fel, és egy kötött sálát még a vállára vetett. Azt gondolta, Jannak így fog tetszeni.

*

A vezérgalamb pillanatok alatt háromezer méter magasságba emelte a rajt. Andrija csak addig látta őket, amíg a keleti oldalon köröztek, beragyogta őket a lenyugvó nap, és inkább hasonlítottak égi fényre, mint repülő galambok rajára. A vezérgalamb világosan és élesen látta maga alatt a várost, kísért minden mozgást a földön, látta az autókat, egy gyereket, amint váratlanul kiszalad az útestre, majd a kétségbeesett anyát. A kiszáradt fák csupasz koronáján át az embereket, ahogy kerülgetik, sietősen megelőzik egymást, sétálnak, bemennek az üzletekbe, hosszú sorokban várakoznak. Látta Andriját aprócska háza előtt ülni, a gazdáját, akihez ösztöne kötözte.

A vezérgalamb észrevette Jant is, látta átmenni a téren, a rossz hírű kocsmához közelében, kissé ácsorgni egy kirakat előtt, majd tanácstalanul befordulni abba az utcába, amelyik a város főterére vezet. Amit azonban látott, nem bírt számára jelentőséggel. A következő pillanatban a köröző raj a háztömb másik oldalára került, és a párhuzamos utcában, amelyik ugyanarra a térre kissé srégen vezetett, éles szemével a hűvös időhöz képest lenge kis fekete ruhában egy szép nőt szúrta ki a tömegben. A vezérgalambnak úgy

tűnt, hogy Jan és az a nő szinte egyszerre érnek majd a két utcát elválasztó sarokház elé, majd az utcákat összekötő térre; hogy szinte elkerülhetetlen, hogy meglássák egymást és hogy összetalálkozzanak. De azután azt is észrevette, hogy miközben Jan átvág a szemközti oldalra és egy pillanatra megállt az egyik cukrászda előtt, a nő újabb tíz lépést téve már a tér közvetlen közelébe kerül. A járásáról, arról, hogy a járdának hol a jobb, hol a bal oldalán haladt, arra lehetett következtetni, hogy nem tudja eldöntetni, a téren balra, vagy jobbra induljon-e. Ha jobbra indul, Jannak még lesz elegendő ideje, hogy odaérjen, és akkor összetalálkozhatnak, de ha balra fordul, túl messze lesz ahhoz, hogy – kerüljön bár a háta mögé – észrevehesse a férfit. Egy zuhanórepülésel a vezérgalamb talán magára vonhatta volna a fekete ruhás nő figyelmét, és szárnycsapkodásával megállíthatta volna, éppen csak annyira, hogy Jan beérje. A cukrászda tulajdonosa pedig meggyújthatta volna már a lámpákat, és akkor Jan nem állt volna annyi ideig a kirakat előtt, leskelődve, hogy Magdaléna odabenn van-e? De a vezérgalambot ilyen nyaktörő mutatványra csak egészen más ingerek bírhatják, a cukrászban pedig a tisztességnél és a jóindulatnál erősebben munkált a kapzsiság. Láta ugyan, hogy nemsokára besötétedik, de csak az elodázott lámpagyújtással megtakarítható fillérek jártak az eszében. A vezérgalamb mindent látott, de nem volt tudatában, mi történik, nem értette meg és nem is akarta megváltoztatni vagy befolyásolni az alatta történő események folyását. Tisztán látta, ahogyan Jan és a szép nő elkerülnek egymást, de ez számára csak egy földi kép volt. A két egymásra vágyó szerelmes viszont nem tudhatta, hogy, jóllehet, bár közelednek egymás felé, találkozni mégsem fognak.

Elsőként a nő érkezett a térre, végignézett a hatalmas parkon, amelynek közepén a városháza állt, tekintetét az égre emelte, és szeme sarkából látta a lemenő nap aranyló sugaraiban a csodálatos galambrajt megvillanni. Ennyi időre lett volna szüksége Jannak is, hogy kiérjen a térre, és hogy két-három lépésnyi távolságra legyen a nőtől. De abban a pillanatban az elágazásnál lévő megállóhoz érkezett a Roman lakása közelében közlekedő villamos. A nőnek az jutott eszébe, hogy otthon talán megtalálja Jant, a villamoshoz szaladt, és még mielőtt a jármű megállt volna, felugrott, majd nyomban leült a legközelebbi ülésre és a városházát kezdte bámulni. Általában nem egyidőben futottak be az ellenkező irányból érkező villamosok, de ezúttal a város másik vége, a Fekete Macska vendéglő felé tartó kocsí is szinte ugyanabban a pillanatban érkezett meg, és eltakarta a másik villamost, amelyben a szép nő ült. Jannak az jutott eszébe, hogy Magdaléna talán a kocsmában kereste, és nekifutásból fölugrott az ellenkező irányba induló kocsí lépcsőjére, és búcsúzó pillantást vetett a maga mögött hagyott utcára.

Karnyújtásnyira egymásnak háttal haladtak el egymás mellett a két, ellenkező irányba induló villamoson.

*

A kimerült vezérgalamb örvénylő köröket írva szállt előbb a tetőre, majd onnan Andrija kezére. Egészen megkönnyebbült a többórás repüléstől, félig lehunyta szemmel, kapkodva nyelte a levegőt. A galambok vattatépéseként, lustán hulltak a tetőre. Andrija, hogy szomjukat enyhítse, vizet öntött az itatókba.

A szép nő alkonyatkor érkezett Jan bezárt lakása elé, összébb húzta vállán a sálát, mert már jócskán lehűlt a levegő, és sokáig állt ott tanácstalanul.

Jan először tette be a lábát a kávéházba azóta, hogy kiejtette a tálcát a kezéből, szó nélkül távozott. A sugdalózó pultosnők kárörvendő arca fogadta.

– Nem kereste – adták tudtára önelégülten, és vigyorgásukból következtethetett arra, tudják, hogy Magdaléna után kutat. Jannak rosszul esett a leplezetlen káröröm, meg hogy Magdalénát nem találja, és hogy a nő sem érdeklődött útána. Már ki tudja hányadszor ismétlődött meg ugyanez az eseménysor: nincs, nem tudnak róla, nem kereste – és a pultosnők vigyora.

Már elfordult a pultról és a kijárat felé indult, amikor útját állta egyikük, és közölte szemmel láthatóan az utolsó pillanatig kívárra, szenvedése perceit nehogy lerövidüljenek:

– Viszont már napok óta keresi ott, az az idegen öregember.

És Jan csakugyan meglátott az egyik sarokban egy csontsovány férfit. Egy papírlap fölé hajolt, amiről az asztalához lépve, már a bemutatkozás előtt láthatta, hogy egy térkép, egy nagyon régi földrajzi térkép.

20.

Jan Roman korábban sosem látta azt az idős embert. Elegáns volt, öltözképe alapján nem tűnt idevalósinak. Kicsit szórakozottnak tűnt, és amikor Jan megszólította, csak nagyon rövid ideig nézett a szemébe, utána elkalandozott a tekintete, az egyik tárgyról a másikra szállt, mint azoké az embereké, akik valamikor valami szörnyűségen estek át, és nem szeretnék, ha ezt tekintetükből kiolvasnák. Kurta kézfogással üdvözölte Jant, a nevét is megmondta, de nem lehetett megérteni.

Az idegen messziről jött, külföldről, de Roman az első néhány szavából megértette, itt élhetett valamikor.

– A szárazság miatt vagyok itt, megkértek, hogy segítek, de csak akkor tehetem meg, ha ön is segít nekem.

Jan hátán végigfutott a borzongás, mert előérzete azt sugallta, hogy akarata ellenére bizonytalan kimenetelű ügyletekbe keveredik.

– Tudok egyet-mást e szárazság okairól, de nem eleget ahhoz, hogy az ön és megbízóim segítségére lehessenek. Tudja, ez a szárazság nem egyszerűen csak természeti csapás, inkább történelmi csapásnak mondhatnánk, és köze van hozzá az önök legfelsőbb állami szerveinek és a városi tanácsnak is. Elfogadtam a felkérést, mert valamikor magam is itt éltem. Nem tudom, hogyan jöttek rá egyáltalán, és hogyan találtak meg, és miért gondolják, hogy éppen én tudnám megoldani ezt a problémát, de talán egy kicsit közelebb kerülhetünk a megoldáshoz, ha sikerül letisztázni néhány régmúltban történt dolgot.

– Miben lehetnék én az ön segítségére? – szólalt meg hitetlenkedve és tartózkodón Jan Roman.

– Vezessen el ide, ehhez az emberhez, akiről azt mondták, hogy a maga barátja.

Jan Andrija nevét és címét látta a papíron.

– Ez az ember nagyon beteg, és nem kellene háborgatnunk – próbált kitérni a válasz elől Jan, nehogy belekeveredjen valami ismeretlen és – rossz előérzete ezt sugta – kínos ügybe.

– Emberek sorsáról, életéről van szó, a sok rosszról, amit a szárazság okozott, és önről meg az ön barátjáról is. Ha sikerül is tennünk valamit, az nem boldogít majd mindenkit, egyeseket szerencsétlenné is tehet, de a többségnek jó lesz, biztosíthatom.

Roman érezte, hogy összezsapnak a feje fölött a hullámok, nem képes belőlük szabadulni, és nem tudja megérteni az okát.

– Évszázadok óta ugyanazon gondok gyötrik az embereket, ők pedig azt hiszik, hogy mindig valami új történik velük – folytatta az idegen, és Jannak úgy tűnt, hogy valami konkrét esetre gondol, ami vele történhetett, és ez a tapasztalat teszi őt olyan magabiztossá és határozottá, hogy Jan nem képes ellentmondani neki. Annak ellenére, hogy Roman eddig egy szóval sem állította, hogy hajlandó az együttműködésre, mindkettőjük előtt világos volt, hogy ez nem lehet másként, és hogy együtt vágnak neki a bizonytalanoknak. És Jan Roman végighallgatta a következő történetet.

– Az én családom – kezdte az idegen – egy hatalmas házban élt, az udvarunk alsó vége arra a széles utcára nézett, ahol a Mlaka folyt. A többi gyerekekkel együtt én is ott játszottam, habár szüleink aggódtak a vízpart közelsége miatt. Különös vízi járműveket gondoltunk ki, amelyek majd messzire, a nagyvilágba visznek bennünket. Az időtájt még halak is éltek a folyóban, volt halasbolt az Ó utca mindkét oldalán, az emberek meg horgászni jártak. A helyenként mély és széles, másutt meg sekély és elkeskenyedő folyó hömpölygette a vizet a tóba. Egyik este, lefekvés előtt, lementem az udvar végébe, a folyóhoz, és valami zengő, vagy talán morgó hangot hallottam. Nem tudtam megállapítani, hogy mi az, meg azt sem, hogy honnan ered, szokatlan volt, és minden addig hallott hangtól különböző. Rémműlten visszarohantam a házba, apámnak azonban nem szóltam egy szót sem. Ezt csak másnap tettem meg, amikor újból odamerészkedtem, és egy kis idő múlva ugyanazt a hangot hallottam. Nem tudom, pontosan mi történt azokban a napokban, de egyenruhás férfiak jöttek, lementek apámmal a folyóhoz, hallgatóztak, csóválták a fejüket, majd elvonultak. Apám gondterhelt volt, de a házban arról az udvar végében hallható furcsa hangról egy szó sem esett. Mintha valami nagy baj ért volna bennünket, apa és anya összesúgtak, és mintha tartottak volna azoktól az emberektől, akik odajártak hozzánk. Hosszan, visszafojtott hangan beszélgettek, és apa egyre nyugtalanabb lett. A morajlás olykor hallatszott, máskor pedig nem, de ezután már nem követhettem figyelemmel, mert a folyóhoz többé nem engedtek le. A többi gyerektől azt hallottam, hogy a mi házunk közelében lelassul a folyó sodra, és hogy ezért az én apám a felelős. Egyik este, amikor mégis lejutottunk a folyóhoz, a szomszéd, aki velünk, gyerekekkel imádott játszani, és akit a felnőttek bolondnak tartottak, valami nagyon különös mutatott: a Mlaka a mi házunkig rendesen folyt a medrében, de itt lelassult, megállt és furcsán örvényleni kezdett. A legkülönösebb az volt, hogy a folyó lejjebb, a másik oldalon is megfordult és visszafelé kezdett folyni, a mi kertünk aljában támadt furcsa örvény felé. Mintha két ellenkező irányú folyó torkollott volna egymásba. De hová tűnt az a sok víz? Az emberek kerülni kezdték azt a helyet. Kezdetben azt mondták:

– Csodát, egy folyó se folyik visszafelé.

Ez azonban csakugyan visszafelé folyt!

Egyik éjjel álmunkból szörnyű üvöltés rázott fel bennünket. Egyetlen élőlénynek sincs ilyen hang hallatására alkalmas torka. Elemi erejű hang volt, amelyet még sohasem hallottunk, de amelynek borzalmát a bőrünkön érezhettük. Mintha valahonnan a mélyből tört volna fel, oly messze, hogy a föld alatt utazva már jóformán elhalt, csak hogy váratlanul ismét előbukkanjon, mintha csak erőt gyűjtött volna addig, és legerősebben éppen a mi udvarunk végét remegtette meg. Az Ó utcában, ahol a folyó folyt, megtiltották a közlekedést, udvarunk alsó részét pedig elkerítették, és őrség vigyázta éjjel-nappal. Az üvöltés hol erősebben, hol meg gyöngébben hallatszott, az emberek nem tudtak aludni, a gyerekek frászt kaptak. És valóban, már mindenki tudta: a folyó mindkét irányból a mi udvarunk felé folyik, és ott velőt rázó üvöltés közepette tűnik el a föld alatt. Az udvar végében óriási lyuk nyílt és mind elnyelte az odazúduló vizet, ami immár a mélység felé tört magának utat, kiszorítva a barlangokba szorult levegőt, hallatta félelmetes hangját. A vízfolyások iránya megváltozott, mindegyik ide torkollott, itt tűnt el a föld felszínéről. A hatalmas robajtól remegett a föld, helyenként be is szakadt, feltáruktak a föld alatti vizek, amelyekről addig senki sem tudott, a kutak apadni kezdtek, a víz pedig lenn, a mélyben gyűlt össze, új medret és új tározót tört magának, majd eltűnt, nem tudni hová. Olyasmi történt, amire nem volt magyarázat. Apámat többször is elvitték, majd visszahozták, de a helyzet csak rosszabbodott. A víz napokig áramlott a mindent elnyelő lyukba. Kiszáradtak a patakok, a szennyvízcsatornák meg a szennyödrök vize megfertőzte a kutakat, új vízivilág alakult ki valahol a föld alatt, a mi szemünktől távol. Az üvöltés fokozatosan halkult, de mikor már azt hittük, hogy most már vége, nyugalom lesz ismét, akkor a házunk egyszerűen kettéhasadt és összeomlott, alatta pedig feltáruktak az alapokat kimosó és rombolást végző buzgár. Ílymódon a mi házunkat is elnyelte az udvarunkon tátongó mélységes szakadék.

Nem tudom pontosan, mikor hagyott alább a pusztítás, az is lehet, hogy végül a bennünket sújtó mindennapos borzalmak váltak megszokottakká. Mi elköltöztünk a rokonainkhoz, az udvarunk pedig megtelt gépekkel és munkásokkal. Napokig hordták oda fogatokkal a földet, és töltötték, tömték be a lyukat, és végül az egészet betakarták egy, valamelyik régi temetőből hozott, ismeretlen kriptáról leemelt, hatalmas, nehéz földel. Többé nem mentem oda, és csak annyit mondtak el nekem, hogy a mi házunkat teljesen lerombolták, és az anyagából a kert végében, a sírkő fölé, csak hogy megvédjék valahogy és elrejtse az emberek szeme elől azt a helyet, építettek egy aprócska házat. Azután elköltöztünk. Később a barátaink és rokonaink azt mesélték, hogy azt a szörnyű üvöltést párszor azután is hallották. Sőt, egyesek szerint még ma is, annyi idő elteltével, amikor már az az eset régen feledésbe merült, a kiszáradt tó partján hajnalonta most is meghallani.

Miközben Jan Roman szóltanul a történetet hallgatta, rossz előérzete percről percre nőtt.

– És én mit tehetek? – kérdezte.

– Az a különös – mondta az idegen, miközben tekintete a kocsmában kalandozott –, hogy ennek a régi történetnek nyoma sem maradt az újságokban, hogy az egészet hallgatás övezi.

– Azok, akik idehívták – puhatolódzott Jan –, miből gondolják, hogy éppen ön az, aki tehetne valamit a rettenetes aszály ellen?

– Önnek, sajnos, igaza van. Általában nem lehet tudni, kinek mi áll módjában. Legtöbbször nem attól érkezik a segítség, akitől éppen vártuk. Ahogyan a jótett véghezvivője sem tudhatja, mi lesz cselekedetének végső következménye. Többnyire nem úgy alakulnak a dolgok, ahogyan szeretnénk, mert amikor valamit az idő tükrében nézünk, a pillanat emberi kapcsolatokkal, addig ismeretlen energiákkal, szenvedélyekkel és összefüggésekkel bonyolítja meg, újabb szereplőket kap elő – minden megváltozik, és a folyamat teljesen váratlan irányt vesz, nem arra halad, amerre mi szerettük volna. És az, aki mindezt kezdeményezte, előidézte, képtelen bármit is megváltoztatni, ellenőrizni. Tessék, emiatt hívtak – mondta az idős mérnök, és Roman felé fordította a könyvet a Jan érkezésekor szemlélt térképpel. Jan csak annyit fogott fel belőle, hogy az egy számára ismeretlen nyelven íródott tanulmánykötet a vízről.

– Rengeteg könyvtárat átkutattam, de nem találtam semmit arról, ami gyerekkoromban történt. Egyetlen újságban, egyetlen könyvben sem. Amikor már elveszítettem a reményt, és magam is kételkedni kezdtem saját emlékeimben, egy könyvben rábukkantam a régi legendára, az üvöltés legendájára. Minden úgy történt, mint akkor itt, nálunk, csak hogy néhány száz, talán ezer évvel korábban. Hihetetlen, nem? Azzal a különbséggel, hogy a legenda csak az üvöltést, meg a megfélemlített emberek szenvedéseit említi, a víz eltűnése sehol sem szerepel; csak a legvégén, látszólag függetlenül a legendától, jegyzi meg a régi krónikás, hogy a nagy üvöltés valójában a tenger eltűnésének jele.

Jan Roman döbbenettel hallgatta.

– A házunk, tudja-e, hol állt? – folytatta a mérnök. – Éppen ott, ahol most a barátja lakik.

21.

Innokentij Harlamovot nyugdíjazták, és miként azt romló egészségi állapota megkívánta, kórházi kezelésre küldték. Amikor a kórházi szakorvos a múzeumi rendelőlől kikérte az Ermitázs teremőrének kórlapját, a rendelő fiatal orvosa még egyszer átfutotta betege egészségügyi dossziéját, s a régi leletek között egy vény hátuljára írott aprócska feljegyzésre lett figyelmes. A pszichológus aláírása és a több évtizeddel korábbi keltezés keltette fel a figyelmét. A szöveget Harlamov bizonytalan keze írta, bizonyára a népművelő-szemináriumon kapott titokzatos rohama után. Feltehetőleg egy tesztre adott válaszáról lehetett szó, amelynek segítségével az egykori orvos a jövőbeni teremőr betegségét szeretne volna meghatározni. Ahogyan akkor neki, úgy most fiatal kollégájának sem volt hasznára a szöveg.

“Kék. A kék nem szín. Az nem pusztán szín. Ebből van a legtöbb a világon: az ég és a tenger is kék. Azonban töltsd csak meg vízzel a tenyered, meglátod, nem is kék a színe. És a levegő sem kék, az is áttetsző, mint a víz. Kék szín nincs is. Az pusztán a képzeletünk szülötte. A végtelenség jele. A semmi jele. Minden más szín felülettel bír, csak a kék nem; annak se mélysége, se kiterjedése. Nem érintheted. Akár világos, akár sötét, akár a nappal, akár az éjszaka illúzióját kelti, a kék egyaránt valótlan. Kétség talán nincs is, mégsem lehet a világot elképzelni nélküle.

A kék hideg szín. És érinthetetlen.”

Itt szakadt meg Harlamov szövege.

Mi lehetett a szerencsétlen ember titka? – töprengett magában a fiatal orvos. Kisétált a hatalmas Palota térre, amelyen első rohamát megelőzően páciense is haladt. Minden a megszokott volt: turisták tömege az árusok körül, matrjoska-babákat vásároltak, uráli köves gyűrűket, kucsmákat, régi tiszti sapkákat; a Téli palota öntöttvas kapujában pedig egy idegvezető állt, és a forradalomról beszélt. A turisták hada úgy tolongott ott, a kapu előtt, mintha csak pillanatok kérdése lett volna, hogy, mint a vörösök Eisenstein *Október* c. filmjében, megostromolják és bevegék a kastéllyal egyetemben. Nem messze, a kacskaringóit itt kezdő, és három ágra szakadva a Finn-öbölbe torkolló Néván horgonyzott az Auróra cirkáló. Az idegvezetők mint afféle kulisszatitkot mindegyik csoport látogatóinak odasúgták, hogy ez nem az igazi Auróra, hanem csak egy megtévesztő másolat. Ez valamilyen okból kifolyólag rendkívül fontos a szentpétervári idegvezetőknek, a látványosságra vágyó turistákat azonban kiábrándította, ők azt szerették volna, hogy a cirkáló csupán az ő szórakoztatásukra, ki is lő néhány lövedéket.

A fiatal orvos felkereste azt a termet, amelyben Harlamov – mielőtt a biztonsági szolgálat végérvényesen kitiltotta volna a múzeumból – utolsó rohamát kapta. Ott a szokásos tolongás fogadta, a látogatók a néhány óra Ermitázs-nézést követően már üres tekintettel meredtek a világhírű mesterek vásznaira, figyelmes arccal, de már szinte süketen hallgatták a múzeumi kalauzolást. A falra felfüggesztett képeket nem lehetett megközelíteni, és a fiatal orvos a terem közepén magában álló fehér márványszobrot pillantott meg. Az első pillanatban olyannak tetszett, mint egy giccses anygalka a szegények éjjeliszekrénykéjéről. Amint azonban közelebb ment, megállapította, hogy ez egy delfinen lovagló kisfiú különös kompozíciója; úgy tűnt, a delfin a tengerből a hátán menti ki a fiút. A fiatal orvos elzárkózott a derűs jelenet láttán, mígnem a fiú homlokán, a sima márványon sérülésre nem lett figyelmes. Amikor jobban megnézte, látta, hogy ez nem sérülés, a szobrász vésője ütött sebhelyet a gyermek homlokára.

Az a gyerek halott volt!

Hideg borzongás futott végig a fiatal orvoson. Az ösztön vagy szikrányi tudat vezérelte játékos delfin megkísérelte kimenteni a gyermeket a tenger hullámai közül. Puha orral, gyöngéden taszigálta a part felé, ki tudja mennyi ideje úszva, s haltestével hányszor érintve, lökve meg a gyermeket; érezte sikamlós vértjén a gyermek hűvös, sima bőrét, míg végül le nem tette a homokpadon. A delfin gondolkodás és megtorpanás nélkül, határozottan és megállíthatatlanul játszotta végig ezt a hosszú és fárasztó játszmat. És vidám is lehetett volna ez a történet, ha gyermek nem lett volna már halott. Látszólag minden természetesnek, érthetőnek, meggyőzőnek, várhatóan, előreláthatóan és örökérvényűnek tetszett. Azonban az, hogy a delfin hatalmas vállalkozásának valójában semmi értelme, a mentőakció, a rettenetes fáradság hiábavaló, a nagy és terhes víziút véget ért, a gyermek pedig halott – a legszomorúbb tragédia vonalait bontotta ki a szép fehér kötömbből.

A látogatók továbbra is a festményekre meredtek és a delfint kisgyermekkel ábrázoló márványszobor, valamint a kővé dermedt ember alakja mellett közönyösen haladtak el.

Amikor a fiatal orvos később rendelője ablakából szórakozottan a Névát nézte, már úgy látta, hogy az nem is kék, hanem szürke. Lassan azt is belátta, hogy Innokentij Harlamov titkát nem lesz képes megfejteni, hogy megtudni és megérteni azt, amit egy emberi koponya vagy egy élet magába zár, egyszerűen

lehetetlen. Ezt a mozaikot holtak és élők együttesen sem tudnák összerakni. S ha mégis, e tudással pedig talán maga az élet válna értelmetlenné.

22.

Igénybe vette az embert a vízért való sorbanállás, de más módja nem volt az olcsó víz beszerzésének: másutt – a kávéházakban, a vízszeladóknál, a piacon – kétes tisztaságú tartályokból és borsos áron mérték a vizet. Ezért senki sem méltatlankodott amiatt, hogy gyakorta poshadt adag jutott neki, vagy ha homok csikorgott a foga alatt, tudniillik a föld alatti mély, és már vízben szegény medencék napközben szinte teljesen kiürültek. Egyik nap azonban, úgy dél körül, néhányan azok közül, akik már megkapták a vízadagjukat és elégedetten haza is vitték, váratlanul visszajöttek, valamit sugdostak az öröknek, mutogatták az edényeiket, teletöltöttek egy-egy poharat, kóstolgatták, s azt követően egyre többen gyűltek össze, hangos megjegyzések is hallatszottak: a víz zavaros, sárgás, tele van homokkal és üledékkel, és mintha olaj úszna a színén. Az örök először zavarba jöttek, majd egy telefonbeszélgetést követően bezárták a kutat. A sor közben egyre nőtt, a vízügyi hivatal munkatársai kémcsöveket töltöttek meg a vízzel, kóstolgatták, kibekapcsolgatták a szivattyút, zavartan néztek egymásra, mint akik valamit, vagy valakit várnak. Egyesek másik kutakhoz siettek, de csakhamar elharapózott a hír, hogy mindenütt ugyanez a helyzet. Néhány óra múlva megérkezett a főhivatal autója, kiszállt belőle néhány fekete öltönyös férfi és lepecsételték a kutat, az örök pedig végigmentek a sor mellett, és közölték az emberekkel: nem osztanak tovább vizet a kutakról, és a hivatal majd értesíti őket, hogyan lesz a továbbiakban. És már másnap a hirdetményt tették közzé az újságokban, a rádióban és plakátok útján, hogy ezentúl a vizet kizárólag tartályokból osztják majd, de a fejadag egy literre csökken, valamint, hogy borsos ára lesz. Hogy a víz elosztása igazságos legyen, a városi tanács irodáiban kiváltandó, a háztartások tagjainak számát is tartalmazó új engedélyeket helyeztek kilátásba.

És kezdődött minden előről, csak hogy a korábbinál is rosszabb formában. Először a városi tanács irodái előtt kígyóztak a hosszú sorok, csak azután a tartálykocsik előtt. A vízszeladók pedig, akik egyszeriben megsaporodtak, hihetetlen drágán adták a vizet. Kezdetben csak az öregek meg a betegek kaptak soron kívüli fejadag-vételezésre jogosító igazolványokat, de hamarosan megjelentek bizonyos különleges igazolványok is.

A tartályokból osztott vizet erősen klórozták és más fertőtlenítőszeres íz is érződött rajta. Habár hivatalosan azt hangoztatták, hogy messziről hozzák, és a szállítás miatt kerül olyan sokba, az emberek azt beszéltek, hogy ez a kutak zavaros és sárgás vize, amelyet a szakemberek a központtól kapott speciális vegyszerekkel ihatóvá, pontosabban elviselhetővé tesznek. Egyesek azonban már nyilván számítottak a föld alatti források zavarossá válására, ugyanis az új vízelosztási rendszerről tájékoztató plakátok szinte egy éjszaka alatt megjelentek, és nem a város nyomdáiban készültek. De senki sem tett megjegyzést, senki sem elégedetlenkedett a víz minősége miatt. Mindenki örült, ha napi egy literét megkapta.

A város bűzleni kezdett a piszoktól.

A sorban állók között hamarosan megjelent az idős férfi, akit a város alatti tengerekről és folyókról szóló története miatt egyszer már elvittek. Most hallgatagabb volt, nem mászkált a sor mellett, csak a legközelebb állókhoz beszélt, suttogva, de szenvedélyesen, akár egy összeesküvő:

– Nektek minden víz egyforma, ugye? Csak kapjátok meg azt a napi egy litert, és nincs már egy szavatok se. De tudjátok-e, hogy ahogyan emberből, úgy vízből sem találni két egyformát, és hogy a víz ízéből meg lehet jósolni a jövőt?

Az emberek zavartan és rémülten hallgatták.

– Mind jelent valamit: ha zavaros, ha tiszta, ha homokos vagy olajszagú, ha fák gyökereinek szaga érződik rajta, ha földbeli mérgek vagy ásványi sók, ha szén-dioxidot tartalmaz és bugyborékol a szátokban, vagy íztelen, átszűrte, mint az esővíz, ha oltja a szomjaitokat, ha nem, ha kellemesen tölti meg a gyomrokat vagy nehéz, mint a kő, ha jól vagy rosszul érzitek magatokat tőle. Én megérzem, melyik víz származik innen, a felszínről, és melyik a mélyből, hogy több ezer éves-e vagy egészen friss, hogy előjele jó-e vagy rossz... És arról hallottatok-e, hogy vannak élő és holt vizek?

Az emberek persze nem állták meg kérdések nélkül:

– És milyen az, amire most várunk?

– Nem tudom! Ilyen vizet még sose kóstoltam. Nem tudom megfejtetni az előjelét sem. És nem tudom, mit hoz nekünk.

– Akkor meg minek mondd mindezt nekünk?

– Azért, mert mégiscsak készül valami! Nézzétek! – kabátjának belső zsebéből kivett egy régi pénztárcát, kinyitotta a sok kis zseb egyikét és kihúzott egy kettéhajtott papírlapot, amin, mint a herbárium lapjain, fakó foltot hagyott a nedvesség. Óvatosan széthajtotta, és a hozzá legközelebb állóknak egy száraz, töredezett kis virágot mutatott.

– Tudjátok-e, mi ez? Ezt a virágot az én anyám évekig egy bekeretezett fénykép üvege alatt tartotta. Ifjúkori emléke lehetett, amiről úgy tartotta, hogy szerencsét hoz neki. Most pedig nézzétek ezt – mondta, és a zsebéből előhúzott egy hervadt, de szemmel láthatóan frissen szedett növényt, ami ugyanolyan volt, mint az a kétrét hajtott papír között tárolt másik.

– Ez a két növény, ugyebár, azonos, csak éppen vagy ötven év különbséggel tépték le őket.

A hallgatóságot egyre kevésbé érdekelte az öreg mondókája.

– Nyilván azt kérditek, mi közük egymáshoz, és főként mihozzánk? Sok közük van: ezek ugyanis vízi növények! Ezt a frisset pedig ma reggel szedtem, a kiszáradt tó medrében.

Kiadós csapadék évek óta nem volt, a kutakból mintha az a kevés víz is elpárolgott volna, ez az öreg meg valamiféle vízi növényekről beszélt. A tömegben elharapózott a pánik. Egyesek feljelentették a biztonsági hivatalnál, de most senki sem jött az öregért. A hivatalnak most minden bizonnyal égetőbb teendője is akadt, vagy már nem tartották közveszélyeseknek az öreg meséit. De az is lehet, pánik tört ki náluk is.

Jan hátán a hideg futkosott, míg az öreg meséjét hallgatta, amikor pedig elővette a papírból azt a virágot, elborzadt: annak a virágnak a mintáját vették az öreg mesterek az egykori Városi Kávéház tonettszékeibe, és az öreg pincér is arról mesélt. Jan úgy érezte, hogy bezárul a láthatatlan kör, amelyet sem teljes egészében felmérni, sem pedig megérteni nem tudott.

Habár a helyzet rossz volt, rosszabb, mint valaha, a kutak zavarossá válásának pillanatától változások voltak tapasztalhatók. És, ahogy az lenni szokott, egyeseknek jobbra, másoknak rosszabbra fordult a sorsa. Minden megváltozott, az események felgyorsultak.

23.

A kávéház építési engedélyét nem állították ki a megbeszélt napra. A szívélyes hangú titkárnő közölte Jannal, hogy még nem ült össze a két szakértői bizottság, és megkérte, hogy jöjjön el újra, pontosan egy hét múlva. Ekkor lépett ki irodájából a városvédelmi hivatal igazgatója, és szokatlan kíváncsisággal kérdezte a titkárnőt, hogy mi a gond? Amikor megtudta, hogy a Vízüntő Kávéház terveiről van szó, kedvesen beinvitálta Jant az irodájába. Habár az egész pusztá véletlennek tűnt, Jan meglepődve látta, mennyire jól ismeri az igazgató az ügyüket.

– Véletlenül került a kezembe kávéházuk terve: el vagyok ragadtatva! De meg kell mondanom az igazságot: a bizottságok tulajdonképpen már összeültek, és nem hagyták jóvá a tervet. Én kiálltam mellette derekasán, de ez sem volt elegendő.

Jan Roman aggódni kezdett. Néhány perce még minden túl szépnek és túl egyszerűnek talált.

– De miért, mi volt a kifogásuk? – kérdezte.

– Maga a terv jó, de nincs összhangban a mi elképzeléseinkkel: a Felső utcában ugyanis minden épületnek az utca felé kell néznie, a maguk kávéháza pedig, ugyebár, az ellenkező oldalra tekint.

– Persze, mert a telkünk felső vége mindössze néhány lépés széles, és azon, ugye, nem férne el a kávéház főbejárata – magyarázkodott Jan.

– Megértem magát, de azt bizonyára tudja, hogy véletlennek nincsenek. Talán szükségszerű is volt, hogy ez a telek éppen így nézzen ki, talán más érdekek diktálták, hogy csak néhány lépést hagytak neki az utcai fronton. Önöknek ehhez kell alkalmazkodniuk. Máskülönben hova is néz a maguk kávéháza?!

– A folyóra! – szaladt ki Jan száján a válasz.

Az igazgató fölállt, és ideges járkálásba kezdett. Amikor ismét leült, gyöngéden megérintette Jan kezét, és atyáskodó hangon szólalt meg:

– Nem akartam ezt magának így, egyenesen a szemébe mondani, de éppen ez a legnagyobb probléma: látja, mind a ketten tudjuk, hogy folyó pedig nincs, hogy ebben a városban nincs egyetlen folyó sem, mégis

mind több ember, és lám, közöttük maga is, hiszi és állítja, hogy a folyó létezik, vagy, legalábbis, hogy egyszer majd bizonyosan ismét létezni fog. Tudja, mi évek óta alakítjuk a város képét, minden a mi tervünk szerint alakul, sokan építkeztek drága pénzért a mi irányelveink szerint, mert végül mindannyian elfogadták őket. És most, gondolja csak el: hogy a főutca ne a Fő utca legyen, mint azt az álmodozók szeretnék, hanem helyette az a másik utca a folyó mellett, az egyébiránt nem is létező folyó partján! Hát mit gondol: bolondok volnának azok, akik városrendezési tervünket eddig tiszteletben tartották?

– Nem volt szándékunkban bárkit is megbántani. De nincs más választásunk. A sorsunk, az egészségünk, a boldogságunk függ ettől a kávéháztól – sorolta Jan bátortalanul, és nem is annyira igaza alátámasztására, semmint elszenvedett vesztesége szerencsétlen egyenlegét felállítva.

– Kevesen vannak azok, akik valóra válthatják az álmukat. A többieknek bele kell nyugodniuk a sorsukba. Mind meg vannak róla győződve, hogy az igazságtalan, hogy isteni tévedés áldozatai, miközben pedig a dolgoknak, nagy valószínűséggel éppen úgy kellett alakulniuk, ahogyan alakultak is – mondta határozottan és kioktatólag az igazgató. – Van, aki több kilométer, más meg csak néhány lépésnyi széles kijáráttal rendelkezik. Önnel is az történt, aminek történni kellett, és ezért nem okolhat senkit, különösen nem saját magát. Az enteriőr vonatkozásában azonban, ön is elgondolkozhatna egy kicsit bizonyos dolgokon, amelyeket bizonyára a tervező sugallt.

Jan ebből arra következtetett, hogy nemcsak a folyóval van baj.

– Elgondolkodott-e azon – folytatta az igazgató –, miért zárattuk be a Városi Kávéházat? Nem, látom, hogy nem. Mert, ha csak egy kicsit is elgondolkodott volna, rájöhetett volna, hogy nyomós oka volt. Amíg az a kávéház eredeti állapotában ott állt, azon a helyen, ki mondhatta volna, hogy ez a mostani a város főutcája, és kinek lett volna mersze vendéglőt nyitni a rendkívül tetszetős és forgalmas Városi Kávéház ellenében? És tudja, hányan szerettek volna kávéházat nyitni? Miután bezártuk azt a régit, több tucat új nyílt. Maga meg onnan vásárolja a bútorokat, és azzal akarja berendezni új kávéházát: virágmintás tonettszékekkel, metszett tükrökkel, márvány asztalokkal... Jóember! Hiszen azokat szándékosan dugtuk el a szemek elől! Megváltozott a város, a főutca, és megváltoztak a kávéházak! Értse már meg!

Jan úgy érezte, hogy összecsap a feje fölött a hullám, az, amelyikről az idegen mesélt, és nyeli el szörnyű üvöltést hallatva az Andrija háza alatt megnyíló óriáslyuk. Alig fél órája még reménnyel volt teli, most pedig átesve a másik végletbe: csalódottnak és meggyötörtnek érezte magát.

– Szóval, nem kapjuk meg az engedélyt? – Jan szavai inkább megállapításként, mintsem kérdésként hangzottak.

– Nem tudom. Már mondtam, rendkívül értékelem az ön buzgalmát és erőfeszítéseit, de attól tartok, hogy hiába támogatom én is a tervet, a bizottságok nem fogják jóváhagyni. Talán, ha változtatna rajta valamit. Most már maga is látja és tudja, mit kéne módosítani.

Jan Roman magába roskadt.

– Talán van még egy lehetőség – mormolta hosszú szünet után, látszólag elgondolkodva az igazgató. – Adják el azt a telket, én személyesen fogok közbenjárni, hogy jó vevőt találjanak; és akkor próbálkozzanak egy másik helyen. Rám számíthat!

*

Jan Romannak fogalma sem volt róla, hogyan érkezett haza, és arra sem emlékezett, hogy öntudatlanul meddig feküldhetett ágyában. Néhány nap múlva Andrija telkét felkeresték páran, bírósági végrehajtóknak mondták magukat, és a raktárból elvitték a Városi Kávéházból származó, immár felújított bútorokat. Egy hivatalnok visszaadta nekik az előlegbe adott pénzt. Állítólag a Városi Kávéház új csődbiztosa jelentette föl őket. Jan lélekszakadva rohant a városháza kihalt sarkáig, és elkeseredetten dörömbölt a bejárati ajtó vasredőnyén. Az ajtó meglepően gyorsan tárult ki, egy munkás fogadta, a háta mögül a teremből pedig kavargó porfelhő szállt ki az utcára. Odabenn nyüzsögtek a mesterek, a berendezésnek már nyoma sem volt, a falak üresek voltak, a kávéház végében pedig éppen folyt a nagy ablak befalazása. Az öreg pincérről nem tudott senki.

Egy hét múlva elment Jan Roman a városvédelmi hivatalba, de a kedves hangú titkárnő közölte vele, hogy az igazgató házon kívül van, és a tervüket, sajnos, nem fogadták el. Amikor Jan visszakérte az irattartót a tervrajzokkal, a titkárnő azt válaszolta, hogy valaki már az anyagot elvitte. Valamiféle nyomozás miatt.

24.

Andrija házához közeledve Jan mintha néhány alakot látott volna az udvarból kilépni és az utca túloldalára átsietni. Nem a munkások voltak, azokat Jan ismerte, ezért amint megérkezett, megkérdezte Andriját. Andrija azt felelte, hogy valakit kerestek, de elvétették a címet, Jannak azonban feltűnt barátja ez - vagy valamilyen más okból eredő gondterheltsége. Érzékenyen érintették az építési engedély körüli fejlemények, és ez lecsillapította Jan kíváncsiságát. Andrija szemében kialudt a reménysugár, és mintha a titokzatos betegség is elhatalmasodott volna rajta: nem voltak tünetei, semmije nem fájt, de mintha lassan összeszáradt és elfogyott volna.

– Valahol másutt kellene próbálkoznod, az én időm már lejárt, nekem már itt kell maradnom – mondta Jannak teljesen megváltozva, mintha kicserélték volna.

– Nincs semmim, se itt, se másutt, te meg Magdaléna vagytok mindenem – válaszolta, magát is bátorítva Jan Roman. – Ha egyszer útra kelek, nem lesz soha többé nyugovásom. Kevesen tudják, hogy miért teszik éppen azt, amit tesznek, és miért éppen az adott helyen, és nem valahol máshol. Nem tudhatjuk biztosan, magunk döntöttünk-e így, vagy valaki vagy valami más – a sors, a véletlen, a tehetségünk, netán a lustaságunk, a körülmények, az emberekkel és történetekkel játszadozó sors – döntött mihelyettünk. De ennek így kell lennie, és az ember már nem is kérdezi, mi okból. Most, ebben a pillanatban itt vagyok...

– Azt hiszed, hogy amit te érzel, azt érzik az épületek, az utak és a folyók, a város és az ország, a kor is? A bennünk lakozó szeretetre szüksége van másoknak is, azoknak, akikben nincsen szeretet, hogy belőle életerőt meríthessenek. Távolodj el egy kissé ettől a világtól, távolodj el, hogy megérthesd, az emberek nem a valóban élnek, hanem annak, amit annak gondolnak és hisznek. De még gondolatainkban és érzéseinkben is befolyásolhatóak. Rákényszerítheted az embert, hogy azt élje, azt gondolkodja és érezze, sőt, szeresse is, amit magától soha nem akart volna, sőt, amire még csak nem is gondolt. Így formáznak olyan embert, akinek már semmi köze ahhoz, aki világra jött pillanatában volt. Ezért kell olykor kilépnünk önmagunkból, hogy rálátásunk legyen önmagukra és saját életünkre, hogy belássuk, milyen veszélyes az az érvelés, amellyel – miközben a történetek sorsszerűségét bizonygatjuk – magunkat verjük bilincsbe. És el is pusztulunk jóval testi halálunk pillanata előtt.

Mintha egy titokzatos ponton más irányt vett volna az események sodra: néhány napja még úgy tűnt, karnyújtásnyira kerültek a kávéháznyitáshoz, minden jól működik, álmaik valóra válnak, és akkor egyszeriben minden a visszájára fordult. Tegnap még roppant erőt éreztek magukban arra, hogy megváltoztassák életüket, hogy más, jobb legyen, most pedig rádöbbentek, hogy kicsúszott a kezükből és – akárcsak ők maguk – darabjaira esett szét minden. Mintha sorsuk a nagybetűs élettől futott volna össze egy sarkon, de ahelyett, hogy kart karba öltve haladtak volna tovább, elmentek egymás mellett.

25.

Jan egyik éjjel Magdalénával álmodott. Hogy hazatér és ágyában találja az állig a takaróba csavarodva alvó nőt. Jan megörült neki, és meg is hatotta a figyelmesség, hogy csak azért jött el hozzá, hogy együtt legyenek és szeressék ismét egymást. Türelmetlenül odalépett és megsimította gyöngéden a haját. Amikor azonban Magdaléna szembe fordult vele, Jan nem ismerte fel az arcát. Annak a nőnek, ott az ágyában, a nőnek, akiről tudta, hogy Magdaléna, hogy csakis ő lehet – nem láthatta az arcát. Jan összeresztette és megpróbálta elűzni ezt a lidércnyomást, megpróbált fölébredni, hogy meggyőződjön róla, rossz álom az egész. Erőlködve igyekezett belekapaszkodni az ébrenlétbe, majd amint úgy érezte, hogy végre magához tért, hogy az álom elszállt, Magdalénára gondolt, és elborzadt. Ébren sem látta maga előtt, nem emlékezett az arcára!

26.

Andrija nagy, talán túlzott odafigyeléssel gondoskodott az öreg házról, napokig kutatott a régi mesteremberek után, ha a nádtetőt kellett megjavítani, vagy a helységeket kimeszelné, betapasztani az állandóan málladozó homlokzatot, befesteni a galambdúc ajtaját tartó deszkaoromfalat, vagy visszatenni a helyére, ha meglazult és kifordult egy vörös téglá a gondosan kirakott járdán. Legszívesebben maga javított meg mindent, egyedül, hogy senki se lássa, néha még Jan se.

Andrija háza körül a nagy aszály idején is szokatlan légköri viszonyok uralkodtak. Mintha ebben az udvarban hűvösebb lett volna, így a galambok mellett más madarak is leszálltak ide. A galamboknak ez nem tetszett, és gyakorta került sor összetűzésekre. A náluknál kisebb testű madarakat elzavarták, de méltatlankodva menekültek befelé a szűk padlásablakon, ha felbukkant olykor egy karvaly.

Jannak is úgy tűnt, mintha itt valahogy paradúsabb lenne a levegő, de azt képzelete szüleményének tulajdonította, esetleg a nyugalomnak, ami elárasztotta, amikor a külvilág felé áramló gonoszságától itt gyógyította magát baráti és őszinte beszélgetésekkel, néha pedig pusztá hallgatással.

Így aznap is, amikor látogatóba indult a nagybeteg Andrijához, már előre örült a találkozásnak. A galambok csak rövid időre röppentek föl a tetőről, nyugtalanok voltak, inkább rikoltoztak semmint turbékolnak, és szomjasak lehettek, mert itatóik üresek voltak; kapkodva nyelték a levegőt, szárnyukat kitárták, egy kis hűvöst, vagy legalább egy leheletnyi szellőt keresve. Jan legelőbb is vizet öntött a táljukba, a szomjas galambok meg sem várva, hogy arrébb álljon, szédült gyorsasággal szálltak le, kihulló tolluk jóformán betakarta. Aztán kinyitotta az alacsony kis ház ajtaját, és a lépcsőfokon leereszkedve belépett Andrija szobájába: ott találta barátját a fájdalomtól elgyötört, verítékben, az ablakon bámulva ki. Már ki tudja, hányszor járt már ebben a szobában, mégis most először vette észre, hogy Andrija ablak mellé állított ágya az utca szintje alatt van, és hogy a kinti világot szinte a föld alól nézi. Ettől a gondolattól hideg borzongás futott végig rajta, gyorsan barátjához sietett, leült az ágya szélére, tenyerével letörölve homlokáról a hideg verejtéket.

– Andrija, Andrija, te sóhajtozol!

– Nem sóhajtozok.

– Sóhajtozol, hiszen hallom; mi fáj?

– Nem fáj semmi.

– Akkor miért sóhajtozol?

– Nem tudom. Csakugyan sóhajtozok?

– Igen. Mi fáj, hol fáj?

– Nem érzem.

– Próbáld meg összpontosítani, próbáld meg megfogalmazni; istenem, meg kell mondanod, mi fáj, hogy segíthessek; hívok orvost, hívok valakit! A mellkasod fáj?

– Nem, nem a mellkasom fáj, pontosabban nemcsak az. Fáj a hasam, fáj az egész bensőm, mintha testüregem belső szerveimet már kivetni készülné, hogy bebalzsamozhassanak végre és már csak gondolatban létezhesek. Nem tudom, valójában mi fáj. Fáj itt, bennem, és fáj körülöttem is minden. Mintha tőlem és az életemtől független értelme lenne ennek a fájdalomnak. Fáj, ha levegőt veszek, ha kifújom, a véremben, a nyálamban, mindenütt fájdalmat érzek, de képtelen vagyok a kín gócára mutatni és leírást adni róla.

– Andrija!

– Jan, hagyd, hiába úgyis minden!

Amikor Jan szeme hozzászokott a félhomályhoz, a fehérre meszelt falon furcsa mintát észlelt. Arra gondolt, hogy fájdalmában talán Andrija kaparta a falat, de azután felismerte, hogy azon csak a salétrom bolyhos ábrái ütköztek ki, mint valami virágnak, gyökere az ágy alá nyúlt, szára onnan sarjadt. Mielőtt még felmerült volna benne, honnan az ehhez nedvességre volna szükség ebben az aszályban, gondolatai visszakanyarodtak barátja szenvedéséhez. Egyik kezével megigazította az ágy elé terített szőnyeget, és az is nedvesnek tűnt. Talán a magatehetetlen Andrija vizeletétől – gondolta, és nyomban meg is feledkezett róla.

De miközben kilépett Andrija házából, és gondolatai ismét Magdalénához kalandoztak, nehéznek érezte a spárgatálpú cipőt a lábán. Amikor lehajolt, és megérintette, azt tapasztalta, hogy átnedvesedett, jóformán átázott, és hűti a talpát.

27.

Senki sem tudta, hogy Irena pontosan mikor tűnt el. Amikor az építész meglátogatta, a tóparti házat zárva találta. E rendhagyó körülmény miatti aggodalmában felkereste a lány rokonait. Azok barátságtalanul közölték, nem tudják, mi van vele, és szemére vetették, hogy ő az, akinek erről többet kellene tudnia. Irenát nem keresték sem a biztonsági hivatalból, sem a munkahelyéről. Néhány nap múlva a helyi újságban megjelent egy felhívás a fényképével, hogy aki tud róla, jelentkezzen a megadott telefonszámon. A felhívást a biztonsági hivatal írta alá.

A szeretett nő eltűnésének borzalmas tényét csak lassan tudta felfogni az építész. Ahogy a napok múltak, egyre erősödött benne, rá kellett döbbsennie a szörnyű igazságra, hogy valahol, nem tudni hol, az ő ügyében folytatott nyomozás befejeződött, az ítéletet kimondták és a büntetést már végre is hajtották. Az eltűnt és reményeik szerint egyszer majd visszatérő vizek, folyók és tavak bejelölésének bűnéért Irena fizetett az életével, s az építész pedig csak ezután fog bűnhődni a szeretett nő után érzett fájdalommal és állandó lelkiismeret-furdalással.

28.

Jan később is sűrűn látta az idegent: találkozott vele az utcán, vagy megpillantotta türelmesen toporogni a vízre várók sorában. Kerülte a hosszabb társalgást, odébbállt pár erőltetett és ügyefogyott mondat után. Később valahogyan sűrűsödni látszottak találkozásai, de ezt ő úgy magyarázta, nyilván csak látszat, amelyet a vele való társalgások kellemetlen volta kelt. Annak ellenére, hogy a tőle hallott történetet egyre inkább csak a furcsa ember elmeszüléményének tartotta, zavarta, hogy nem tisztázta le teljesen magában, és hogy a velőtrázó üvöltés említése azóta is foglalkoztatta. Kilincselte a hivatalban, mindenféle irodákban, remélve, hogy valamiképpen mégis kieszközölheti a kávéház építési engedélyét. De, habár volt valamiféle adminisztratív rend és rendszer abban, ahogy egyik hivatalnoktól a másikhoz küldözgették, belátta, hogy ez az egész csak játék, hogy a kávéház tervét valaki visszavonhatatlanul elvetette, és hogy mindazok az emberek, akikkel tárgyal, csak a látszatot kívánják fenntartani, miközben maguk is részei a labirintusnak, amelynek folyosóin elveszve és elutasítva – mint ő maga is – százzszám bolyonganak. Andrija állapota egyre rosszabbodott, a főépítész pedig annyit ivott, hogy Jan Roman úgy érezte, hogy a tőle jövő biztatás, hogy még most sincs semmi veszve, az utolsó hazugság csak a sorban, amivel bennük és önmagában is élteti a hátralévő életének még némi méltóságot és értelmet adó reményt.

Jan akkor is az idegenbe botlott, amikor kedveszegetten – mert kávéháza elé két fajtája miatt a város fásítási tervébe nem illő facsemete elültetésére sem kapott engedélyt – kilépett a városi tanács épületéből. Keresve se találhatott volna ennél alkalmatlanabb időpontot a beszélgetésre, most mégis különösen kitartó volt az idegen, látszott, ezúttal tántoríthatatlan. Az üdvözlés után, amikor Jan erőltetett sietséggel éppen az ellenkező irányba indult, megragadta a karját, és így szólt:

– Megértem, hogy nem szeretné, hogy zavarjuk beteg barátját, de nem mondtam el még mindent önnek, azt sem, hogy miért rendkívül fontos nekem a vele való beszélgetés.

Jan tudta, hogy a téma még jobban felizgatja, jobban, mint az első alkalommal, és zavarta annak tudata, hogy tulajdonképpen nem tud ellenállni és nem eléggé határozott, hogy egyszer s mindenkorra lerázza ezt az embert; mégis inkább illedelmesen próbált megszabadulni tőle:

– Nem fontos, most igazán nem fontos, hogy mit nem mondtam el nekem. Nem akarom, hogy az ön történetével kínozzuk, és ebben most biztosabb vagyok, mint amikor először beszélgettünk.

– Ezt mindenképpen el kell mondanom!

– Bizonyos abban – veselkedett neki Jan, hogy még egyszer megfogalmazza kételyeit –, hogy az a történet, amit nekem elmesélt, valóban hiteles, hogy csakugyan úgy történt minden, ahogyan felidézte? Hiszen még gyerek volt, talán csak álmodta, talán valakitől hallotta, talán csak mese az egész, a gyermeki képzelet szüleménye.

– Sokat töprengtem már ezen is: mindig úgy gondolunk a gyerekkorra és gyermekkori lényünkre, mint a későbbi, a komoly élet egy naiv, lényegtelen epizódjára. Megkíséreljük, éppen úgy, ahogyan az ön iménti szavaiból is kiviláglik, hogy komolyabbak és fontosabbak legyünk, mint voltunk tegnap, a bennünk élő gyermek fölé akarjuk helyezni magunkat, uralkodni akarunk rajta. Csakhogy ez nem ilyen egyszerű! A gyermekkor, a magáé meg az enyém is, valójában egy másik élet volt, amelyet másként és másmilyen emberként éltünk meg, mert más volt a világ, és mások voltak az emberek is körülöttünk. Látszólag csak egy életet élünk, ami viszont valójában millió élet, millió különböző világban és millió különböző időben. Mintha életünk minden pillanata egy-egy elkülönült élet lenne, mert soha többé nem élhetjük meg ugyanúgy. Sokszor csak későn értjük meg, hogy nem uralhatjuk gyermekkorunkat, hanem éppen fordítva: az a bennünk még ma is élő valamikori gyerek irányítja ma is cselekedeteinket, és határozza meg azt, amivé lettünk és azt is, amivé leszünk.

Jan meghökkent, de érezte, hogy lassan visszacsúszik a régi illatok világába, érezte a szelet, hogy kicsit megborzong a hidegtől, érezte, hogyan ragadja el az idegen szavainak forgószele. Elfordította tekintetét az arcról, szeretett volna fölocsúdni és továbbindulni, közben pillantása elkalandozott a tömegben, az emberek között. És egyszerre kővé dermedt: a járókelők között egy kölyköt pillantott meg, aki kezét rövidnadrágja

zsebébe dugva, kérdőn és kissé gúnyosan nézett vissza rá. Jan felismerte önmagát egyetlen gyerekkori fényképéről. Még egy-kétszer megjelent előtte ez kép, majd eltakarták a járókelők. Az idegen pedig folytatta:

– Igen, a gyerekkor életünk legtehetségesebb időszaka, az időszak, amikor minden lehetőségünk megvan arra, hogy megtudjunk valamit erről a világról, még mielőtt elhitetnék velünk, hogy semmi esélyünk. Azt hisszük, hogy majd kitarul előttünk az idő, hogy haladunk a jövő felé, pedig valójában a múltba, elmúlt időkbe, letűnt világokba utazunk. Egyedül a gyerekkor ismeri a jövőt, a gyerekkor országa a kedves és szabad, a végérvényesen szabad. Szabad, mert benne már minden megtörtént, és változtatni már semmin sem lehet. Én sem azért vagyok itt, mert valaki hívott, ahogy a hitelesség kedvéért első beszélgetésünk alkalmával mondtam, azért vagyok itt, mert a bennem élő gyermek ezt parancsolta.

Jan Roman azt érezte, amit első alkalommal is, hogy az idegent hallgatva akarata és ellenállása lassan megtörik, és ismét eszébe jutott a velőtrázó üvöltés legendája, s egyszeriben rádöbbsent, hiába próbálja elnyomni magába, meg elfelejteni, sokkal hihetőbbnek és valószínűbbnek érezi, mint első alkalommal. A lába gyökeret vert, szemét az idegenre szegezve, kíváncsian és szorongva várta, mit fog hallani.

– Amikor azt a hatalmas gödröt, azt a víznyelőt nagy nehezen betemették és lefedték azzal a súlyos sírkövel, a fölé emelt apró házba beköltözött egy őr. Valószínűleg csak őt avatták be a történetbe; valami külön alapból kapott fizetést, és megparancsolták neki, hogy küldetéséről csak egyetlen embernek beszéljen, annak, aki követni fogja majd ezen a poszton, másnak senkinek. Nem tudom bizonyosan, hogy az őrk hányadik nemzedéke ez a mostani, azt sem, hogy az első őr leszármazottja-e a mostani, de meg vagyok róla győződve, hogy az ön barátja ismeri a titkot. Mert ő most az őr.

Jannak egyszeriben megvilágosodtak a gondolatai, és megértett minden célzást, rejtélyt, megválaszolatlan kérdést, amelyek a levegőben lebegtek, míg Andrijával az udvaron ültek és nézték a fehéren csillogó galambrajt a magasban. És most már tudta, hogy az ismeretlen férfi látogatása is Andrija titkos küldetésével volt kapcsolatban.

*

Jan a tűző nap kiégette Felső utcából befordult Andrija udvarába. A galambok szomjasan kapkodták a levegőt. Jan megállt, hogy vizet töltsön az üres edényekbe, de tudta, hogy ezzel valójában csak a kis házba való belépést szeretné elodáztatni. Amikor végül szorongva kinyitotta a ház egyetlen szobájának ajtaját, a nedvességtől hűvös levegő és a doh szaga csapta meg! Ahogy lelépett arra a magányos, magas lépcsőfokra, sötétséghez még nem szokott szeme valamiféle csillogást észlelt a padlón. Megállt, és döbbsenten látta, hogy Andrija szobáját elöntötte a víz.

És miután szeme hozzászokott a padlón visszatükröződő, a szemközti kis ablakon beáradó, vakító fényhez, meglátta Andriját az elárasztott ágyon. Úgy tetszett, mintha háton, közvetlenül a víz felszínén úszna, lebegne szokatlan nyugalommal, hajózna saját szobájában. Körülötte üres üvegek úszkáltak. Habár sóhajtás ütötte meg a fülét, a tudata mélyén rejtőző, most hirtelen működésbe lépő ismeretlen érzék megértette vele: Andrija halott. Az üres üvegek mintha Andrija titkos üzenetei lettek volna, amiket az utolsó pillanataiban küldött szét, egyet talán neki, Jannak is címzett, de azok nem találták a nyílt tengerbe, a folyóba torkolló csatornát, nem tudtak kijutni az alacsony, zárt, kicsi szobából. Andrija egyik keze félig a vízbe merülve lebegett. A sóhajtás, vagyis az a hang, amit Jan a múltkor Andrija sóhajának vélt, a víz mélyből feltörő hangja volt. A friss víz félremosta a szőnyeget Andrija ágya elől, és Jan megpillanthatta a nehéz kölapot, ami körül, a repedésekből bugyogott a víz. Valami nagy sírról származhatott, még az elhunytak bevésett neve is sejlett rajta, de a legtisztábban a nagy virágokkal, minden bizonnyal krizantémokkal, a temetők virágaival teletömött váza rajzát tudta kivenni.

Jan mindent megértett: Andrija halálának és életének titkát. Megértette, neki miért volt mindig vize, és miért volt olyan nyugodt, amikor kitervelték, hogy a kávéházban majd ingyen mérik. Az ő kis háza alatt sosem száradt ki a kút. És az a kép a krizantémokkal a síremléken? Erre a képre gondolhatott, amikor először említették a Vízöntő nevet?

Andrija volt az őr!

Jan belelépett a vízbe, és megindult halott barátja felé. A víz hullámozni és csillogni kezdett a szobában. Jan az ágy szélére ült, maga is derékig vízbe merült, megfogta Andrija holtan lebegő kezét, a mellkasára tette, és Andrija üres tekintetének irányát követve kinézett az utcára, a Mlaka folyó régi medrére. Cipője megtelt langyos vízzel, öltönye elázott, és arra gondolt, de jó lenne teljesen megmerülni a szoba közepén, a mélyből feltörő kis tóban – és keserves zokogásba kezdett.

Amikor hosszú idő után kiment az utcára, Jan észrevette, hogy Andrija szobájából, az ablakpárkányon kicsordulva, folyik ki a víz, eláztatja az utat, és tölteni kezdi a Mlaka régi medrét. Az alacsony kis ház két apró, de mély ablakából sugárban folyt a víz, mintha az a két ablak a ház két síró szeme volna.

Csorgott róla a víz. Körülötte minden száraz volt, rettenetesen száraz, ő pedig vizes és nagyon gyenge. A ház előtt szótlanul az idegen állt. Most nem kérdezett semmit. Jan Roman elment mellette, és végre biztosan tudta, hogy soha többé nem kell végighallgatnia az öreg meséit.

29.

A víz mindent megváltoztatott. A városban a doh, a vízben rothadásnak indult régi, száraz szemét, az elhanyagolt csatornák, a döglött patkányok tetemeinek szaga terjengett. Mintha valami túlvilági erő nyomta volna kifelé a mélyből, nem véve figyelembe mélyedést és magaslatot, a repedéseken és a pórusokon át okádta ki magából a föld a vizet, ezért aztán a feltörő áradatot megzabolázni, vagy csatornába terelni egyszerűen lehetetlen volt. Feltört mindenünnen, és csorgott mindenütt, valóságos vízi káosz támadt. Bugyogott föl a megtelt pincékből, az évek óta száradó és porhanyóssá vált falak, mint a szivacs szívták magukba a vizet, ami kapillárisaikon át felhúzódott egészen a tetőig. A falakon kiütközött a salétrom sója, átnedvesedtek a bútorok, púpos lett a parkett és a padló, az öregek rég elfelejtett reumája kiújult. A gyerekek felügyelet híján órákig játszottak a vízben, és mivel korábban nem szokhattak hozzá a nedvességhez, meghűltek gyorsan. A víz utat tört magának a föld mélyéből, és zavarosan meg piszkosan tört a felszínre. Fertőzöttek lettek a kutak, járványok törtek ki, hasfájás gyötörte az embereket, sömör és kelések jelentek meg a bőrön. A temetőket is elárasztotta a víz, és csakhamar különféle mendemondák keltek szárnyra arról, hogy föld alatti csatornákon úszkálnak a koporsók, helyet cserélnek a sírokban, és hogy már senki se lehet biztos abban, melyik halott, hol található. Tény viszont, hogy magas talajvízszint miatt megtöltötték a városban a temetéseket, és a halottakat a dombokon létesült falusi sírkertekben hantolták el.

Az embereknek majd eszéet vette az öröm: az arcukra kenték a sarat, megnedvesítették ajkukat a piszkos vízzel. Mosták a poros házakat, locsolták az udvarokat, régi virág- és fűmagokat kerestek elő, és elszórták őket, fát ültettek és lesték az első levél megjelenését.

A kezdeti örömet mind jobban megkeserítette a sok gond és baj. Mivel a régen betemetett csatornák és a meglévő vízereszek nem tudták a megáradt patakokat befogadni, a víz elárasztotta az utcákat, és kárt tett a házakban. Az emberek gátakat emeltek a telkük körül, remélve, hogy így a maguk problémáját megoldódják, és kárörvendve gondoltak arra, hogy a város alacsonyabban fekvő részein még nagyobb a baj. De nem érték el semmit: a töltés mindkét oldalán felbuzgott a víz. Lassan pánik lett úrrá a városon. Férfiak, nők, gyerekek mindenféle rend nélkül ásták az árkokat az utcákon, kötötték azokat össze, de a víz nem tartotta tiszteletben elképzeléseiket, és átszivárgott, utat tört magának ott, ahol a legkevésbé számítottak rá. Az égből is ömlött a rég elfeledett eső, lemosta a poros tetőket, elgörbítette az elhanyagolt és eltömődött ereszeket, megnyíltak az ég csatornái, a kétségbeesett emberek pedig bőrükön érezve a természet erőinek rettenetes hatalmát, fulladoztak az áradatban. Lemondott csakhamar a városi tanács, az új, ideiglenes vezetés azonban nehezen találta föl magát ebben a katasztrófa helyzetben.

Aztán csak eszükbe jutott, hogy tervszerű cselekvésre van szükség, és a vízfolyások, árkok és szennyvízcsatornák helyét őrző régi térképeket kezdték felemlíteni, segítségükkel talán megkereshetnék az áradat régi medrét. De a nyomukba se jutottak! A városfejlesztési hivatal élére új igazgatót neveztek ki, és egyszerűen előkerültek az Irena Vodniktól elkobzott régi mappák. Sokszorosították őket, és juttattak belőlük minden városnegyedbe. Az Ó utcába két hatalmas kotrógépet hoztak, és hozzáálltak az egykori folyómedret feltöltő föld és a szemét rétegenkénti kikotrásához. A biztonsági hivatal rendkívüli állapotot hirdetett ki, a városi tanács pedig kötelező közmunkát rendelt el; az utcák megteltek munkásokkal, a régi térképek alapján tájékozódva árkokat ástak, megfékeztek az áradást, és a város lassanként visszakapta hamisítatlan régi arcát. A piszkos és zavaros víz után tisztább tört elő; és ahogy a patakok a feléledt forrásoktól megtalálták az utat újra kiásott, régi medrükbe, úgy húzódott vissza a víz a pincékből is, a kitisztított kutak mélysége pedig egyazon szinten maradt; újra működtek a szabaddá tett szennyvízcsatornák; elkülönült a tiszta víz a piszkostól és lassanként megnyugodott a város, megszabadult a szerencsétlenségtől és visszanyerte régi rendjét és egyensúlyát.

Nem kellett többé vízért sorba állni, és lassan minden megváltozott. Az emberek elfelejtett, régi mesterségek felé fordultak, a gyerekek új játékokat találtak ki, a színészek visszatértek a színházakba, a festők műtermeikbe és a kiállítótermekbe. A haragosok egy csapásra fátylat borítottak régi viszáljaikra, új ürügyek és másféle viszályok ideje jött el. Mintha az emberek természete is megváltozott volna. Nyomtalanul eltűntek a viszálykeltők, az a néhány pedig, aki itt maradt, kivetkőzve önmagából témát váltott és hangnemet. Azzal, hogy a többség a tegnapi megfélemezve az élet diktálta új kihívások felé fordult, lassan az ő gonosztetteik is feledésbe merültek.

Új és másféle emberek jelentek meg az utcákon, az üzletek és a kávéházak gazdát cseréltek. A város főutcája hivatalosan is újra a Mlakát magába foglaló Ó utca lett. A folyópartokat helyrehozták, szép kis

hidakkal kötötték össze, és a város visszanyerte régi jellegét: a szélrózsa összes útja az Ó utca és a Mlaka felé vezetett. Itt sétáltak a legtöbben, és ismét itt nyíltak a legszebb üzletek. Az a főutca, amit a városfejlesztési hivatal kényszerített a polgárookra, de valójában igazán szép soha nem volt, most még inkább elcsúfult, elnéptelenedett és a város szégyenfoltja maradt: a régi, a leváltott városvezetés túlkapásaira, és a polgárok mulyságára figyelmeztetett.

És láss csodát: ahogy a Mlaka utat tört régi, elfeledett medrében, és összegyűjtötte a feltámadt patakok vizét, beleömlött a tavakba, majd továbbfolyt, és nagy folyóvá duzzadva hömpölygött a tenger felé, úgy változtak meg a partja mentén az emberek, a falvak és a városok, felújították az utakat, az emberekbe visszatért az utazási kedv, vágyakoztak barátaik és rokonaik társaságára, működni kezdett a posta, gyakoribbá váltak a levélváltások, a látogatások. Az emberek újra szót értettek egymással, és ledöntötték a láthatatlan falakat, amelyek, ki tudja, mi okból, évekig közöttük magasodtak.

*

Az erős vágy, hogy megváltoztassa az életét, hogy kávéházat építsen a maga és övéi boldogulására, lassanként kihunytt Jan Romanban. Andrija meghalt, a főépítész csak bolyongott a tó körül az eltűnt Irenát keresve, Magdalénával pedig többé nem találkozott, nem is tudta, hol lehet, így az iránta érzett szerelem kihűlt, nyomasztó álmokként süllyedt tudata legmélyére, zárult be agya legrejtettebb kamrájába. A víz megáradt és sok örömet hozott az embereknek, a város visszanyerte valódi természetét és rendjét, de Jannal semmi szép, sőt egyáltalán, semmi más sem történt, teljesen a múlt kötötte le; bizonyos régi események keltek új életre előtte, ezeket játszotta mindig újra le, minden alkalommal másként, folyamatosan módosítva, más-más végkifejlettel. Ködfoltként kavargtak, felbukkantak, majd újra eltűntek a régi érintések, illatok és érzések. Csak persze sokkal fakóbban, mind valótlanabbul és halványabban, szenvedély és lüktetés nélkül. Jan Roman élete zátonyra futott. A barátaival közösen dédelgetett nagy álmot, a minden addigit felülmúló kávéház terve teljes kudarcba fulladt.

– Talán már nem is fontos – gondolta. – Ennek csak az aszály kellős közepén volt értelme, amikor minden szem, minden ablak az ellenkező, a téves irányba fordult. Akkor lett volna fontos olyan kávéházat nyitni, amely a folyóra néz, arra a folyóra, amiben csak mi hittünk. De most?

A világ egy idő múlva újra a megszokott lett: minden a helyére került, kialakult az új rend, s így lesz ez egészen addig, amíg valami aránytalanul el nem hatalmasodik megint, el nem ront és rossz irányba nem fordít mindent. Most, amikor mindenki új út előtt állt, és amikor új életek előtt nyílt tér, Jant eltöltötte az a meggyőződés, hogy előtte már nincsen járható pálya. Vagy ha van is, ő képtelen immár az utazásra. A kezéből elszállt a szelídség és gyöngédség, amellyel Magdalénát érintette, és Magdalénának is nyoma veszett, ahogyan nincs Andrija, és nincs kávéház sem. Lesz kút elég, színültig vízzel, lesznek szép kávéházak, érzéki nők, amilyen Magdaléna volt, de ő ezeket már nem tudja elfogadni, megérinteni, de megélni és szeretni sem. Lesz minden, de ő már most sincs.

*

Andrija halála óta kerülte azt az utcát, azt a kis házat és a telket, amelyen a kávéházat szerették volna felemelni. A telek alsó végén, ahol utoljára barátja halála napján járt, most folyó hömpölygött, két partján csak a járdák maradtak szárazon. Az erre néző, valamikor elhagyatott kertek és udvarok most rendezettek voltak, felújították a kerítéseket, és a fenn sorakozó házak most mintha a folyó felé fordultak volna. Hosszú ideig csak a környező utcákat járta céltalanul, ugyanis amióta a kávéház terve a pusztá utópiával és a boldogtalansággal lett egyenlő, az ismerősök különös gyönyörűséggel kérdeztek rá a dolgok állására, s okoztak ezzel nagy fájdalmat neki; de egy magányos éjszakán Jan Roman reszketve, és enyhíthetetlen bánatot érezve végigment mégis a Felső utcán. A keskeny kijáratot, és az életük megváltoztatásához megragadni vágyott esélyt – durva deszkákkal beszögezve találta. Semmit sem láthatott mögötte. Jan még mindig fájdalommal emlékezett Andrija lenni, a régi házikóban, annak kis szobájában úszkáló holttestére, amelynek sehogy sem sikerült kiúsznia a folyóra, s elhajózzon rajta messzire, oda, ahová szeretett volna.

De ez a látogatás Andrija házához mintha felszabadította volna Jant a félelmei alól, s így napközben is odamerészkedett. Egy alkalommal mintha hangokat hallott volna a kerítés mögül, és később csakugyan kopácsolás zajára lett figyelmes. Amikor pedig legközelebb a deszkakerítés előtt, a járda mellett meglátott két gondosan elültetett kis fát, már tudta, hogy valami történik a telken. Megborzongott és felpezsdült a vére, amikor rájött, hogy a két facsemete éppen abból a fajtából való, amelyet ő szeretett volna a kávéház elé ültetni, és amit nem engedélyezett a városvédelmi hivatal. Először megijedt, hogy csak képzelődik, de amikor megérintette a fiatal törzset és meggyőződött valódiságáról, csak erősebb lett a fejében lidércnyomás, még jobban összekeveredtek gondolatai az érzéseivel, az álmot és a valóságot.

Megint kerülni kezdte azt a helyet, bár volt valami, ami ellenállhatatlanul vonzotta. A Felső utca felől nem lehetett látni semmit – csak kalapálás és beszédfoszlányok hallatszottak. Átment ezért az egyik kis hídon, és

a Mlaka túlsó partján, egy srégen lefelé ereszkedő kis utcán, éppen átellenben Andrija telkével, ereszkedni kezdett a folyópart felé. Lassú léptekkel haladt a kanyargós kis utcában, egyenként tárultak fel előtte a házak homlokzatai, benne pedig egyre nőtt a kíváncsiság: mi fogadja, ha teljes egészében elé tárul a túlsó part és az Andrija házára nyíló kilátás.

Amikor felgyorsítva lépteit kikerült az utolsó kanyarulat takarásából, mintha függöny gördült volna fel, elétárult a túlsó part képe, amelyet az idegszálak a szeméből az agyába továbbítottak, s egyszeriben összekapcsolódott a látvány a tudattal, Jan Roman pedig kővé dermedt a folyóra kifutó utca közepén: vele szemben, a másik oldalon fehéren pompázott a gyönyörű Vízöntő Kávéház.

Saját álmát látta viszont!

A gerincén zsibbadás futott végig, tudatából mintha kitörlődtek volna az elhárító mechanizmusok, amelyek segítségünkre vannak abban, hogy nyilvánosan sírva ne fakadjunk, vagy féktelen nevetésbe ne kezdjünk, hogy ne adjuk szeretetünk vagy gyűlöletünk jelét az utcán akkor se, ha azt ellentmondást nem tűrő elemi erővel követeli tőlünk agysejtjeink valamelyike. Abba az egyetlen pillanatba belezsúfolódott egész élete, összes gondolata, emléke, amit csak észlelt és érzett addig. Abban a teljesen felszabadult pillanatban, amilyen az ember életében talán csak egyetlen adódik, megértette önmagát, a sorsát, az észrevétlen magányos életet a számtalan idegen élet között, az életet – a maga jelentéktelenségében a világhoz képest, a semmiséget, ami nekünk mérhetetlenül sokat jelent.

*

A Vízöntő Kávéház vízesésként zuhogott végig Andrija udvarán és képpé merevült legalul. A tarka teraszok, a sötétzöld kerámialapok, az ablakok, amelyek tágra nyílt szemekként néztek a napfénytől csillogó Mlakára, hajtották a gyönyörű patakot, s szájazták be kifogyhatatlan forrását a folyóba. A kiszögelléseket csakhamar indák futották be, és szemlátomást leheltek életet a főépítész tervébe.

A felső utca valamennyi épülete a túlsó oldalra nézett, csak a Vízöntő Kávéház fordult a folyó felé, akár egy engedetlen katona, aki háttal áll a sorban a parancsnokra meredő, utasításra leső bajtársak között, egyedül ő figyel csak az ellenkező irányba, és látja mindazt, amit a sorban rajta kívül más senki sem.

Nemsokára mesterek jöttek, és hamarjában lebontották a Felső utcára néző durva deszkatakarást, majd fölszereltek egy szemmel láthatóan hosszú ideig, nagy gonddal készült, csodaszép kaput. A városnak ebben a részében található régi kapukra hasonlított, ám egy kecses nőalakot ábrázoló, sokszínű vitrázs tette különlegessé. A lányt már az első lelkes látogatók felismerni vélték. Egyik kezében régi térképre emlékeztető tekercset, a másikban pedig vastag sugárban vizet öntő korsót tartott. Ha pedig kinyíltott korsót tartó kezével az ajtószárny, különös játék kezdődött: úgy tetszett, a vízszugár a bejárat sötétzöld kerámialapjaira zúdul, és végigfolyik Andrija egykori telkén, alá, a Mlaka felé. A lemenő nap átsütött a vitrázs sokszínű üvegén, és a kép szinte világított, az egész utcát, az egész várost beragyogta a kedves, mosolygó arc. A szeme volt a legkülönösebb: kékje úgy sötétlett, mint a víz mélysége, és bár az arcához képest a méretét eltúlozták, ez nem tűnt föl azoknak, akik órákon át nézték, és akiket lenyűgözött az alak szépsége. A szemét megformázója olyanra festette, amilyen a Szűzanya szeme is a templomokban, ezért aztán mindenki úgy érezte, hogy a szép lány őt nézi, és őt követi a tekintetével, ha elhalad előtte, egészen addig, amíg a látóteréből ki nem kerül. Sőt, tovább is, mintha még sokáig nézne utána. Gyöngéd pillantásával kísért mindenkit a szépség, miközben végtelen sugárban öntötte a vizet a tegnap még szomjazó embereknek. A kép fölött a Vízöntő Kávéház felirata állt.

Ezzel Jan Roman megismerte a harmadik Vízöntő-képet is, azt, amelyik az építész szemei előtt jelent meg, amikor először említették álmaik kávéházának nevét, és ő azonnal le is rajzolta.

Meglehetősen szokatlanul hatott az Andrija telkének felső részét, s a két szomszédos épület közötti teret teljes szélességben kitöltő ajtó: mintha az utca minden házának kapuja lett volna, kapu egy másik rendbe, egy másik világba, másik időbe, és egy másik, egy másféle életbe. A járókelők kíváncsian várták, hogy az ismeretlen házigazda kitarja különös ajtaját, és akkor az ajtón keresztül odalenn a Mlaka látszott, az öreg fűzfa Andrija kis háza mellett és a sárga templom a távolban. Teljesen a talajhoz tapadva, szinte a földön kúszva közelítve meg a folyót, átengedve teraszain és árkádjain a kapu felől nyíló kilátást, minden ablakával a másik irányba fordulva terült el a lankán a Vízöntő Kávéház. Azt beszélték, hogy belül márvány asztalakkal, tonettszékekkel, metszett tükrökkel van berendezve, hogy a bútorokat, az edényeket, a szőnyeget és szalvétákat ugyanaz a különös virágmotívum díszíti, és valamennyit a város legjobb mesterei készítették.

A lépcsőzetes épület alsó részében egy nagyobb terasz a Mlaka fölé is kinyúlt. Teljesen eltakarta Andrija régi kis házat, de az emberek a folyó túloldaláról látták, hogy ismeretlen új lakója van. Senki sem tudta, mikor érkezett oda, és hogy mit csinál ott.

Andrija galambjai ide többé nem szálltak le. Egy elhagyatott ház romos padlására költöztek át. A vezérgalamb egyedül röptette a raját, amely idővel mégis szétszóródott, mert a bizonytalan társak átpártoltak más rajokba. És amikor a leghűségesebbekkel fölrepült a vezérgalamb, Andrija egykori telkén piros és fehér foltokat látott a fűvön, szétszórt rajzokat – cserepek lehettek-e, fehér falak, vagy kerámialapokkal borított teraszok vajon? Nem értette, mi az. Nem érzett semmi nosztalgiát a régi padlás után, nem bánkódott Andrija miatt sem. Egyébként is, vizet mindenfelé találhatott. Amit látott, számára csak egy kép volt, egy újabb kép a sorból.

30.

Farkas Péter, aki kubikosként kezdte, majd az agyagmegmunkálás mestere lett a pécsi Zsolnay kerámiagyárban, letöltve teljes munkaidejét egészen összeaszott kézzel érte meg rendes nyugdíjaztatását. Előbb az agyag nedvessége oldotta és vont ki a bőre alól a természetes nedvet, majd pedig az agyagbányában eltöltött munkaévek szárították ki végképp a kezét, tették cserepessé regenerálódásra már nem képes bőrét. Utána még fáradtságosabb munka várt a kezére: azzal gyúrta a nedves agyagot, és nemsokára ő lett az agyag-előkészítés egyik legjobb mestere. A deformálódott kézfeje csontocskáit összefogó ínshalagok elgyöngültek, a porcok elvékonyodtak, néhol szinte csontig koptak. Farkas Péter kezében a fájdalom mindennaposá, megszokottá vált, a munka, az agyaggyúrás pedig – az életet és a sorsot jelentő mindennapos szenvedéssé. A fájdalom élete része lett.

Hogy a föld gyúrása a végéhez közeledik, és hogy a nagy rög éppen olyan puha és formálható, amilyennek lennie kell, Farkas Péter, a jó szakember, a kezében érzett fájdalomról tudta. A folyamat elindítása, a száraz agyag benedvesítése volt a legfájdalmasabb. A föld nehezen engedett a kéznek, ellenállt, összezsugorodott, soká nem akarta a vizet magába fogadni, de idővel a láthatatlan atomok mégis átengedték, beitták a nedvet, és megváltoztatva önnön szerkezetüket és természetüket, lágyulni, engedni kezdtek. Péter kezének mérséklődő fájdalma az elérni kívánt cél közeledtét, teljes megnyugvás pedig a munka végének elérkezését jelezte. Úgy tetszett, mintha a formátlan és szívós földdarabot gyúrással, nedves keze simogatásával előbb csak megszelídítene, hogy aztán meglepetésként egy váratlan mozdulattal a hátára fordítsa, és tenyerével, keze élével meg öklével erősen ütlegelve kényszerítse megadásra. Nyújtotta, majd újra összegyúrta; alaktalanná zúzta, majd gyöngéden újra összegömbölyítette, örült egyre térszerűbb puhaságának, különös, megismételhetetlen alakúra formázta, nem is sejtve előre, milyen formát adnak majd neki mások, és az a rög mivé lesz, miután a pécsi Zsolnay gyár kemencéiben hatalmas hőfokon kiégetik.

Farkas kezének elhalt, vastag hámrétege a szárazságtól és a keménységtől gyakorta kirepedezett. A mély, fájó repedésekből szivárgott a vér, szétfolyt a sárga földön. Rövid időre, éjjel, amikor nem dolgozott, megszáradt a bőre, feszes lett, szűk a megdagadt reumás csontoknak, a fájdalom pedig reggelig folyamatosan erősödött. Keze akkor már szinte sóvárogta a nedvességet, az újabb agyagrögöt, hogy rövid időre újra helyreálljon benne az egyensúly szárazság és nedvesség között, a következő fájdalomig. A kiszáradás okozta fájdalom, és a nedvesség kiváltotta kín állandó váltakozása Farkas Péter életének ördögi körét jelentette.

És habár nem érzett se örömet, se bánatot, Farkas Péter izgalommal várta a gyár dísztermében tartandó ünnepséget, a maga és tíz társa ünnepélyesen búcsúztatóját. Izgatott volt, mert nem szokott a nagy nyilvánossághoz, és főleg az olyan kivételes pillanatokhoz, amikor ő kerül a figyelem középpontjában. A ceremónia elhúzódott, majd az abc-sorrendből következően, a borítékolt végkielégítés és az alkalmi ajándék átvételére őt szólították elsőként az emelvényre. Távolról nem láthatta, mi az az asztalra állított kék tárgy, de miután lekezelt az igazgatóval, és ügyetlenül átvette egyik kezével a borítékot, másikkal az ajándékot, akkor látta csak, hogy egy kék váza, egy kis kék váza, kicsinyített mása annak a hatalmas edénynek, amely a Zsolnay gyár udvarában áll, és a hatalmasra tátott szájú tengeristent ábrázolja, amely előtt sokszor megállt csodálkozva, néha meg is érintette, mert hihetetlennek tűnt, hogy égetett földből van, abból a földből, amit ő gyúr.

Az a váza embernél magasabb volt, és váza létére mégis szinte eleven! Kék ugyan, de semmihez sem hasonlítható kékségű! Emberarcú vízi szörny volt; talán a víz istene, vagy valami más, titokzatos és ismeretlen lény. A homlokán tavirózsa, a haja vízi növényekből, amelyek ázottan hullottak a fülére. Szemgolyója düledten bámult valahova messze, kicsit jobbra, meg kicsit fölfelé, és a ráncok a szeme körül elárulták, hogy a vízi isten nem tudja mozgatni a fejét; kitágult orrlyukai szagok után kutattak, finom vízi fűvel borított szája pedig kiáltásra nyílt. Ezt a kék csodát mintha szüntelenül aláömlő víz borítaná. Nem közönséges jelenet, hanem valóságos dráma. Egy isten kéz és láb nélkül, váza, hatalmas nyílással, olyan óriási virágok számára, amilyenek nem is léteznek, óriási ürességgel magában, akkora fogantyúval, hogy azt senki sem képes átérni, és a vázát sem lehet megemelni. Védtelen szépség: kékség és kiáltás.

Farkas Péter most egy ilyen váza kicsinyített mását tartotta a jobb kezében, még ha nem is érzett semmit. Megvastagodott, sérült bőrén nem maradtak érző sejtek, hogy továbbítsák az agyáig ezt az érzést. Így, habár hatalmas kezében ott tartotta a váza sima kék testét, és a hideg kerámia hozzáért az elhalt bőrhöz, Farkas Péter ezt nem érezhette. Rádöbbsent, hogy a keze, amivel a sok tonna földet meggyúrta, azt a földet már nem érzékeli. Zavartan nézte a tenger istenének kitátott száját, és gondolatai elkalandoztak a Zsolnay gyár díszterméből.

*

Döbbsenten állt a tenger istenét ábrázoló kék váza előtt, ugyanilyen állott a gyár udvarában is, azonban ez szülővárosától, Pécstől távol, egy szép kis fürdőhelyen történt, nagyon régen, egy hideg februári, háborús napon. Már jó ideje volt megkínzottan és kimerülten otthonától és családjától távol, és az a teljesen váratlan helyen felbukkanó kék váza fölébresztette benne a fájdalmas vágyakozást a pécsi agyagbányák, és a szülői ház egyszerű, nyugodt élete után. Azt a kék színt nézve biztos volt abban, hogy a váza csakis az ő szülővárosából származhat, mert más agyagfajtán nem ilyen árnyalatú a kék. Ha a bekevert szín teljesen azonos is, a kiégetés után mindegyik földfajtán más lesz az árnyalata. Ez a kék szín azonban pontosan olyan volt, mint az ott, Pécsen, a gyár udvarában álló megtévesztésig hasonló társán. Farkas Péter felsóhajtott, mintha egy szülői házból származó tárgyra bukkant volna.

Előző este, napok óta először, újra szobában aludt, egy furcsa, vert falú, nádtetős, eresztartó faoszlopokkal körbevett kis hotelben. Egy ismeretlen tisztel került ide, egy oroszral, aki mellé tisztiszolgának rendelték közvetlenül a berukkolása után, ezért egyikük sem tudta eltitkolni, mennyire kínos, hogy így, ismeretlenül összekötötték őket a háborús körülmények. Csak a tisztnek kellett volna a szobában aludnia, neki pedig valahol odakinn, az eresz alatt, de felette, miután körülnézett a szobába, behívta őt is, és megmutatta neki, hova feküdjön. Valójában teljesen mindegy volt, hova fekszik: matrac és ágynemű híján a tiszt is deszkára feküdt, belecsavarta magát katonaköpenyébe és lassan elaludt. Péter azzal a néhány deszkával, amit a kifosztott szobában talált, talán a másik ágy vagy egy asztal maradványai lehettek, begyújtott a bronzal bevont kályhába. De saját testükkel is felmelegítették egy kicsit a levegőt, ezért a fagyos falak felülete hamarosan olvadni kezdett, lassan lefolyt róla a nedvesség, és új mintákat rajzolt a falra. A meleg kis szoba közelebb hozta egymáshoz a két embert: alattuk föld, körülöttük a falak is döngölt földből, és a mennyezet meghajlott gerendáin, a repedezett nádstukatúron keresztül is vastag földréteg sejtett, amit azért raktak föl, hogy védjen a hidegtől. Ez a vert falú kis szoba mindkettőjükben mélyről jövő, hazulról hozott emlékeket ébresztett. Háborús útjuk során először fűzte őket össze valami. Először az orosz mondott valamit Péternek félálomban, oroszul. Péter nem értette meg, de felelt rá valamit magyarul, valamit a szülőfölddel kapcsolatban, mert úgy érezte, hogy az orosz is csak ilyesmiről beszélhet. Tartott a további beszélgetéstől, de az orosz folytatta, így hát Péter is válaszolt. A két ismeretlen ember beszélgetett egymással, ha nem is értették egymás szavait, de abban a pillanatban, ott a földes kis szobában fontos volt számukra a beszélgetés. Ezt mindketten érezték. És ilyen rejtélyes módon értették meg egymást. Mintha mindkettőjüket megnyugtatta és lassan álomba ringatta volna a beszélgetés.

– Álmodok, a földre temetve, fölöttem is, alattam is, minden oldalról föld vesz körül – gondolta Péter. – Mint a sírban, de jól érzem magam.

Mélyen aludt, de egész éjjel hallotta, vagy legalábbis azt álmodta, hogy az örök kinn beszélgetnek, gallyakat törnek és tüzet raknak, hogy annál melegebben.

Pihenten, újjászülvén ébredtek, megmosakodtak a mosdótálba öntött jeges vízben, felöltöztek és kiléptek a napsütéses, februári reggelbe. A nádas előtt napsütötten csillogott a kék váza, a tenger istene, mintha kitátott szájjal nyelte volna a nap sugarait. Farkas Péter, az otthon emlékeitől felzaklatva és megrendülten, némán nézte ezt a képet, bajtársa pedig kimeresztett szemmel, lépésről lépésre haladt a hatalmas kék váza felé. Mintha az a csodálatos tárgy őt is emlékeztette volna valamire. Lassan, dermedten közelített felé; Farkas Péter pedig meghökkenve hol a vázát, hol pedig a hipnotizált embert nézte. Amikor pedig az orosz odaért a váza elé, egy akaratlanul tűnő mozdulattal fölemelte a kezét, mintha nem is ő mozgatná, hanem valaki más, és egészen lassan, tétozva és remegve közelítette a valaha látott legisztább kékhez, majd végül rá is helyezte a ragyogó kerámiára.

Velőt rázó kiáltás hasított bele a csöndbe, másként visszhangzott az erdőben és másként szemben, a tő fölött. Farkas bajtársa rettenetes fájdalomtól eltorzult arccal, irtózatossal üvöltve ugrott hátra, eszeveszett dühében előrántotta a pisztolyát, és egészen közről két golyót eresztett a kék vázába, a vízi isten szájába. Farkas Péternek úgy tűnt, hogy összeolvadt a két üvöltés: bajtársáé és a tengeri istené. A kék kerámián két seb maradt.

Az éjszaka örökdő katonák tüzet raktak, beledobálták a parazsat a nagy kék vázába, nekidőltek és melegedtek. A tűz már régen kihunyott, nem füstölt, de a vázában izzó parázs reggelre felforrósította a kerámiát, amely kis híján letépte a bőrt a szerencsétlen tiszt tenyeréről és ujjairól.

*

Farkas Péter a díszterem emelvényén, kezében a kék vázával, mintha a két golyó nyomát kereste volna a tengeri isten szájában. És úgy érezte, már akkor kioltották, íme, most már végéhez közelítő életét. És az a régi esemény, amit a tudatalattiba kényszerített, most teljes egészében, kíméletlenül és fájón visszatért az emlékezetébe, és újra visszhangozni hallotta azt a rettenetes kiáltást a tó meg az erdő felett. És eszébe jutott a szerencsétlen, szétégett tenyerű orosz neve is – Innokentij Harlamovnak hívták.

31.

A biztonsági hivatal Irenát hivatalosan is eltűntnek nyilvánította! Ezért nem kerülhetett sor hagyatéki tárgyalásra sem, hiába várta és sürgette volna a rokonság: tó melletti kis házat nem örökölhette meg és nem adhatta el senki. Habár nehéz is lett volna túladni rajta: kezdetben ugyan egyes pénzsóvár rokonok még eljártak oda, takarítottak, rendben tartották a kis kertet, de idővel ők is elmaradoztak, és az épületet lassan belepték a kúszónövények. A ház előtt most ott hullámozott a tó, ezért a parti telkek és házak megszerzésére indult nagy törtetésben és lázas hajtásban, egyeseknek Irena háza is bizonyosan vonzó lett volna. De annak ellenére, hogy a lány sorsáról semmi megbízhatót nem lehetett tudni, esete beárnyékolta a kis házat, elkerülték, elhallgatták, elfelejtették, igyekeztek szóba sem hozni a lány eltűnését, mindenki csak a maga dolgával törődött. A szomszédok mindkét oldalról magas kerítést emeltek, gyorsan növekvő fákat ültettek, hogy teljesen eltakarják a szemük elől az elhagyatott kis házat; még a tó mellett vezető, egyébként egyenes út is minden ok nélkül a tó felé kanyarodott a kis háznál, elkerülve a lány elhagyatott otthonát. Irena házat és sorsát az emberek hallgatása övezte, örültek, hogy velük nem történt olyasmi. Valószínűleg így győzték le magukban a kínzó lelkiismeret-furdalást, amiért hagyták, hogy a szemük előtt tűnjön el a lány, akit mindannyian ismertek, és egyikük sem merte ezt hangosan kimondani sem, nemhogy még érdeklődjön is felőle.

A tó és a körülötte élő emberek élvezettel fedezték fel újra egykori életük mozaikdarabkait: előhúzták és megjavították a régi, szétszáradt csónakokat, újakat építettek, felújították a házak tóra néző homlokzatát, a tó környékére visszaköltöztek a madarak, kihajtott a nád, békabrekegés hallatszott, és mivel gyorsan fejlődik a halivadék is, csapatostul érkeztek a horgászok. Minden újra a helyére került, a víz megállapodott egy szinten, a növények és az állatok összhangba hozták fejlődésüket és szaporodásukat, hogy ne zavarják, hanem inkább szolgálják egymást. Az öböl legszebb részén rendbe hozták a sétányokat és a virágágyásokat, zeneszó hallatszott, és kijöttek az emberek, visszatért az élet.

Mintha egyedül csak Irena kis háza emlékeztetett volna a múltra, a nagy szárazságra, arra a sok rosszra, ami eluralkodott az emberek életén, de azt egyre jobban benőtték a növények, a múlt pedig egyre kevesebben emlékeztek. Csak az építész, akit megalázó feltételekkel nyugdíjaztak, járt el a kis öbölbe, a ház elé, sokáig ült ott a fűben és bámulta a vizet. Azt beszéltek, hogy belebolondult a lány iránt érzett szerelembe, és szerencsétlenségét csak tetézte, hogy kútba estek barátaival dédelgetett, a számukra utolsó esélyt jelentő kávéház tervei. Habár többen is szóltak neki, hogy felépült a kávéház, éppen azon a helyen áll, ahová ő tervezte, és éppen olyan, amilyennek ő elképzelte, de valóság és illúzió olyannyira összekeveredett már a fejében, hogy az építész nem is fogta föl, miről beszélnek.

Visszajött a víz, beigazolódott a hite, hogy a világ és az élet rendje visszatér minduntalan a világ és az élet természetből fakadó rendhez, de az építész ez már nem tette boldoggá. Neki lett igaza, de ez a diadal jóformán semmit nem jelentett az Irena tragédiája, és a miatta érzett szenvedés árnyékában.

Valamiféle földi igazságtétel mindig utoléri a bűnösöket, a tébolyultakat és a tévelygőket, de a sors azoknak sem bocsát meg, akiknek valamiben igazuk volt, és sokszor az ő büntetésük is ugyanaz. E kiegyenlítés nélkül mintha nem volna lehetséges, hogy egymás mellett éljenek az emberek.

Lehet, hogy olykor a kitalált történetek fedik fel mindazt, amit ők olyannyira szerettek volna beismerni és kimondani, ha lett volna hozzá merszünk, s ha nem bízták volna a történetek tolmácsolását a valóság helyett a képzeletre: elterjedt hát egy legenda a lányról, aki minden éjjel a tóban fürdik, hajnalban pedig odamegy a kék vázához, hogy a tengeri isten golyóval megsebesített hideg száját kebleivel melengesse, és hogy a maga belső tüzeit és égő fájdalmát a száj hidegével hűtse. És valóban: mintha elhalványultak volna a golyó ütötte sebek a kék vázán, már-már be is gyógyultak. Habár ez minden bizonnyal csak az embereknek tűnt így.

Az építésznek hamarosan akadt egy, a közeli házak egyikében lakó társa is a parton való hosszú üldögélések során. Senki sem tudta, mivel foglalkozott addig, de abban mindannyian bizonyosak voltak, hogy már nem folytatja azt, mert állandóan a tó körül bolyongott és az építésszel időzött, amikor az reggelenként megérkezett az öbölbe, Irena háza elé.

Csak hallgattak és nézték a vizet, mintha arra vártak volna, hogy felbukkanjon valaki, és megmentse őket a mindkettőjüket emésztő rettenetes kintól.

32.

Jan már csak egy dolgot akart: kézen fogni Magdalénát, és elmenni innen mielőbb, a meder vonalát, a folyó mind erősebb sodrát követve, valami ismeretlen helyre, el egészen a torkolatig, a nyugodt kanyarulatokig, ahol tiszta, sekély és meleg a víz. Elmenni, elhajózni!

A szárazság véget ért, a víz újból megáradt, de mintha elnyelte volna azokat, akik hittek abban, hogy egyszer majd újra megered, és hogy minden mást is visszatérít a régi kerékvágásba. Mintha csak őket nyelte volna el a víz, a hitetlenek iránt meg mintha közömbös és kegyes lett volna. De ezt nem a víz akarta így, nem az döntötte el: ez az emberek döntése volt, azoké, akiket a víz elragadott, mint a fuldoklókat, mert őket hitük, érzéseik és gondolataik különítették el a többitől. Amikor pedig a többség erre rájön, szűkebbre zárja a kört az áldozatok körül, hogy magát mentse, és belelöki őket a vízbe, mint saját ostobasága és kishitúsége nem kívánatos tanúit. Amikor pedig az örvény a választott áldozatokat elnyeli, és a víz fölöttük nyugalmas lesz ismét, mindannyian elfelejtik bűneiket és folytatják az életet, csendben és tiszta lelkiismerettel tekintve a jövő elé.

– Magdalénát hívják ide, Magdalénát – kiáltotta Jan a Fekete Macska vendéglő ajtajából, de senki sem hallotta meg a pohárköszöntők és a mulatozás közepette.

– Magdalénát! – jajdult fel.

Csak a két csaposlány fordult felé, és most érezte először, hogy rajtuk kívül valójában talán nincs is senkije, és hogy ez a két nő a legjobb és a legrosszabb abból, amivel ő rendelkezik. Mint az utolsó reményforráshoz, futott a pulthoz, és szinte tébolyodottan suttozta:

– Magdalénát!

A két nő elsírta magát.

A kávéházban egyszerre csend lett, mindenki felé fordult. Csak ez hallatszott: Magdalénát!

És amikor ez a kiáltás is elcsendesedett, egyetlen üres szóvá változott, és elveszítve értelmét az állandó ismételtétéstől lassanként az is elhalványult, az egyik nő halkán ezt mondta:

– Roman úr, de hiszen Magdaléna nincs itt, mert nem is létezik!

– Hogyhogy nem létezik, hát akkor ki az a nő, akit szeretek, és hol van ő most?

– Az a nő nem létezik! Más nőkkel volt, mindig másikkal, sok nővel. Magdaléna csak a maga képzeletében létezik. Jobb lesz, ha minél előbb beletörődik. Higgye el, velünk is éppen ez történt.

– Nem akarom, hogy az legyen a sorsom, mint a maguké!

A kezdeti izgalom elmúlt. A vendégek, akiket meglepett Roman betoppanása és kiáltozása, lassan újra lármázni kezdtek, és visszatértek saját történeteikhez, poharaikhoz és köszöntőikhez. Ez a légkör lassan Jan Romant is betemette szépen. Kilépett a mocskos kocsmá elé, és majdnem belegázolt a megáradt patakba, amely ott csobogott az utca közepén, folyt a Mlaka felé.

– Először a szárazság, utána meg az áradás – gondolta Jan Roman. – Hát nincs a kettő között semmi?

Most már belátta: végül is mindannyian itt maradnak, megbocsátanak egymásnak és élnek az életüket tovább, mert az élet rendje győzedelmeskedik, csak neki nem fog megbocsátani senki, mert ő sem tud megbocsátani senkinek. És ezért egyedül neki kell elmennie.

Jannak úgy tűnt, hogy ez a piszkos, homokon és elhagyott szennyvízcsatornákon keresztül folyó víz nem más, mint a föld magzatvíze, magzatvíz, aminek örvénye elnyeli felnőtt gyermekét, és visszahúzza a föld belsejébe, bármennyire is szeretne még élni. És végül, "csak ne tartson soká", ezt kívánja.

Kisütött az első napsugár, és lassan fölszárította a földet. De Jan Roman számára ez egyszerű paradoxonnak tűnt, amelyet a kiszámíthatatlan természet állított föl, a természet, amely nagy

általánosságban saját gyermekeként óvja az embert, ám külön az egyénről nem gondoskodik, és rá figyelmet sem fordít.

Jan Roman megsejtette valahol mélyen maga alatt a tiszta, nyugodt és meleg vizet. Érezte, hogy süllyed, és merül lassan el a föld langyos tavában. Reszketett a láztól. Valaki megfogta a kezét. Magdaléna? De úgy érezte, hogy ez most nem olyan, mint korábban, amikor a szerelem még olyan tökéletesen összeolvastotta érzéseiket, érzéseiket és gondolataikat. Szótlanul, némán fogták egymás kezét. Fájdalmuk révén érezték és értették meg egymást.

*

Háromezer méter magasságba emelte a vezérgalamb az új rajt. Odalenn az utcákon csillogtak a kanálisok, lakónegyedeket elválasztó szabályos, derékszögben elforgó folyóknak tetszetek, a széles Mlaka pedig összegyűjtötte vizüket, és hömpölyögve vitte a tó felé. A Fekete Macskához címzett kocsmá előtt, a keskeny járdán rikító rongyokba öltözött koldusasszony fogta egy kétrét görnyedt, sáros férfi kezét. Egy elpiszkolódott, nevetséges fekete szmokingba öltözött hajléktalan, miután alaposan szemügyre vette a görnyedt férfi arcát, mintha meglepetten felismerte volna: levette bohóckabátját, és hogy ne vacogjon, betakarta vele. Két oldalról karon fogták, és hármában, lassan, botorkálva elindultak vízfolyás iránt.

A vezérgalamb éles szemével látta odalenn a nagy változásokat, de fogalma sem volt róla, hogy jók-e azok vagy rosszak. Számára ez csupán a mindennapok szokványos képe volt. És közömbösen emelte fel a rajt egy újabb körre.

Utószó

Mi történik világunkkal, ha szemünk elől nyoma vész az eszményi kéknek, a víz színének, ami nélkül az élet és a művészet is értelmét veszti? Miféle következményekkel jár az, ha éjszakai tolvajok a tóparti nagy vázát megfosztják azúr mázától, istenfejét pedig szájon lövik? Mi lesz a várossal, ha az életét, rendjét meghatározó folyó egyszeriben eltűnik, a sivatag beköltözik a falak közé, és aszályos, hosszú évek következnek? Amikor sorok kígyóznak a vízért, s a válság lassan behatol a legbelsőbb valóba is, és sivárrá, céltalanná lesznek az életek?

Ha új rendet az aszály ténye és az egykori folyó tagadása teremt, és nincs könyörület a szembeszegülőkkel? Ha a világ, akárha túl valamiféle baleseten, magát a valóságot őrlő apró szemű homokká, hogy a forróság hutáiban új, örült formákba öntse? A kegyetlen válasz a Fekete Macska kilépett pincérének történetében rejlik, Jan Roman utópiájában, aki a Vízüntő kávéház felépítésétől reméli a maga és hozzátartozói boldogulását, s közben abban reménykedik, hogy ezzel világra szóló folyamatot indít el, s feloldja a városra és valamennyi lakójára nehezedő átkot.

Persze *“valamiféle földi igazságtétel mindig utoléri a bűnösöket, a tébolyultakat és a tévelygőket, de a sors azoknak sem bocsát meg, akiknek valamiben igazuk volt, és sokszor az ő büntetésük is ugyanaz. E kiegyenlítés nélkül mintha nem volna lehetséges, hogy egymás mellett éljenek az emberek.*

Lehet, hogy olykor a kitalált történetek fedik fel mindazt, amit ők olyannyira szerettek volna beismerni és kimondani, ha lett volna hozzá merszünk, s ha nem bízták volna a történetek tolmácsolását a valóság helyett a képzeletre.”

Boško Krstić regényének fantasztikus máza alatt mégis megfogható eseményekkel és ismert/ismerős helynevekkel találkozunk. A valóság e reminiscenciája olyan szunnyadó hangulatok felélesztésére alkalmas, amelyektől minden aszályos időt megélt, *kiszáradt* városban már lakott olvasónak lúdbőrzik a háta. De mégsem a látható, hanem a láthatatlan áll a mű középpontjában. A Vízüntő ugyanis a hiány regénye. A létet meghatározó hiányé. Nem csupán az azúr máz és a víz megfogyatkozását, az emberi kapcsolatokat és a központi sorsokat bekeretező, a betéttörténetek találkozópontjául szolgáló város elsivárosodását rajzolja meg, hanem az összes hiány között a legfájdalmasabbát is, az emberi szabadságét. Ezért a Vízüntő, s nem csak a vendéglő, és a vendéglőről szóló regény, de Hamvastól tudhatjuk, hogy az azonos nevű csillagkép, és a csillagkép fémjelezte kor is: *“az apokalipszis egy neme.”*

Beszédes István